

Rokasgrāmata skolotājiem

Drošība internetā

1. papildinātais izdevums

DROSS
INTERNETS.LV

Drošība internetā

DROSS
INTERNETS.LV

Rokasgrāmata skolotājiem

1.papildinātais izdevums

Rīgā, 2011

© Šīs rokasgrāmatas autortiesību īpašnieks ir Latvijas Interneta asociācijas *Net-Safe Latvia* Drošāka interneta centrs. Rokasgrāmatu drīkst kopēt un lejupielādēt personiskām vajadzībām, tās pārpublicēšanas gadījumā atsauce uz autortiesību īpašnieku obligāta.

Satura rādītājs

Priekšvārds	4
Ievads	5
Par <i>Net-Safe Latvia</i> Drošāka interneta centru	7
Kas ir internets?.....	8
Kas ir internets?.....	8
Timekļa etiķete.....	9
UZDEVUMS: Interneta zelta noteikumi.....	10
UZDEVUMS: Savieno emocijzīmes	11
Sociālie tīkli.....	12
Patiess stāsts: Viltus profils	14
Patiess stāsts: Virtuālās attiecības	15
UZDEVUMS: Drošas un nedrošas paroles	16
UZDEVUMS. Privātās informācijas izpaušana sociālajos tīklos	17
Informācijas ievietošana internetā	18
UZDEVUMS: Ko es varu atrast internetā par ...?.....	20
UZDEVUMS. Identitātes parāde	20
UZDEVUMS. Padomā, pirms ievieto internetā!	22
Internetā atrodamā informācija.....	23
Meklētājriķu izmantošana informācijas meklēšanai.....	24
UZDEVUMS. Informācijas meklēšana.....	26
Sarunas tiešsaistē	27
Čatošana (tērzēšana) internetā.....	27
Patiess stāsts: Sarakste ar svešinieku.....	30
Tiešās saziņas programmas (Skype, MSN, ICQ u.c.)	31
Patiess stāsts: Sekas no aktivitātēm internetā.....	32
Emocionāla pazemošana internetā.....	34
UZDEVUMS. Kiberterorizēšana “KAS? KĀDĒĻ? KO DARĪT?”	37
UZDEVUMS. Kiberterorizēšana “Visi tevi ienīst!”	37
Personas dati un to aizsardzība.....	38
Personas datu pikšķerēšana (phishing).....	39
Atkarība no datora un interneta lietošanas	41
Patiess stāsts: Atkarība no interneta.....	43
Patiess stāsts: Atkarība no sociālo tīklu pakalpojumiem	44
Papildu informācija skolotājiem/vecākiem par interneta atkarību	44
Failu apmaiņa	47

Datora aizsardzība	50
Aizsardzība pret vīrusiem	50
Ugunsmūris	51
Interneta satura filtrēšana	53
Interneta drošības uzlabošana skolā	56
Atbildība par pārkāpumiem interneta vidē	57
Iepējas noskaidrot atbildīgo par noziedzīgiem nodarījumiem internetā	57
Pārkāpumi un normatīvajos aktos paredzētā atbildība	58
Nelikumīgas darbības un saturs internetā	62
Informācija vecākiem	63
Interneta izmantošana atbilstoši vecumam	63
Programmatūra bērnu aktivitāšu uzraudzīšanai	67
NODERĪGI RESURSI	70
Mācībām	70
Izklaidei	70
Radoša pieeja drošībai internetā	72
UZDEVUMI UN DARBA LAPAS	76
DISKUSIJA: Internets – draugs vai ienaidnieks?	76
SITUĀCIJU SPĒLE: Kā TU rīkosies?	76
DARBA LAPA: Kā padarīt darbošanos sociālajos tīklos drošāku?	78
VIKTORĪNA: Pārbaudi savas zināšanas!	79
UZDEVUMS: Ieraksti trūkstošos vārdus	82
UZDEVUMS: Savelc terminus un skaidrojumus	83
TESTS zināšanu pārbaudei	84
UZDEVUMS: atrodi vārdus	89
Uzdevumu pareizās atbildes	90
Uzdevuma „Drošas un nedrošas paroles” pareizās atbildes	90
Uzdevuma „Privātās informācijas izpaušana sociālajos tīklos” pareizās atbildes	90
ATBILŽU LAPA: Kā padarīt darbošanos sociālajos tīklos drošāku?	90
VIKTORĪNAS pareizās atbildes	91
Uzdevuma „Ieraksti trūkstošos vārdus” pareizās atbildes	91
Uzdevuma „Savelc terminus un skaidrojumus” pareizās atbildes	92
Testa pareizās atbildes	92
Burtu režģa atminējums	93

Priekšvārds

Mēs dzīvojam laikā, kad moderno tehnoloģiju attīstības ietekmē mūsu bērnu dzīve mainās vēja ātrumā. Viņiem ir grūti iedomāties, kā tas ir, kad nebija datoru un mobilo telefonu, kad nevarēja internetā pāris minūšu laikā atrast visu informāciju par savu mīļāko dziedātāju un noskatīties jaunāko dziesmu video klipus, kad nevarēja sazināties ātri un vienkārši ar draugiem un ģimeni, kas atrodas ārpus Latvijas, un ar vienu klikšķi nosūtīt viņiem savu fotogrāfiju. Tāpat arī bērni ar neticību klausās, kad stāstām, ka, gatavojot skolā uzdotos mājas darbus, mums bija jāsež stundām ilgi, šķirstot dažādus drukātos materiālus un meklējot nepieciešamo informāciju mācībām. Šodien meklēt informāciju, sazināties ar apkārtējiem, iepirkties, noklausīties jaunākās dziesmas ir kļuvis daudz vienkāršāk un ātrāk. Atliek tikai piesēsties pie datora ar interneta pieslēgumu un šķiet, ka visa pasaule ir pēkšņi kļuvusi aptverama, un ka nekas nav neiespējams.

Tomēr, līdz ar daudz dažādām priekšrocībām, ko mums sniedz modernās tehnoloģijas, tāpat kā reālajā dzīvē, arī internetā pastāv dažādi riski, par kuriem ir jābūt informētiem, lai interneta lietošana būtu patīkama un vienkārša. Daudzi jaunieši uztver internetā atrodamo informāciju tāpat kā grāmatās publicēto informāciju – viņi tic visam, kas tur rakstīts. Bērniem ir jā māca būt kritiskiem arī pret internetā atrodamo informāciju un jāattīsta analizēšanas spējas, lai darbošanās interneta vidē būtu viņiem patīkama. E-pasti, tērzēšana tiešsaistē (*čatošana*), īsziņu sūtīšana, socializēšanās izklaides interneta vietnēs ir tikai dažas no iespējām, kas ļauj bērniem iekļauties un piedalīties sabiedriskās aktivitātēs. Tomēr nenoliedzams ir fakts, ka interneta sniegtā anonimitāte, kā arī tūlītēja un attālināta ziņojumu apmaiņa, ir atnesušas līdzī arī jaunus izaicinājumus cīņā par bērnu tiesību aizsardzību tādās jomās kā personas datu izmantošanas pārkāpumi, emocionālā pazemošana un seksuāla uzmākšanās internetā, nosliece uz pašnāvību utt.

Rokasgrāmatā sniegta informāciju par riskiem, ar kuriem varam sastapties, lietojot internetu, situāciju analīzes piemēri ļaus izprast risku būtību, kā arī padomi, ko darīt, lai internets būtu drošāks bērniem, ļaus skolotājiem savās stundās iemācīt bērniem būt atbildīgiem un gudriem interneta lietotājiem.

Šis ir rokasgrāmatas skolotājiem „Drošība internetā” pirmais papildinātais izdevums. Ņemot vērā skolotāju atsauksmes un ieteikumus rokasgrāmatas uzlabošanai, esam optimizējuši informācijas izkārtojumu, papildinājuši rokasgrāmatu ar uzdevumiem, situāciju analīzes piemēriem un ideju apkopojumu par radošajām aktivitātēm interneta drošības tēmas apguvei.

Maija Katkovska

Net-Safe Latvia Drošāka interneta centra vadītāja

Ievads

Nepieciešamību pēc rokasgrāmatas skolotājiem „Drošība internetā” iezīmē arī 2010. gada *Net-Safe Latvia* Drošāka interneta centra veiktā pētījuma¹ rezultāti:

- 30% bērnu (vecumā no 7-13 gadiem) un 30% jauniešu (vecumā no 14 - 18 gadiem) atzīmēja, ka skola ir tā vieta, kur galvenokārt viņi piekļūst internetam; mājās internetu izmanto 79% bērni un 90% jaunieši;
- 42% bērnu un 47% jauniešu uzskata, ka interneta izmantošana nevar izraisīt nekādus apdraudējumus;
- 60% bērnu un 78% jauniešu ir izveidojuši savus foto un video albumus internetā;
- vairāk kā 40% bērnu un jauniešu ir saskārušies internetā ar pornogrāfiska satura materiāliem, kas pieejami bez brīdinājuma;
- 22% bērnu un 31% jauniešu norāda, ka, izmantojot internetu, ir saskārušies ar emocionālu pazemošanu;
- 10% bērnu un 19% jauniešu ir saņēmuši internetā seksuāla rakstura piedāvājumus no pieaugušajiem;
- 62% bērnu un 37% jauniešu atzina, ka viņi būtu ieinteresēti uzzināt kaut ko vairāk par jautājumiem saistībā ar drošu interneta lietošanu;
- 51% bērnu un 37% jauniešu atzīmēja, ka gribētu, lai par drošu interneta lietošanu viņiem stāstītu skolā skolotāji vai klases audzinātāji;
- 79% skolotāju uzskata, ka ir nepieciešams izglītēt bērnus par drošāku interneta lietošanu.

Šī rokasgrāmata ir veidota, lai palīdzētu skolotājiem izprast risku būtību, ar kuriem bērni var saskarties internetā, un veicinātu diskusijas par bērnu pieredzi un ieradumiem, lietojot internetu. Dažādu problēmu gadījumā palīdzēt skolēniem rast risinājumu un mācīt bērniem, kā reaģēt uz dažādiem pārkāpumiem un kur vērsties pēc palīdzības. Tāpat arī veicināt izpratni par atbildību, izmantojot internetu.

Rokasgrāmatā, lai tā būtu ērtāk lietojama un noderīga ir izvietota informācija dažādos lodziņos:

• **Vērst skolēnu uzmanību!** – izvietota būtiskākā informācija skolēniem

• **Skolotājiem!** – sniegta papildu informācija un norādes skolotājiem gan labākai tēmas izpratnei, gan uzdevumu izpildei.

• **Informācija pārdomām!** – reālu gadījumu piemēri

• **Video!** – ievietoti tēmai atbilstošie videomateriāli, kas veicinās tēmas izpratni un noderēs kā vizuāli piemēri

• **Svarīgi!** – informācija, kurai jāpievērš īpaša uzmanība

¹ Pētījums tika veikts 2010. gada maijā un jūnijā, kopējais respondentu skaits 2017, no kuriem 495 bērni vecumā līdz 13 gadiem, 1272 jaunieši vecumā no 14 – 18 gadiem, 148 skolotāji un 102 vecāki. Pētījums tiešsaistē pieejams: <http://drossinternets.lv/page/254>

Aiz tēmu informatīvās daļas ir pievienoti uzdevumi, kurus skolotājs klasē var dot skolēniem izpildīt, lai pārbaudītu, vai viņi ir izpratuši tēmu pareizi. Rokasgrāmatas beigās pievienoti papildus uzdevumi, kurus var izmantot, lai padarītu apmācību interneta drošības jautājumos interesantāku un radošāku.

Papildus pie dažām no tēmām pievienota informācija par patiesiem bērnu un pusaudžu stāstiem par viņu problēmām internetā, kurus viņi uzticējuši Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas uzticības tālrunim. Šos gadījumus varat pārrunāt ar skolēniem – mudināt bērniem pašiem domāt, kāda rīcība varētu palīdzēt situācijas risināšanai. Ir sniegta informācija arī par to, kāda būtu bijusi pareiza rīcība situācijas risināšanai.

Skolotāji, izmantojot savu profesionālo pieredzi, var paši izlemt par to, kāda veida informāciju sniegt un kurām skolēnu klašu grupām. Tēma „Drošība internetā” ir iekļauta dažādu vispārējās izglītības mācību priekšmetu standartos, piemēram, Sociālās zinības, Informātika, Ētika, kā arī klašu audzināšanas stundās. Arī skolu psihologi un sociālie pedagogi var šo informāciju izmantot savā darbā.

Papildu informāciju par drošību internetā atradīsiet:

- *Net-Safe Latvia* Drošāka interneta centra mājas lapā www.drossinternets.lv (informācija pieejama latviešu, krievu un angļu valodā);
- *Microsoft Latvia* izveidotajā mājas lapā: www.draudzigsinternets.lv (informācija pieejama latviešu valodā);
- Apgāda Zvaigzne ABC 2009. gadā izdotajā grāmatā „Drošība internetā. Praktiski ieteikumi un noderīgi padomi”;
- Eiropas *Insafe* tīkla mājas lapā www.saferinternet.org (informācija pieejama angļu valodā par visu Eiropas interneta drošības projektu aktivitātēm).
- Par terminoloģijas lietojumu skatīt www.drossinternets.lv mājas lapu un apgāda Zvaigzne ABC 2009. gadā izdoto grāmatu „Drošība internetā. Praktiski ieteikumi un noderīgi padomi”.

Par *Net-Safe Latvia* Drošāka interneta centru

Centra darbības mērķis – informēt sabiedrību, īpaši bērnus, jauniešus, skolotājus un vecākus par drošību un dažādiem draudiem internetā - naida kurināšanu, rasismu, bērnu pornogrāfiju un pedofiliju, kiberterorizēšanu, personas privātās informācijas (identitātes) zagšanu un datu ļaunprātīgu izmantošanu, vīrusiem utt., kā arī nodrošināt iespēju elektroniski www.drossinternets.lv mājas lapā un pa uzticības tālruni 116111 ziņot par atklātajiem pārkāpumiem internetā.

Galvenās aktivitātes

- Informatīvu un izglītojošu materiālu izstrāde skolotājiem, vecākiem un bērniem
- Semināru, diskusiju, konkursu, informatīvo kampaņu organizēšana
- Nodrošināt iespēju projekta mājas lapā www.drossinternets.lv ziņot par pārkāpumiem internetā
- Nodrošināt iespēju ziņot par pārkāpumiem internetā uzticības tālrunim 116111
- Televīzijas raidījumu ciklu izstrāde
- Dalība kā interneta drošības ekspertiem dažādās konferencēs, semināros u.c. pasākumos
- Skolotāju (un vecāku) apmācība par interneta drošību
- Vietējā mēroga slavenību iesaistīšana aktivitātēs
- Dalība starptautiskajā ikgadējā Vispasaules Drošāka interneta dienā
- Dalība starptautiskajos *Insafe* un *Inhope* tīklos
- Pētījuma veikšana

Vērst skolēnu uzmanību!

Aicinām zvanīt uz bērnu un jauniešu uzticības tālruni 116111 gadījumos, ja esat saskārušies ar vardarbīgiem un kaitīgiem materiāliem internetā, kā arī, ja esat pazemots internetā. Vairāk informāciju meklējiet www.drossinternets.lv mājas lapā.

Ja vēlaties uzdot jautājumus, rakstiet uz info@drossinternets.lv

Centra darbību nodrošina Latvijas Interneta asociācija un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ar Eiropas Kopienas programmas *Safer Internet* atbalstu.

Centrs ir Starptautisko *Insafe* (vairāk www.saferinternet.org) un *Inhope* (vairāk www.inhope.org) tīklu nacionālais pārstāvis Latvijā.

Kas ir internets?

Internets ir visiem pieejams vispasaules savstarpēji saslēgtu datortīklu kopums, kas nodrošina piekļuvi dažāda veida informācijai un pakalpojumiem, kas izvietoti uz kāda no tīklam pieslēgtiem datoriem. Internets nodrošina, piemēram, dažādu portālu, e-pasta un tērzētavu darbību.

Internets nozīmē starp-tīklu komunikāciju, kad tīklā ir saslēgti vismaz divi un vairāk datori. Internets ir tīklu tīkls, kas savā starpā savieno un ļauj sazināties dažādiem lielāka mēroga reģionāliem, akadēmiskiem vai valsts mēroga tīkliem, kas ir savienoti ar mazākiem, vietējiem tīkliem (piem. universitāšu iekšējiem tīkliem).

Kaut arī Interneta tīkls ir radies kā militāra tehnoloģija – komunikāciju tīkls aukstā kara gadījumam, tas tomēr izkļuva ārpus zinātniskajām laboratorijām un iekaroja milzīgu sabiedrības ievērību.

Latvijā internets ienāca 1990. gada augustā, kad darbu uzsāka Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta e-pasta serviss. 2011. gadā interneta lietotāju skaits sasniedz 67% no visu Latvijas iedzīvotāju kopskaita, un ir sagaidāms, ka nākotnē internetu izmantos arvien vairāk cilvēku.

WWW jeb globālais tīmeklis ir tīmekļa vietņu (mājas lapu) tīkls, un tas ir tikai daļa no interneta. Tīmekļa vietnes adreses iespējams atpazīt un iedalīt pēc saīsinājuma, kas atrodas pēc lapas nosaukuma, piemēram:

- **com** (*company*) – komercdarbība
- **edu** (*education*) – izglītības vai zinātniskas iestādes lapa
- **org** (*organization*) – organizācija
- **gov** (*government*) – valdības struktūras lapa
- **ee** – Igaunija
- **lt** – Lietuva
- **lv** – Latvija

Vairāk par interneta attīstību pasaulē (angļu valodā):

http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Internet

Tīmekļa etiķete

Tīmekļa etiķete ir neoficiāli noteikumi, kā uzvesties internetā. Tāpat kā ikdienas dzīvē, arī saskarsmei interneta vidē pastāv uzvedības noteikumi: satiekoties sasveicināties, uzkāpjot kādam uz kājas – atvainoties, sabiedriskajā transportā palaist apsēsties vecākus cilvēkus utt. Arī interneta vidē ir jāievēro nerakstīti noteikumi, kas šo vidi visiem interneta izmantotājiem padara patīkamu un draudzīgu.

Pamata padomi tīmekļa ētikā

- Nedari zināmu savu vārdu un adresi nepazīstamiem cilvēkiem.
- Internetā var izmantot segvārdu vai izmantot kādas citas personas vārdu, bet ne izlikties par kādu citu ļaunos nolūkos vai, lai kādu izjokotu.
- Nesaki to, ko nedomā nopietni, jo tavs sarunu biedrs var tevi nesaprast, un var rasties nepatīkams pārpratums.
- Neizsakiet citas tautas vai ādas krāsas pārstāvim aizskarošas piezīmes, jo tas ir pretlikumīgi! Neapcel citus izskata dēļ, jo tas var ļoti sāpināt.
- Nevērtē citus zemāk vai augstāk par sevi, neizturies atšķirīgi pret kādu, ja viņam ir citādi uzskati, nejoko par citu izskatu.
- Nedraudi citiem, arī ne joka pēc. Nav nemaz tik vienkārši saprast, vai tas bijis domāts nopietni vai pa jokam.
- Neatstum citus bez nepamatota iemesla.
- Atceries, ka viss, ko tu publicē forumos, savā sociālā tīkla profilā, vai tērētavā var būt pieejams izlasīšanai un apskatei ikvienam! Tu nevari zināt, kurš cilvēks to izlasīs, un vai tas netiks nokopēts un izplatīts tālāk.
- Gadījumā, ja tu publicē ziņojumu, kas satur reklāmu, vai arī nosūti šādu ziņojumu pa e-pastu, skaidri norādi patieso ziņojuma mērķi vēstules temata lauciņā. Tādējādi cilvēki, kuri nevēlas lasīt šāda satura sūtījumus, varēs droši tos izdzēst.
- Lai ziņojumi nekļūtu pārāk gari, izmanto vispārpieņemtus saīsinājumus.

Vērst skolēnu uzmanību!

Padomā labi, pirms sūti e-pastu vai īsziņu - kad saņēmejs to būs izlasījis, izdzēst rakstīto tu vairs nevarēsi!

Lai ziņojumam piešķirtu humoristisku noskaņu, vai padarītu to personīgāku, vari izmantot „smaidiņus” jeb emocijzīmes – no klaviatūras simboliem veidoti savienojumi, kas apzīmē dažādas sejas izteiksmes.

Dažas populārākās emocijzīmes un to nozīme:

:-)	Esmu priecīgs	:-o	Esmu pārsteigts	:-/	Esmu neapmierināts
:-))	Esmu ļoti priecīgs	:-D	Smejos	:-*	Dodu buču
:-(	Esmu bēdīgs	:-@	Kliedzu	:-x	Es klusēju
:-((	Esmu ļoti bēdīgs	;-)	Miedzu ar aci	:'-(	Es raudu
>:-(	Esmu dusmīgs	:-I	Esmu vienaldzīgs	:-e	Esmu vilies

/Pēc Drošība internetā. Praktiski ieteikumi un noderīgi padomi. - Rīga: Zvaigzne ABC, 2009;/

Izmantojot internetu skolā un arī mājās, ir jāvienojas par interneta izmantošanas noteikumiem, kas būtu apmierinoši gan bērniem, gan pieaugušajiem. Skolā, kur internets pieejams datorklasē vai bibliotēkā, vislabāk ir redzamā vietā novietot drošas interneta izmantošanas noteikumus. Par pamatu iesakām izmantot tīmekļa etiķetes pamata padomus un papildināt tos atbilstoši nepieciešamībai.

Par noteikumiem interneta izmantošanai skolā informējiet arī bērnu vecākus. Mudiniet vecākus arī mājās vienoties par interneta izmantošanas noteikumiem, jo arī mājās bērniem būtu jārēķinās ar interneta lietošanas ierobežojumiem. Interneta izmantošanas noteikumi ir jāizstrādā bērnam tikko uzsākot darboties internetā. Arī stundu laikā kopā ar bērniem varat izstrādāt drošas un ētiskas interneta izmantošanas pamatprincipus, kurus bērni varētu, aiznesot tos mājās un parādot vecākiem, izmantot kā vadlīnijas drošākai interneta izmantošanai mājās.

Video!

Interneta izmantošana (video 5 – 7 gadus veciem bērniem): www.ej.uz/ymmo

Interneta satiksmes noteikumi, sarunas ar jauniešiem: www.ej.uz/r6h8

UZDEVUMS: Interneta zelta noteikumi

Izstrādājiet „10 ZELTA noteikumus” interneta izmantošanai skolā/ klasē un mājās. Aiciniet bērnus savstarpēji diskutēt par to, kāpēc ir nepieciešami ierobežojumi, un mudiniet bērniem pašiem domāt par to, kāda veida ierobežojumi apmierinātu viņus.

UZDEVUMS: Savieno emocijzīmes

Savelc katru emocijzīmi ar pareizo skaidrojumu!

:-)	Smejos
:-(	Miedzu ar aci
>:-(	Esmu vienaldzīgs
:-@	Esmu pārsteigts
:-D	Esmu bēdīgs
;:-)	Esmu dusmīgs
:-I	Kliedzu
:-o	Esmu priecīgs
:-/	Dodu buču
:-'	Es klusēju
:-x	Esmu vīlies
:-e	Es raudu
:-*	Esmu neapmierināts

Sociālie tīkli

Sociālie tīkli ir tīmekļa vietnes, kur, reģistrējoties un izveidojot savu individuālo profilu, ir iespējams sazināties ar citiem cilvēkiem (draugiem, radiem, skolas biedriem, paziņām). Saziņa tīklā notiek dažādos veidos: var paust savu viedokli dienasgrāmatās un forumos, var veidot interešu grupas, apmainīties fotogrāfijām, augšupielādēt audio un video failus, sūtīt vēstules u.c.

Latvijā zināmākie sociālie tīkli ir Draugiem.lv, Face.lv, Orb.lv, One.lv. Šīs tīmekļa vietnes kļūst arvien populārākas cilvēkiem visās vecuma grupās.

Droša interneta profila veidošanas ieteikumi

- Pirms reģistrējaties kādā portālā, pavaicājiēt sev, kāpēc es vēlos to darīt. Uzziniet vairāk par portālā aktuālajiem tematiem! Cilvēku intereses un uzvedība var būt dažāda, tāpēc dažos portālos, iespējams, nebūtu jāreģistrējas.
- Pirms pievienojat savu profilu portālam, iepazīstieties ar tā noteikumiem:
  - Vai un kā tiks aizsargāta ievietotā personiskā informācija
  - Kādiem mērķiem var tikt izmantota jūsu e-pasta adrese (vai ir paredzēta aizsardzība pret reklāmas sūtījumu saņemšanu)
  - Vai reģistrācija portālā paredz arī kādas finansiālas saistības (mēneša abonēšanas maksu un tml.)
  - Kā iespējams atteikties no reģistrācijas (dzēst profilu no portāla)
- Esiet uzmanīgi, veidojot savu profilu, jo anonīmāks tas būs, jo tas būs mazāk interesants cilvēkiem ar nelāgiem nodomiem. Atcerieties, ka nav jābūt sevišķi gudram, lai no virspusējiem faktiem varētu izsecināt personu, kas ir izveidojusi konkrēto profilu.
- Jebkura cilvēka profils sociālajā tīklā tā reģistrētajiem lietotājiem ir pieejams. Tāpēc, ja nevēlaties, lai ikviens zina, ko darāt pēc skolas, kur dzīvojat vai kāds ir jūsu mobilā telefona numurs, padomājiet, vai to vajadzētu rakstīt savā profilā.
- Padomājiet, vai vēlaties likt savu foto profilā. Tas var mudināt kādu nelabvēli uzsākt sarunu.
- Padomājiet, vai vēlaties portālā ievietot personīga satura foto vai faktus, kas aizskartu jūsu vecākus un draugus. Padomājiet, vai jūsu ģimene un draugi vēlētos, lai personīga satura informācija par viņiem nonāktu pie nezināmiem ļaudīm. Pajautājiet viņiem, pirms izlemjat ko publicēt.
- Nestāstiet, ka esat vecāks vai jaunāks nekā patiesībā. Tas var maldināt citus sarunu biedrus. Turklāt, atklājot jūsu melus, administrators profilu var izdzēst no portāla.

Dažos sociālajos tīklos ir iespējams reģistrēties, izmantojot segvārdus. Arī segvārdu ir jāizvēlas apdomīgi:

- Neizmanto savu uzvārdu
- Neizmanto savus dzimšanas datus
- Neizmanto dzīvesvietas adresi
- Ievēro pieklājības normas, skaties, lai tavš segvārds nav pārāk izaicinošs un nesatur rupjības

Drošas paroles veidošana

Jūsu parole internetā: sociālajos tīklos, e-pastā, internetbankā u.tml. ir kā atslēga jūsu mājas durvīm, tāpēc izvēlieties to ļoti rūpīgi, sekojiet šiem 7 pamata soļiem, un jūsu parole būs droša:

- neviens to nezina;
- unikāla un neatkārtojama;
- kas tāds, ko jūs neaizmirsīsiet;
- kas tāds, ko cilvēki, kas jūs pazīst, neuzminētu;
- vismaz 8 zīmes, kas satur simbolus un ciparus;
- atjaunota ik pēc 3 mēnešiem;
- netiek lietota, lai reģistrētos citur;
- nav pierakstīta blociņā, telefonā, uz lapiņas, kas novietota redzamā vietā u.tml.

Vērst skolēnu uzmanību!

Atceries, ja vēlies iziet no sava e-pasta vai profila sociālajā tīklā, jāspiež „iziet”, nevis jāaizver pārlūkprogrammas logs ar „X”. Ja būsi izgājis no pārlūkprogrammas, spiežot „X”, tad nākamajam interneta lietotājam, kurš gribēs atvērt to pašu sociālo portālu vai e-pasta programmu, automātiski tiks atvērts iepriekšējā lietotāja profils vai e-pasts. Esi uzmanīgs – sargā savu personīgo informāciju!

Sociālo tīklu veidi

Pasaulē un arī Latvijā ir pieejami vairāki simti dažādu sociālo tīklu veidi, un to skaitam ir tendence palielināties. Visus sociālos tīklus var iedalīt četrās lielās kategorijās:

- atvērtie sociālie tīkli - tādi kā Myspace, kur katrs var reģistrēties, komentēt jebkura lietotāja profilā, piedalīties gandrīz visās aktivitātēs, kā arī visa informācija ir publiski pieejama (neskaitot personisko saraksti un dažus izņēmumus),
- slēgtie sociālie tīkli - tādi kā Facebook (daļēji), kurā kāda lietotāja profilā vai pie bildēm komentāru atstāt var tikai tie, kurus jūs esat apstiprinājuši kā draugus vai arī tādi kā Draugiem, kur gandrīz nekāda informācija nav pieejama neregistrētajiem lietotājiem,
- mikro-blogveidīgie sociālie tīkli – tādi kā Twitter, kurā komentāru savā profilā var ierakstīt tikai pats bloga izveidotājs,
- servisi ar sociālo tīklu funkcionalitāti - tādi kā flickr.com, digg.com, u.tml. Visi reģistrētie lietotāji var viens otram nosūtīt ziņojumus, ļaut vai liegt kādai lietotāju grupai komentēt bildes vai citas aktivitātes, bet tas nav galvenais šī servisa pakalpojums, pretēji divām pirmajām kategorijām, kurām pārējie visi ir kā papildus pakalpojumi un iespējas (bilžu publicēšana, blogošana, utt).

/Sociālie tīkli (social networks) Latvijā un pasaulē. Pirmā daļa. Pieejams: <http://arturs.jaffa.lv/>

Video!

Labākai tēmas izpratnei un vizuālam piemēram var parādīt pamācošus video klipus:

Kas ir un kā darbojas Sociālie tīkli? (angļu valodā): <http://ej.uz/uqvj>

Kas ir un kā darbojas tīmekļa vietne Twitter? (latviešu valodā): <http://ej.uz/b9ud>

Sociālie tīkli, sarunas ar jauniešiem: www.ej.uz/24hs un www.ej.uz/mihq

Patiesss stāsts: Viltus profils

Divas pusaudžu meitenes (13 un 14 gadi) ir nobijušās, jo kāds pieaudzis vīrietis visu laiku zvanoties un draudot ar solījumiem noskaidrot abu meiteņu identitātes ar tele-operatoru starpniecību un sagādāt viņām lielas nepatīkšanas. Izrādās, ka abas meitenes pirms vairākām nedēļām esot izveidojušas pieaugušas sievietes viltus profilu portālā draugiem.lv un caur šo profilu uzsākušas saraksti ar kādu pieaugušu nepazīstamu vīrieti, kurš „pirmais” vēlējies iepazīties. Meitenes esot ar vīrieti koķetējušas, komentējušas foto albumus, rakstījušas, ka vīrietis patīkot, kā arī izteikušas seksuāla rakstura piedāvājumus. Divas reizes esot sarunājušas ar vīrieti satikties klātienē, bet pašas nav ieradušās. Vīrietim esot radušās aizdomas un viņš lūdzis sazināties ar sievieti telefoniski, taču meitenes, lai neatklātos, esot viņam uzrakstījušas īsziņu no sava telefona. Vīrietis esot centies atzvanīt, taču meitenes neesot atbildējušas. Tad vīrietis sācis zvanīt no citiem numuriem un sapratis, ka tiek muļķots, jo atbildēja pusaudzes, kuras sarunā neiesaistījās. Vīrietis izteicis draudus, ka tele-operatori viņam atklāšot numura īpašnieka identitāti, jo viņam esot saglabātas visas viltus rakstītās īsziņas. Meitenes ir nobijušās, ka vīrietis varētu īstenot savus draudus un atriebties. Meitenes savas rīcības sākotnējos motīvus skaidro šādi: „Tas bija uzjautrinoši, mēs to darījām tāpat vien – „prikola pēc””. Abas meitenes esot izdzēsušas savus draugiem.lv profilus, jo baidoties, ka vīrietis varot viņas atrast.

Iespējamais risinājums. Iemesli tam, kāpēc cilvēki veido viltus profilus, ir visdažādākie, to nosaka gan vecums, gan personiskā motivācija. Konkrētajā piemērā meiteņu rīcība bija spontāna un neapzināta – bez sākotnēja mērķa kādu maldināt vai aizskart. Nereti pusaudži veido viltus profilus, izmantojot anonimitāti un svešu identitāti, lai izmēģinātu dažādas lomas un uzvedības, ko reālajā dzīvē viņi pagaidām vēl neuzdrīkstas realizēt. Šādas rīcības pamatā ir vēlme iegūt noteiktas prasmes vai zināmu drošības pakāpi, kas ļautu tās pārnest uz reālajām attiecībām. Tomēr jebkādi rīcībai internetā ir savas robežas, ja tiek iesaistīti citi cilvēki. Neskatoties uz to, ka vīrietis tika maldināts un muļķots, viņam būtu jāuzņemas daļa atbildības par sekām, jo būdams pieaudzis cilvēks nespēja pamanīt un atšķirt viltus profilu no reāla cilvēka profila (pēc meiteņu stāstītā, vīrietis pirmais uzsācis saraksti). Lai nu kā, tas neattaisno meiteņu rīcību, tāpēc, veidojot sarunu ar meitenēm, ir jāpanāk, lai viņas apzinātos savas rīcības motīvus un kādas vajadzības ir to pamatā. Meitenēm vēlams palīdzēt saskatīt alternatīvu „pozitīvu” uzvedības modeli, kas turpmāk ļautu viņām apmierināt nerealizētās vajadzības saistībā ar augstāk minēto gadījumu. Kad meitenes jutīsies pārliecinātas, ka ir izpratušas savas rīcības motīvus un nožēlo tos, meitenēm var piedāvāt apsvērt (bet nevis uzspiest) iespēju vērsties pie vīrieša ar atvainošanās, piemēram, uzrakstot e-pasta vēstuli (izveidojot jaunu e-pasta adresi un neatklājot savas identitātes). Atvainošanās varētu mazinātu vīrieša dusmas un veicināt abu pušu samierināšanos, savukārt meitenēm tā palīdzētu mazināt bailes no iespējamās izrēķināšanās un atjaunot savas sociālās aktivitātes internetā.

Skolotājam. Meiteņu baiļu pamatā ir savas rīcības seku apzināšanās, līdz ar ko viņas satraucas, ka vīrietis tiesiskā ceļā varētu iegūt mobilā tālruņa numura lietotājas vārdu un koordinātes. Ja meitene, no kuras numura tika sūtītas vīrietim īsziņas, lieto priekšapmaksas karti, tad tele-operatoriem nav informācijas par lietotāju. Ja meitenei ir pastāvīgais pieslēgums, tele-operatori nav tiesīgi trešajām personām izpaust informāciju par lietotāju.

Patiesss stāsts: Virtuālās attiecības

14 gadīga meitene dusmu un neizpratnes pilna, pārdzīvo, ka viņas puisim esot uzradusies jauna draudzene. Neskatoties uz to, ka puisis cenšas izskaidrot savu izvēli un aicina meiteni pieņemt radušos situāciju, viņai ir ļoti grūti samierināties ar drauga zaudējumu. Atceroties patīkamos mirkļus, meitene stāsta, ka pilnīgi viss kopā pavadītais laiks esot bijis ļoti jauks. Viņa ir neizpratnē par puisa lēmumu no viņas šķirties, dodot priekšroku citai meitenei. Pēc meitenes teiktā, abu jauniešu draudzība ilgusi vairāk nekā 2 gadus, pie kam, attiecību pastāvēšanas laikā jaunieši esot tikušies tikai „vienu” vienīgu reizi, kad vēl neesot bijuši „pāra” statusā! Attiecības visu laiku esot uzturētas, sarakstoties internetā un ar īsziņām, jo dzīvojuši dažādās pilsētās. Meitene jutās aizvainota un satriekta, kad puisis viņai pavēstīja, ka abu attiecības uztvēris kā labu draudzību nevis kā pāra attiecības!

Iespējamais risinājums. Konkrētajā situācijā meitene pārdzīvo un nespēj samierināties ar drauga zaudējumu. Lai arī situācija skaidri parāda, ka puisis ir vairāk bijis labs sarakstes biedrs, nekā reāls partneris, nevajadzētu steigties sniegt meitenei šādu tiešu skaidrojumu jau sarunas pašā sākumā, jo virtuālo attiecību zaudējuma pārdzīvojums var būt tikpat paties kā reālajās attiecībās. Meitene nespēj nošķirt reālo telpu no virtuālās. Viņas jūtu un emociju intensitāti pavada izteikti subjektīva attiecību izpratne, kas prasa no uzticības personas būt atbalstošam, iejūtīgam un pacietīgam, uztverot meitenes pārdzīvojumu nopietni. Kad aktuālās zaudējuma jūtas mazināsies, meitenei būs vieglāk ieraudzīt un pieņemt to, kādā līmenī bija veidojušās abu jauniešu attiecības.

Skolotājam. Konkrētais gadījums ir piemērs tam, kā virtuālajā vidē darbojas emocionālās klātesamības efekts. Neraugoties uz to, ka abiem jauniešiem faktiski nav nekādas attiecību pieredzes reālajā dzīvē, virtuālas attiecības ļauj pārdzīvot ekvivalentas izjūtas, kādas rodas tradicionālās partnerattiecībās.

UZDEVUMS: Drošas un nedrošas paroles

Uzdevums veidots, lai atgādinātu cik svarīgi ir veidot drošas paroles, kuras neviens nevarētu uzminēt!

Anniņa ir izveidojusi profilu sociālajā tīklā un šobrīd domā, kādu paroli izvēlēties.

Anniņai ir kaķis Muris un viņas mīļākā krāsa ir gaiši zila, viņai ir mazais brālis Juris un viņa dzīvo Jūrmalā, Anniņas telefona nr. ir 21235433. Savā profilā Anniņa ievietojuši šādu informāciju:

Dzimšanas diena: 16.06.2001.

Iesauka/ mīļvārdiņš: mazā pele

E-pasta adrese: anninaa@pasts.lv.

Atzīmē, kuras paroles būtu drošas Anniņas profilam:

12345678	Jurmalairfors@	parole111
mur1sjurmal@	16062001	juris
muris	000000	@nn1na2001
21235433	mazaPele	12345678900987654321
gaisizilajur@	anninaa	miliemaniJurisMuris

UZDEVUMS. Privātās informācijas izpaušana sociālajos tīklos

Uzdevums ir paredzēts, lai, veidojot savu profilu sociālajos tīklos, katrs apzinātos, cik personisku informāciju par sevi ir droši ievietot internetā, un ko labāk neatklāt citiem.

Veidojot profilu sociālajos tīklos, bieži ir jāaizpilda anketa un jāievada par sevi dažāda, arī personiska informācija:

A. Jānis aizpildīja internetā anketu un ievietoja šādu informāciju par sevi:

Tavs vārds, uzvārds:	Jānis Punktiņš
Tavs telefona numurs:	23406718
Skola, kurā tu mācies:	Rīgas Valsts 1.ģimnāzija
Tavs vecums:	14
Tava e-pasta adrese:	janis.punktins@inbox.lv
Matu krāsa:	brūna
Valsts, kurā tu dzīvo:	Latvija
Dzīvesvietas adrese:	Skolas iela 162a - 64, Rīga
Tavu vecāku nodarbošanās:	Tētis ir jurists, mamma - skolotāja

Pārrunāriet, ko no dotās informācijas Jānim nevajadzēja ievietot internetā? Kāpēc?

B. Pārrunāriet, ko no zemāk minētās informācijas katram nevajadzētu izpaust/ ievietot internetā/ un ko var droši rakstīt:

Informācija	Nav jāievieto internetā	Var ievietot internetā
Vārds, uzvārds		
Segvārds		
Telefona numurs		
Skola		
Vecums		
E-pasta adrese		
Hobijs		
Matu krāsa		
Fotogrāfija		
Valsts, kurā dzīvo		
Dzīvesvietas adrese		
Vecāku nodarbošanās		
Vecāku darba vieta		
Sociālā tīkla profila parole		

C. Izveidojiet divus sociālo tīklu profilu paraugus – vienu drošu, bet otru - nedrošu:

Informācija	Drošs profils	Nedrošs profils
Vārds, uzvārds		
Lietotājvārds		
E-pasta adrese		
Kur tu dzīvo		
Kur tu mācies		
Dzimšanas dati		
Telefona numurs		

Informācijas ievietošana internetā

Ievietojot internetā jebkuru informāciju par sevi, noteikti jāatceras par to, ka cilvēks nezina, kas ir viņa draugu draugi un kā viņi varētu rīkoties, ieguvuši tālruņa numuru, fotogrāfiju vai mājas adresi. Tiklīdz kāds ievieto šo informāciju internetā, tā kļūst pieejama katram. Var būt situācija, kad vairs nelīdzēs fotogrāfijas vai tālruņa numura izņemšana no profila pēc kāda laika, jo cilvēks nevarēs zināt, cik citu cilvēku šo fotogrāfiju vai tālruņa numuru jau saglabājuši savā datorā vai pārsūtījuši kādam citam savam paziņam.

Tāpat arī nevajag būt lētticīgiem attiecībā uz saņemto un sūtīto informāciju e-pastā – pirms atbildēt uz nepazīstamu sūtītāju vēstulēm, jāpārlicinās, vai tajās sniegtā informācija ir patiesa, vai tiešām ir mainījies bankas konta numurs, vai ir iegūts laimests loterijā u.tml. Ja cilvēks pats nav reģistrējis savu dalību loterijā, tad nav nekādu iespēju laimēt lielas naudas summas, kā tas parasti tiek solīts viltus paziņojumos, kas tiek sūtīti e-pastā par it kā iegūtu laimestu.

Vērst skolēnu uzmanību!

Atcerieties! Novērtējiet, ar kādiem cilvēkiem jūs tērzējat (*čatojat*), cik privātu informāciju un uzskatus jūs izplatāt internetā, kā arī, cik cilvēku to ieraudzīs un izlasīs.

Informācijas pieejamība

Varbūt jums nešķiet slikta doma informēt visus, ko jūs ar draugu vai draudzeni darījāt pagājušajā vakarā, vai arī pastāstīt par strīdu ar labāko draugu, taču ir ļoti svarīgi atcerēties: informācija, ko jūs ieviejojat internetā, var kļūt publiski pieejama visiem. Lielu daļu informācijas jūs ieviejojat internetā, atrodoties savās mājās, un ir ļoti viegli aizmirst par to, ka internets ir publiska telpa (tāpat kā stacija, iela, klubs utt.). Pirms tajā ieviejojat kādu informāciju, pajautāriet sev – vai es gribētu, lai konkrēto informāciju redz mana mamma, tētis, draugs, skolotāja vai, piemēram, jebkurš svešinieks vai garāmgājējs? Ja atbilde ir „nē”, nelieciet to internetā! Arī tad, ja informācijas ir pavisam maz, par jums var izsecināt daudz ko – pilsētu, kurā dzīvojat, skolu, kurā mācāties, kad neesat mājās u.tml.

Vērst skolēnu uzmanību!

Atcerieties! Informāciju, ko jūs ieviejojat internetā, var redzēt ikviens, tāpēc, ja neesat ar mieru to izdrukātā veidā novietot publiskā vietā pilsētas centrā, arī savā profilā nelieciet!

Fotogrāfiju ievietošana internetā

Padomājiet, vai ir prātīgi kādā vietnē internetā ievietot savu fotogrāfiju. Atcerieties, ka jebkurš interneta lietotājs var jūsu fotogrāfiju pārkopēt, pārveidot, arī izķēmot un ievietot vēl vairākās citās interneta vietnēs. Tāpat arī neieviejojiet internetā citu cilvēku fotogrāfijas un informāciju par tiem. Noskaidrojiet, vai jūsu ģimenes locekļi un draugi vēlētos, lai viņu personisko informāciju uzzinātu nepazīstami ļaudis. Kā jūs justos, ja jūsu draugs publiskā, visiem pieejamā portālā ievietotu fotogrāfiju, kuru jūs ļoti nevēlaties nevienam rādīt?

Vērst skolēnu uzmanību!

Rūpīgi apdomā, kādu fotogrāfiju tu ievieto internetā. Vai tu būtu ar mieru fotogrāfiju, ko gatavojies ievietot internetā, izdrukāt un uzlikt pie skolas ziņojumu dēļa publiskai apskatei? Apdomā, vai tu būtu priecīgs, ka tavu fotogrāfiju redzētu tava mamma, skolotāja vai kaimiņš? Vai tu būtu priecīgs, ka fotogrāfija būtu pieejama internetā pēc 1, 3 vai 5 gadiem? Ja atbilde kaut uz vienu jautājumu ir „nē” – šādu informāciju labāk internetā neievietot!

Vērst skolēnu uzmanību!

Atcerieties! Bieži darba devēji, saņemot potenciālo darbinieku CV, pirms aicināšanas uz darba pārrunām, mēdz ievadīt viņa vārdu un uzvārdu interneta meklētājos, lai pārlicinātos, kāda veida fotogrāfijas, informāciju un komentārus šis cilvēks ir ievietojis internetā.

Informācija pārdomām!

Kāda meitene sociālajā portālā myspace.com savā profilā ievietoja informāciju par to, ka viņa piektdienas vakarā organizē „tusiņu”, jo vecāku nebūs mājās. Viņa bija pievienojusi klāt arī savu mājas adresi. Uzaicinājums bija paredzēts lasīšanai tikai tuvākajiem 30 draugiem. Kāds no draugiem šo uzaicinājumu bija ievietojis kā reklāmu kādā citā portālā ar aicinājumu “Braucam visi uz „tusiņu”. Ēdieni un dzērieni bez maksas!” un pievienojis mājas adresi. Meitenei par pārsteigumu, gaidīto 30 draugu vietā, viņas mājā ieradās vairāk kā 200 nepazīstamu jauniešu, kuri izdemolēja māju un meitenes ģimenei radīja 20 000 latu lielus zaudējumus.

Video!

Labākai tēmas izpratnei un vizuālam piemēram var parādīt pamācošus video klipus:

Padomā, pirms ievieto internetā!: www.ej.uz/y2ff

Internetā tu esi kā uz skatuves!: www.ej.uz/sqy3

Visi zina tavu vārdu, Sāra! (angļu valodā): www.ej.uz/z355

Ziņojumu dēlis (angļu valodā): www.ej.uz/i8zu

Domā, pirms liec internetā (ukraiņu valodā): www.ej.uz/jdxj

Informācijas ievietošanas sekas video 11 – 16 gadus veciem bērniem (angļu valodā): <http://ej.uz/6j85>

UZDEVUMS: Ko es varu atrast internetā par ...?

Uzdevums paredzēts, lai bērniem liktu aizdomāties, kādu informāciju viņi ir ievietojuši internetā un ko iespējams uzzināt par citiem cilvēkiem tikai no informācijas, kas ir pieejama internetā.

Izveidojiet sava klases biedra, skolotāja vai kādas sabiedrībā zināmas personas profilu – apkopojiet visu informāciju, kas par konkrēto cilvēku ir atrodama internetā. Varat bērniem mudināt veidot plakātus vai prezentācijas ar atrasto informāciju. Meklējiet informāciju gan sociālajos tīklos, gan izmantojot meklētājprogrammas.

Ar bērniem pēc uzdevuma pārrunājiet:

- Vai iespējams ietekmēt, ko kāds cits par mums publicē internetā?
- Vai visa atrodamā informācija bija patiesa?
- Cik daudz no atrastās informācijas internetā bija ievietojis cilvēks pats, par kuru informācija tika meklēta?

UZDEVUMS. Identitātes parāde

Katram skolēnam tiek izdalīta lapa - Mana identitāte. Viņiem jāturpina iesāktie teikumi.

Pēc darba pabeigšanas skolotājs jautā, vai skolēni būtu ar mieru, ka šo informāciju, ko viņi katrs par sevi ir uzrakstījuši, skolotājs visu apskatei pieliktu klasē pie tāfeles? Vai pieliktu skolā pie ziņojumu dēļa? Vai lielveikalā pie ziņojumu dēļa?

Pārrunājiet ar skolēniem par iemesliem, kādēļ nevajadzētu katra skolēna rakstīto informāciju novietot visās iepriekš minētajās publiskajās vietās. Vai skolēni vēlētos, ka šī informācija tiek ievietota skolas mājas lapā?

Pajautājiet, cik daudzi no viņiem šāda veida informāciju par sevi ir ievietojuši kādā no sociālajiem portāliem, piemēram, draugiem.lv, one.lv, inbox.lv, face.lv u.c. Vai tas bija pareizi darīts? Kādi ir riski šādas personiskas informācijas ievietošanai internetā?

Apkopojiet iegūtos rezultātus!

SKOLĒNU DARBA LAPA: MANA IDENTITĀTE

Mana identitāte
Mani sauc _____ un man ir _____ gadi.
Es dzīvoju _____
un es mācos _____ skolā.
Mans telefona numurs ir _____
Es sevi raksturotu kā _____ cilvēku.
Es esmu _____
Es domāju _____
Es jūtos _____
Es ceru _____
Es dusmojos, kad _____
Es gribētu _____
Es jūtos skumji, kad _____
Es mīlu _____
Es ienīstu _____
Paraksts:
Datums:

UZDEVUMS. Padomā, pirms ievieto internetā!

Uzdevums paredzēts diskusijas veicināšanai par privātās informācijas un nepiemērotu fotogrāfiju ievietošanu internetā.

Skolēniem ir jāzina, ka viņiem ir jāuzņemas atbildība par savām darbībām internetā un kur vērsties pēc palīdzības, ja saskaras ar problēmām un riskiem internetā.

A. Tiek izveidotas grupas pa 4-5 skolēniem katrā. Viņiem jāuzraksta atbildes uz šādiem jautājumiem:

- Miniet piemērus, kādas nepiemērotas fotogrāfijas esat redzējuši ievietotas internetā?
- Kādas varētu būt sekas tam, ka jūs esat ievietojuši savas fotogrāfijas, kas nav paredzētas visiem apskatei?
- Kā jūs justos, ja kāds bez jūsu atļaujas internetā būtu ievietojis kādu bildi, kuru jūs negribētu, lai citi redz?
- Vai, jūsuprāt, kādam citam ir tiesības bez jūsu atļaujas ievietot jūsu fotogrāfijas vai jebkādu personisku informāciju par jums internetā? (skatīt sadaļu – Personas dati un to aizsardzība, 27.lpp.)

B. Izveidot 4 skolēnu grupas un katrai no grupām uzdot izstrādāt plakātu (zīmējot uz papīra vai izmantojot datoru) par vienu no tēmām, kas saistītas ar informācijas ievietošanu internetā:

- **Tā ir atrodama:** jebkurš, jebkad un jebkur varēs atrast tavu internetā ievietoto informāciju un fotogrāfijas;
- **Tā internetā būs vienmēr:** jebkurš šodien, rīt, pēc gada un pēc 30 gadiem varēs atrast to informāciju, ko jūs esat ievietojis internetā;
- **Tā var tikt nokopēta:** jebkurš var nokopēt, pārveidot un pārsūtīt tālāk informāciju un fotogrāfijas, ko jūs esat ievietojuši internetā;
- **To redz miljoniem cilvēku visā pasaulē:** jūs nezināt, kurš cilvēks kurā brīdī apskata jūsu fotogrāfijas un informāciju, ko esat ievietojis internetā. Un jūs nekad nezināt, ko citi cilvēki dara ar jūsu fotogrāfijām un ievietoto informāciju.

Skolotājs var labākos darbus nosūtīt *Net-Safe Latvia* Drošāka interneta centram ievietošanai mājas lapā www.drossinternets.lv

/Teachers' Internet Safety Lesson and Resource Pack. Pieejams: www.webwise.ie/

Internetā atrodamā informācija

Interneta meklētāji ļoti atvieglo mūsu dzīvi, it īpaši, ja mums nepieciešams ātri atrast kādu konkrētu informāciju. Tomēr, meklējot informāciju, esiet uzmanīgi un atcerieties, ka internetā jebkurš var ievietot jebkādu informāciju. Tādēļ esiet kritiski pret atrasto informāciju, vienmēr pārbaudiet un salīdziniet to ar vēl vismaz trim dažādiem informācijas avotiem.

Informācija pārdomām!

Kāds cilvēks tāpat joka pēc var izveidot mājas lapu, uzrakstīt un ievietot internetā informāciju par Latviju, norādot, ka Rīgā ir aizliegts pārvietoties ar transporta līdzekļiem, un tā paredzēta tikai kājāmgājējiem; ka Rīgā ir aizliegts pārvietoties, runājot pa mobilo telefonu; ka Rīgā pašlaik uz dzīvi ir apmetusies Madonna, un katru pirmdienu viņa dzied Latvijas himnu pie Brīvības pieminekļa. Var sarakstīt arī daudzas citas aplamības. Un kāds, kurš neko nezina par Rīgu, meklējot informāciju, var atrast šīs aplamības un uztvert tās kā patiesību. Tādēļ neticiet visam, ko jūs atrodat internetā.

Pirms izmantojat savām vajadzībām internetā atrasto informāciju, pārbaudiet:

- Kas ir ievietojis konkrēto informāciju internetā?
- Vai autors/ organizācija, kas ievietoja informāciju internetā, ir labi zināma?
- Vai ir iespējams sazināties ar informācijas ievietotāju?
- Vai ievietotā informācija ir uzrakstīta subjektīvi (ir kāda cilvēka viedoklis vai personiskas pārdomas)?
- Vai ievietotā informācija ir ticama, un vai tā nav pretrunā ar to, ko jūs jau zināt par konkrēto tēmu?
- Vai informācijai ir pievienotas saites uz citām ticamām interneta vietnēm?
- Kad konkrētā informācija ir ievietota internetā?

Vērst skolēnu uzmanību!

Veidojot referātus vai pētījumus, atrastā informācija par kādu tēmu ir jāpārbauda vismaz 3 dažādos interneta resursos! Visdrošāk, ja papildus informāciju pārbaudiet arī kādā grāmatā. Referātā izmantotajai informācijai ir jāpievieno atsauces!

Meklētājriku izmantošana informācijas meklēšanai

Populārākajām meklēšanas programmām ir pieejami drošās meklēšanas uzstādījumi, kas nodrošina, ka bērni skolā, meklējot informāciju, nesaskarsies ar erotiska/pornogrāfiska rakstura meklēšanas rezultātiem. Izmantojiet piedāvātās rīku iespējas, lai mazinātu bērniem risku saskarties ar vecumam nepiemērotu interneta saturu. Drošās meklēšanas uzstādījumi ir bezmaksas un to uzstādīšana ir ļoti vienkārša!

Atgādinām, ka neviens satura filtrs nenodrošina 100% satura filtrēšanu, taču drošās meklēšanas iestatījumi mazinās iespēju bērniem nejauši saskarties ar nepiemērotiem meklēšanas rezultātiem.

Google meklētājprogramma:

Drošās meklēšanas uzstādījumi ir jānorāda meklētājprogrammas iestatījumos, šeit:

<http://www.google.com/preferences>

Izvēloties drošās meklēšanas uzstādījumus Google meklētājprogrammā, jūs nodrošināsiet, ka bērniem ir ierobežota piekļuve seksuāla rakstura materiāliem. Ir pieejami trīs filtrēšanas līmeņi:

- maksimāla filtrēšana – filtrēs gan piedauzīgus tekstus, gan piedauzīgus attēlus
- vidēja filtrēšana – filtrēs tikai piedauzīgus attēlus (šis ir meklētājprogrammas noklusējuma iestatījums)
- nefiltrētā meklēšana – interneta saturs netiks filtrēts.

Pēc izvēles saglabājiet iestatījumus!

Vairāk lasiet (angļu valodā):

<http://www.google.com/support/websearch/bin/static.py?hl=en&page=guide.cs&guide=1224171&answer=510&rd=1>

Bing meklētājprogramma:

Drošās meklēšanas uzstādījumi ir jānorāda meklētājprogrammas iestatījumos šeit:

<http://www.bing.com/preferences.aspx>

Tāpat kā Google meklētājprogrammā arī Bing drošās meklēšanas uzstādījumu izmantošana nodrošinās, ka bērniem ir ierobežota piekļuve seksuāla rakstura materiāliem – ir pieejami trīs filtrēšanas līmeņi:

- **Strict** Filter – filtrēs bērniem nepiemērotus tekstus, attēlus un video
- **Moderate** Filter – filtrēs bērniem nepiemērotus attēlus un video, bet ne tekstus
- **Off** – nodrošinās, ka interneta saturs netiek filtrēts

Pēc izvēles saglabājiet iestatījumus!

Vairāk lasiet (angļu valodā): <http://onlinehelp.microsoft.com/en-WW/bing/ff808441.aspx>

Youtube kopienas vietne:

Arī Youtube vietnē ir iespējams uzstādīt iestatījumus, lai mazinātu iespējas bērniem saskarties ar nepiemērotiem videomateriāliem.

Norādes drošās meklēšanas uzstādījumiem: Youtube vietnes pašā apakšā pieejama rīkjosla, kur pieejama iespēja „Drošais režīms” (*Safety mode*) – aktivizējiet to un, meklējot videomateriālus, rezultātos neparādīsies bērniem nepiemēroti materiāli.

Youtube satura filtrēšanā paļaujas uz lietotāju godprātību, atzīmējot un ziņojot par materiāliem, kas varētu nebūt piemēroti bērniem, tāpēc, ja pamanāt videomateriālus, kas nav piemēroti bērniem, pievienojiet tiem karodziņus (iespēja atrodamā zem katra videomateriāla) un norādiet iemeslu, kāpēc videomateriālam būtu jāierobežo publiska piekļuve.

Informācijai! Ziņošanas funkcija par nepiemērotiem materiāliem Youtube vietnē pieejama tikai Youtube reģistrētajiem lietotājiem. Šī iespēja nav pieejama videomateriāliem, kas ievietoti citās vietnēs.

Vairāk informācijas par Youtube kopienas vietni:

<http://www.google.com/support/youtube/bin/answer.py?answer=157105>

UZDEVUMS. Informācijas meklēšana

Ievadiet interneta meklētājā savas pilsētas vai skolas nosaukumu. Izvēlieties vienu rakstu, analizējiet to saskaņā ar zemāk minētajiem punktiem un pārbaudiet, vai konkrētā informācija ir ticama:

- Kas ir ievietojis konkrēto informāciju internetā?
- Vai autors/ organizācija, kas ievietojuši informāciju internetā, ir labi zināma?
- Vai ir iespējams sazināties ar informācijas ievietotāju?
- Vai ievietotā informācija ir uzrakstīta subjektīvi (ir kāda cilvēka viedoklis vai personiskas pārdomas)?
- Vai ievietotā informācija ir ticama, un vai tā nav pretrunā ar to, ko jūs jau zināt par konkrēto tēmu?
- Vai informācijai ir pievienotas saites uz citām ticamām interneta vietnēm?
- Kad konkrētā informācija ir ievietota internetā?

Skolotājiem!

Pirms sāciet meklēšanu, nodrošiniet, ka meklētājprogrammā ir iestatīti drošas meklēšanas parametri.

Sarunas tiešsaistē

Arvien populārāki kļūst rīki komunikācijai tiešsaistē. Iespējams izšķirt divus komunikācijas veidus:

- Čatošanu (tērzēšanu) internetā publiskos, šim nolūkam izveidotos portālos, čata lapās, kur nav nepieciešamas speciālas programmas, lai iesaistītos un piedalītos sarakstē. Šajās vietnēs sarakste var notikt ar neierobežotu cilvēku loku, visiem, kas konkrētajā brīdī apmeklējuši tērzētavu. Parasti tērzētavas lapas ir sadalītas tēmās, lai lietotāji varētu diskutēt par konkrētu sev interesējošo tēmu. Klasiskā Tērzētavu popularitāte arvien samazinās, taču šīs saziņas iespējas tiek integrētas programmās un portālos, kurus izmantojam ikdienā – portālos draugiem.lv, facebook.com, gmail.com u tml. ir pieejams čats ar cilvēkiem, kas tajā brīdī ir tiešsaistē jūsu kontaktu/„draugu” sarakstā.
- Tiešā komunikācija, izmantojot speciālas programmas (Skype, MSN, ICQ) – lai veidotu saraksti, ir jāizveido kontaktpersonu loks un jāizmanto programma sarakstei, šīs programmas ir drošākas, jo tajās pieejamie iestatījumi ļauj ierobežot komunikāciju vai izvairīties no komunikācijas ar konkrētām personām. Sarunas ir privātas un nav pieejamas publiskai apskatei.

Čatošana (tērzēšana) internetā

Tērzētavas ir lielisks veids, kā saglabāt kontaktus ar draugiem, ar kuriem reti sanāk tikties vai sazināties, kā arī, lai iepazītos ar jauniem draugiem. Taču arī šeit vajadzētu būt uzmanīgam.

Pat tad, ja sarunājaties ar internetā iepazītu draugu jau ilgāku laiku un jums šķiet, ka viņu pazīstat ļoti labi, atcerieties, ka tas, kas esat redzējuši šī cilvēka fotogrāfiju vai video, nebūt nenožīmē, ka tas patiešām ir viņš – ar tehnoloģiju palīdzību tas ir viegli viltojams!

Neizpaužiet pārāk daudz personiskas informācijas saviem čata draugiem. Jūs nevarat būt pilnīgi pārliecināti par to, kā jūsu izpaustā informācija tiks izmantota tālāk, – ja neesat gatavi to izkliegt uz ielas vai pastāstīt visiem skolā, tad arī čatojot labāk to neatklājat.

Jāatceras, ka internetu izmanto dažādi cilvēki – ne tikai tādi, kam ir labi nodomi. Zinot, cik bieži internetu lieto bērni, daži pieaugušie to var izmantot savu slikto nodomu realizēšanai. Tāpēc kā savus draugus un sarunu biedrus tērzētavā (čatā) izvēlieties tikai tos cilvēkus, kurus pazīstat arī reālajā dzīvē. Cilvēks, kurš ir jūsu drauga vai draudzenes draugs, ne vienmēr būs arī jūsu draugs. Tāpēc, pirms uzsākat sarunu (saraksti) ar šo cilvēku, rūpīgi apdomājiet, cik daudz jūs viņam varat stāstīt par sevi.

Ja jums rodas aizdomas, ka cilvēkam pret jums nav gluži tādi nodomi, kā viņš saka, vai, ja saruna jums sāk likties ļoti nepatīkama – aizvainojoša, nepiedienīga u. tml. – iemācieties konkrēto sarunu saglabāt un ziņojiet par pārkāpumu internetā www.drossinternets.lv.

Vērst skolēnu uzmanību!

Atcerieties:

- neaizmirstiet, ka jūs nevarat droši zināt, vai cilvēks, ar kuru veidojat saraksti internetā, tiešām ir tas, par kuru uzdodas;
- padomājiet, pirms izlemjat satikties ar kādu interneta sarunu biedru, kuru līdz šim neesat satikuši. Ja tomēr nolemjat satikties, tad dariet to publiskā vietā dienas laikā. Blakus jābūt arī kādam pieaugušajam vai vismaz draugam. Informējiet viņus par savām attiecībām ar internetā iepazītajiem cilvēkiem. Jūs nekad nevarat būt droši, vai interneta sarunu biedrs par sevi saka patiesību un vai viņam nav kādi Jūsu dzīvībai vai veselībai bīstami mērķi. Sarunu biedrs var teikt, ka viņam ir 12 gadi, bet patiesībā viņam var būt 40 vai 50 gadi. Ieklausieties savā intuīcijā un apdomājiet, cik atklāts jums šķitīs sarunu biedrs;
- ja *interneta sarunu* biedrs kļūst agresīvs un rupjš, apvairo jūs, draud, izsaka seksuāla rakstura piedāvājumus, liek jums justies nedroši, uzstājīgi aicina piedalīties kādā pasākumā vai vienkārši satikties, tad pārtrauciet sarunu, informējiet portāla vadību, uzticamus pieaugušos vai policiju;
- čatojiet, sūtiēt vēstules portālā vai e-pasta ziņojumus tikai no sava vai no uzticama drauga vai pieaugušā datora. Ja citi čato pie tā paša datora, kur jūs, tad par jums kāds var uzzināt vairāk nekā jūs vēlētos.

Atcerieties! Draudzība un sarunas internetā var nebūt patiesas un personiskas pat, ja kāds apgalvo pretējo!

Interneta vidē pašiem ir viegli kļūt psiholoģiski vardarbīgiem pat netīšām, apzināti to nevēloties, jo ir grūti izjust robežu starp joku un nežēlīgu izturēšanos. Nereti cilvēki apzināti atļaujas būt rupji un nīrgāties tieši anonīmās interneta tērzētavās, tīmekļa vietnēs, kurās iespējams komentēt publicētas fotogrāfijas vai interneta dienasgrāmatas. Šķiet, ka šajās situācijās sarunu biedrs nav konkrēta dzīva būtne, ar kuru sastopas aci pret aci, tādēļ var atļauties nedomāt, kā otrs jūtas. Parasti par to sāk domāt tikai tad, kad pats kļūst par anonīmu pazemojumu upuri. Jāatceras, ka dažiem jauniešiem psihes traumas var kļūt par iemeslu, kāpēc negribas vairs dzīvot, citi visu turpmāko mūžu cīnās ar pastāvīgu pazemojuma sajūtu.

Informācija pārdomām!

Kāda meitene savā profilā internetā bija ievietojuši attēlu, kurā redzama viņas māja, kā arī norādījusi, kurā pilsētā viņa dzīvo. Kāds vīrietis bija uzdevies par 16 gadus vecu puisi un sācis čatā nevainīgu iepazīšanās saraksti ar meiteni. Pēc divu mēnešu virtuālās draudzības vīrietis bija noskaidrojis no meitenes ielas nosaukumu, kurā viņa dzīvo, un pieteicies ciemos tad, kad meitenes vecāki nebija mājās. Rezultātā - atbrauca trīs vīrieši maskās, sasēja meiteni un apzaga māju.

Potenciālā varmākas pazīmes

Par potenciālo varmāku un viņa centieniem sameklēt upuri liecina vairākas pazīmes. Kļūstiet uzmanīgi, ja kāds:

- Uzsāk ar jums „nevainīgu” saraksti un prasa par jums personisku informāciju;
- Arvien uzkrītošāk interesējas par jums un jūsu ikdienas dzīvi, prasa, kā jūs jūtaties, interesējas, vai esat nelaimīgs un vientuļš, un vai vecāki jums velta pietiekami daudz uzmanības;
- Grib zināt, vai jums ir draugs vai draudzene, un jautā, kad dienas laikā jūs esat viens pats – bez draugiem un vecākiem;
- Prasa, kā jūs izskatāties un kā ģērbjaties gan skolā, gan gultā. Pieprasa atsūtīt jūsu foto attēlus;
- Vēlas jūsu attiecības saglabāt kā „noslēpumu” un jautā, vai var jums uzticēt noslēpumus;
- Ļoti interesējas par jums, izsaka komplimentus, atbalsta jūs, bet par sevi izvairās runāt. Cenšas jūs iežēlināt, stāstot, cik pats jūtas vientuļš, un slavē jūs par līdzjūtību un spēju saprast citus. Izpētiet sava „drauga” profilu - iespējams, ka viņa *čata* draugu sarakstā ir tikai viena vecuma vai dzimuma „draugi”;
- Sola vai dod dāvanas, kaut gan jūs neesat tik tuvi draugi. Tajā pašā laikā šis „kāds” pēkšņi var kļūt dusmīgs un valdonīgs;
- Vēlas ar jums *čatot* divainās diennakts stundās, piemēram, pirms gulētiešanas;
- Jautā un raksta par lietām, par kurām jums kļūst neērti, un interesējas par jūsu seksuālo pieredzi, kā arī grib, lai jūs apmeklējat portālus, kur redzama pornogrāfija. Runā par saviem dzimumorgāniem, stāsta par savām fantāzijām, seksu un piedāvā „spēlēt aizraujošas spēles”;
- Jums nezināmā veidā uzzinājis par jums lietas, kuras neesat viņam stāstījis.

Vērst skolēnu uzmanību!

Atcerieties, ka jums jāklūst vērīgiem arī tad, ja „piepildās” kaut vai tikai viens no šiem punktiem!

Informācija pārdomām!

Kāds 54 gadus vecs vīrietis caur portālu www.draugiem.lv bija sazinājies ar vairākām nepilngadīgām meitenēm, izteicis seksuāla rakstura piedāvājumus un aicinājis uz tikšanos. Ar vienu 12 gadīgu meiteni arī bija saticies, bet, tā kā meitene bija ļoti nobijusies par vīrieša izteiktajiem nepiedienīgiem piedāvājumiem, tad vīrietis bija aizvedis viņu atpakaļ mājās. Savukārt kāds žurnālists bija izveidojis viltus 14 gadīgas meitenes profilu un atklājis pieaugušā vīrieša nodomus. Uz tikšanos meitenes vietā bija aizbraukusi policija, kas aizturēja vīrieti. Vīrietis tika apsūdzēts pēc Latvijas Republikas Krimināllikuma (LR KL) 160. panta 3. daļas caur 15. panta 4. daļu par mēģinājumu vardarbīgā veidā apmierināt dzimumtieksmi pret mazgadīgo, pēc RL KL 162. panta 2. daļas par netiklu darbību izdarīšanu ar mazgadīgo. Par šādu noziedzīgu nodarījumu veikšanu var tikt piemērots sods - brīvības atņemšana uz laiku līdz sešiem gadiem.

Kur vērsties pēc palīdzības?

Ja jums šķiet, ka kāds *interneta sarunu* biedrs sāk izturēties dīvaini, aizdomīgi vai šim cilvēkam varētu būt nelāgi nodomi attiecībā pret jums vai kādu jūsu draugu, vai arī šis cilvēks jūs aizvairo, emocionāli pazemo vai dara pāri, ziņojiet par to konkrētā portāla vai tīmekļa vietnes vadībai vai palūdziet to izdarīt kādam pieaugušajam. Ja tīmekļa vietnes vadība šo situāciju neizskata, tad padomājiet, vai tiešām šī vietne, kurā esat reģistrējušies, ir lietotājam draudzīga un droša.

Ja jums šķiet, ka situācija ir pavisam nopietna – cilvēks, ar kuru sarakstāties, ir pieaugušais, kurš izsaka seksuāla rakstura piedāvājumus vai kuram, jūsuprāt, ir nodoms jūs vai kādu jūsu draugu seksuāli izmantot,

- **ziņojiet par to vecākiem, skolotājam vai citam pieaugušajam, kuram uzticaties**
- **par notikušo varat ziņot arī tīmekļa vietnē www.drossinternets.lv**
- **zvaniet uz bezmaksas Bērnu un jauniešu uzticības tālruni 116111**
- **zvaniet Valsts Policijai pa tālruni 02 vai 112**

Video!

Labākai tēmas izpratnei un vizuālam piemēram var parādīt pamācošus video klipus:

Tikšanās ar internetā iepazītu „draugu” (angļu valodā): <http://ej.uz/ybb7>

Varmākas tiešsaistē (angļu valodā): <http://ej.uz/s4dx>

Izlikšanās internetā (somu valodā): <http://ej.uz/r2de>

Patiesstāsts: Sarakste ar svešinieku

Zemāk tiek piedāvāts fragments no sarakstes starp 11 gadīgu meiteni (**chipa**) un pieaugušu vīrieti (**Max**), kurš sarakstē uzdodas par meitenes vecuma puisī. Portālā, kurā abi lietotāji sarakstās, nav nepieciešams sniegt administrācijai datus par sevi, taču ir iespēja pievienot fotogrāfiju un savu vārdu, kas, protams, var neatbilst patiesībai. Abi lietotāji ir pievienojuši gan vārdus, gan fotogrāfijas. Chipa ir pievienojusi savu īsto fotogrāfiju kopā ar suni, savukārt Max ir pievienojis neīstu fotogrāfiju, kurā redzams Chipa vecuma puisis.

chipa: tuk-tuk, vai te kaads ir?

Max: hi :-)

chipa: :-)

Max: beidzot te kaads ir :-)) citaadaak ir baigaa garlaiciiba :-(

chipa: kas sheit notiek?

Max: ciinja ar garlaicību. tev forssa bilde

chipa: paldies :-))

Max: foršs suns, vai tavs?

chipa: nee tas ir krustmātes. man pashai nav sava, jo mamma no tiem skjauda :-((

Max: alergija nav joka lieta. bet vai tad tētīm suņi nepatīk???

chipa: teetim patiik, bet vinjs ar mums vairs nedziivo :-((

Max: jaa zeel :-((man arii patiik sunji, bet mamma to VIENKAARSI neveelas

chipa: kaadi tev sunji patiik vislabaak?

Max: visaadi. klau, tu biežji sheit esi?
chipa: nee, jo mammai nepatiik, ka es ilgi seezu pie datora.
Max: ko tad tu dari briivajaa laikaa?
chipa: man liek speeleet klavieres :-/
Max: tu ej mūzikas skolā?
chipa: jaa >:-(
Max: :-o es arii eju muuzikas skolaa. es speeleeju gitaaru. bet man taalu jaastaigaa vienam, jo mamma visu laiku kaveejas darbaa :-(
chipa: zeel :-(man gan nav taalu, ar trolejbusu tik paaris pieturas :--))
Max: :--)) tev jau laikam mamma visur liidzi, citaadak jau nemaz neietu!?!
chipa: nea, es parasti braucu viena, mamma daudz straadaa
Max: tev nav bail vakaros peec skolas vienai atgriezties maajaas?
chipa: mazliet ir, bet mani parasti pavada kaads no citu meitenju vecaakiem
Max: mums muuzikas skolaa vasaraa notiek nometnes kopaa ar citaam muuzikas skolaam. Varbuut esam jau tikushies! kaadaa muuzikas skolaa tu ej ;;-)
chipa: es eju....

Skolotājiem. Konkrēto situāciju var izmantot, strādājot ar sākumskolas skolēniem, kopīgi to analizējot klasē. Sarakste parāda, kā pieaudzis vīrietis ar viltus identitātes palīdzību cenšas iegūt meitenes uzticību un izvilina no viņas personisku informāciju. Max izdodas viegli iegūt viņu interesējošu informāciju, jo Chipa ir jauna un nepieredzējusi interneta lietotāja; neviens ar viņu nav pārrunājis drošības nosacījumus un iespējamus riskus, ar kādiem var saskarties internetā. Chipas vieglprātību un nekritiskumu var iespaidot arī draugu trūkums reālajā dzīvē, problēmas attiecībās ar mammu.

Tiešās saziņas programmas (Skype, MSN, ICQ u.c.)

Interneta vidē ir ļoti viegli izlikties par kādu citu cilvēku, tāpēc labāk, ja jūsu kontaktu sarakstā ir tikai tie cilvēki, ar kuriem esat pazīstami arī reālajā dzīvē.

Esiet uzmanīgi, ja kāds jūs uzaicina pievienoties savam draugu sarakstam. Ja jūs nezināt, kas ir šie cilvēki, labāk tos bloķēt. Bloķēšana nodrošinās to, ka viņi neredzēs, kad jūs ielogojaties savā profilā, kā arī nevarēs ar jums kontaktēties. Līdzīgi bloķējiet un dzēsiet to cilvēku vārdus, ar kuriem vairs nevēlaties sazināties, – nebaidieties, viņi nezinās, ka esat viņus bloķējis, viņi redzēs tikai to, ka jūs neesat tiešsaistē, un nevarēs ar jums sazināties.

Savā profilā neiekļaujiet pārāk daudz personiskas informācijas, kā arī padomājiet, kādu fotogrāfiju pievienojat – iespējams, labāk ir izvēlēties kādu no jau esošajiem attēliem, kurus piedāvā programma. Atcerieties, ka jūsu profilā ievietoto informāciju varēs apskatīt jebkurš! Vai tiešām konkrētā informācija ir domāta ikvienam?

Arvien populārāka kļūst Web kameru lietošana sarunājoties, taču atcerieties, ka šādus videoierakstus ir viegli saglabāt, kopēt un pārsūtīt tālāk. Tāpat ir iespējams, ka ieraksts, ko jūs redzat, ir viltots, un cilvēks, kuru jūs redzat savā ekrānā, reālajā dzīvē ir pavisam citādāks. Tāpēc Web kameras labāk lietot, tikai sarunājoties ar zināmiem, pazīstamiem cilvēkiem.

Pieaugušie, kuriem ir ļauni nodomi, cenšas runāt un iepazīties ar bērniem, izmantojot tieši šīs programmas, tāpēc, ja jums šķiet, ka cilvēks, kas ar jums sarunājas, nav tas, par ko uzdodas, ka šis cilvēks vēlas jums nodarīt pāri, labāk par to kādam izstāstiet un nekavējoties ziņojiet par pārkāpumu tīmekļa vietnē www.drossinternets.lv.

Vērst skolēnu uzmanību!

Atceries, ka gan fotogrāfijām, gan videoierakstiem ir fons! Apdomā labi, kas redzams tavas fotogrāfijas vai videoieraksta fonā un ko no tā var uzzināt par tevi: tavu dzīvesvietu, materiālo stāvokli vai intereses. Skaties, lai fons neatklāj pārāk daudz! Jo neitrālāks fons, jo tas ir drošāk!

Nekad nedari videokameras priekšā ko tādu, ko nebūtu ar mieru rādīt arī saviem vecākiem, skolotājiem vai klases biedriem. Tu nekad nevari būt pārliecināts, vai tavs video netiks ierakstīts, saglabāts un izplatīts tālāk.

Video!

Labākai tēmas izpratnei un vizuālam piemēram var parādīt pamācošus video klipus:

Lielbritānijas „Glābiet bērnus” video par izlikšanos tiešsaistē: www.ej.uz/8e2x

Zviedru un beļģu kampaņa par sarunām tiešsaistē: www.ej.uz/enn5

Vai tu zini ar ko sarunājies internetā?(angļu valodā): <http://ej.uz/iem>

Videosarunas tiešsaistē: <http://ej.uz/8e2x>

Patiesi stāsts: Sekas no aktivitātēm internetā

Kāda vidusskolniece jutās izmisusi par nepazīstama vīrieša šantāžu, kurš meitenei liekot web-kameras priekšā atkailināties, pretējā gadījumā, ja viņa atteikšoties, tad vīrietis izsūtīšot visiem viņas draugiem un skolas biedriem video klipus, kur meitene redzama kaila pikantās pozās. Meitene pastāstīja, ka papildus peļņas nolūkos web-ierakstīšanās portālā esot atsaukusies uz nepazīstama vīrieša (uzdevies par latvieti, kurš dzīvojot Anglijā) piedāvājumu. Sākotnēji vīrietis esot lūdzis meitenei tikai nodejot. Vīrietis bija ieinteresēts arī citos web pakalpojumos un aicināja drošības nolūkā pārceļties no portāla uz *skype*, par ko solījis meitenei samaksāt. Meitene sākusi interesēties par naudas atlīdzību tikai tad, kad bijusi jau vairākkārt kameras priekšā atkailinājusies, taču vīrietis atteicies maksāt un pavēlējis meiteni turpināt iesākto, kā arī veikt dažādas manipulācijas ar savu ķermeni.

Iespējamais risinājums. Piemērs parāda, ka meitene pati savas neuzmanības dēļ ir nonākusi upura lomā, kas labākajā gadījumā var beigties ar neslavu internetā. Veidojot sarunu, vēlams izvairīties no pārmetumu un nosodījumu adresēšanas meitenei, jo tas neveicinās problēmas atrisināšanos. Būtiski ir noskaidrot, kāda tieši informācija par meiteni varētu būt pieejama vīrietim. Var gadīties, ka meitenes satraukums ir pārspīlēts, jo varmākas mērķis ir savu upuri iebiedēt, lai tas vieglāk pakļautos manipulācijai, piemēram, izteikumi par informācijas izsūtīšanu visiem meitenes paziņām var būt pārspīlēti, kā arī no tehniskā viedokļa var būt maldinoši. Vīrietis manipulē, būdams pārliecināts, ka meitene baidās par savu paštēlu un to, kas notiks, ja viņas interneta uzvedība kļūs pieejama viņas ikdienas paziņu lokam (draugiem, klases biedriem, visai skolai un ārpus tās). Jebkurā gadījumā meitene ir jāmudina vērsties policijā, kā arī konsultēties ar IT vai interneta drošības speciālistiem par to, vai tehniski vīrietim ir iespēja manipulēt ar viņam pieejamo materiālu.

Skolotājam. Konkrētais piemērs parāda, kā internetā ar viltus piedāvājumiem un upura uzticības iegūšanu tiek realizēta pakļaušana un izspiešana ļaunprātīgā nolūkā. Šāds gadījums var būt bīstams ar to, ka pusaudži un jaunieši ir ļoti jūtīgi pret savu sociālo statusu vienaudžu vidū. Skolnieki var izvairīties meklēt palīdzību, jo, iespējams, baidīsies no apkaunojuma, ja slepenā informācija nonāktu atklātībā un to redzētu draugi un paziņas. Ilgstoša atrašanās šāda emocionāla spiediena varā var novest upuri pat līdz pašnāvībai.

Emocionāla pazemošana internetā

Emocionāla pazemošana jeb kiberterorizēšana ir „informācijas un komunikācijas tehnoloģiju, piemēram, e-pasta, mobilā tālruņa, peidžera tekstveida ziņojumu, tūlītēju ziņojumapmaiņu (IM), blogu, kas ceļ neslavu, izmantošana, lai atbalstītu personas vai grupas apzinātu, atkārtotu un naidīgu uzvedību, kas vērsta uz citu cilvēku aizskaršanu." Bills Belsijs (*Bill Belsey*).

Latvijā termina *kiberterorizēšana* vietā bieži lieto terminus *mobings* vai *emocionāla pazemošana internetā*.

Kiberterorizēšana izpaužas, ja kāds:

- sūta pazemojošus, draudīgus vai piedauzīgus ziņojumus, e-pasta vēstules, fotogrāfijas vai video;
- regulāri zvana, bet nerunā;
- interneta forumā, sociālā tīkla profilā, kādā tīmekļa vietnē vai tērzētavā (čatā) ievieto piedauzīgus ziņojumus vai attēlus;
- izsakās aizvainojoši tērzētavā (čatā);
- uzdodas par kādu citu personu, sūtot ziņojumus, un saka nepatīkamas lietas;
- piekļūst citas personas kontiem, lai pabaidītu vai sagādātu nepatīkšanas.

Kāpēc cilvēki aizvairo un pazemo citus?

Ir daudz dažādu iemeslu, kāpēc cilvēki pazemo citus. Šeit jaunieši ir minējuši dažus no tiem:

- Pazemot citus, cilvēki jūtas valdonīgāki un spēcīgāki;
- Tas ir veids, kā kļūt populāram un pazīstamam skolā;
- Viņi ir bailīgi un mēģina slēpt šīs izjūtas, biedējot citus;
- Viņi jūtas nelaimīgi, un tā mēģina pievērst citu uzmanību;
- Viņi savulaik paši ir izjutuši pazemojumu;
- Pazemot citus – tas ir veids, kā izrādīt savu pārākumu;
- Viņi jūtas dusmīgi un bezpalīdzīgi, jo netiek galā ar savām grūtībām;
- Viņi paši cieš no vardarbības – no vecākiem, audžuvecākiem, māsām, brāļiem, skolasbiedriem;
- Viņiem bail, ka paši varētu tikt pakļauti vienaudžu vardarbībai;
- Viņiem ir zems pašvērtējums, un tā viņi var sajusties pārliecinātāki par sevi.

Ko es varu darīt, ja mani pazemo?

Iesaka jaunieši, kuri paši ir piedzīvojuši pazemojumus:

- bloķējiet piekļuvi savam profilam portālā lietotājam, kurš jūs pazemo, aizvairo vai draud;
- ja mācāties vienā skolā ar bērnu vai jauni, kurš jūs pazemo, tad mēģiniet izvairīties no saskarsmes ar viņu;
- ja tuvumā atrodas cilvēks, kurš jūs pazemot, nesteidzīgi dodieties prom;
- nemēģiniet atspēlēties pāridarītājam – tas tikai pasliktinās situāciju, nemēģiniet draudēt, atbildēt ar līdzīgu aizskārumu;

- nepaturiet pie sevis aizvainojumu, meklējiet palīdzību pie cilvēkiem, kuriem uzticaties, piemēram, vecākiem, draugiem, skolotājiem, vai zvaniet uz Bērnu un pusaudžu uzticības tālruni **116111** – speciālisti jūs uzklausīs, atbalstīs un palīdzēs;
- aizmirstiet par šo gadījumu un dariet to, kas jums sagādā prieku!

Kā izvairīties no kiberterorizēšanas?

- Vienmēr cieniet citus – nopietni apdomājiet, kādu informāciju, fotogrāfijas jūs nosūtāt vai ieviejojat internetā.
- Domājiet, pirms nosūtāt! Jebkura informācija, ko jūs nosūtāt, var kļūt publiski pieejama un internetā var saglabāties ļoti ilgu laiku.
- Izturieties pret savu paroli kā pret zobu birstīti – nedodiet to nevienam! Savu mobilā tālruņa numuru un segvārdus *Skype* u. tml. programmās dariet zināmus tikai uzticamiem draugiem.
- Bloķējiet piekļuvi un ziņojiet par emocionālu pazemošanu. Iemācieties, kā nobloķēt personu no kontaktēšanās ar jums, kā arī apdomājiet, pie kā jūs varētu vērsties, lai ziņotu par pāridarītāju.
- Neatbildiet uz aizskarošām ziņām – atbildot jūs varat padarīt visu tikai vēl sliktāku un, izaicinot vai rakstot sliktas lietas pretī, paši varat iekulties nepatikšanās.
- Saglabājiet pierādījumus. Iemācieties saglabāt tiešsaistes saraksti, atsūtītās fotogrāfijas un citu informāciju. Ja jums nepieciešama palīdzība šādu darbību veikšanai, uzdodiet savu jautājumu, rakstot e-pastu uz info@drossinternets.lv
- Noteikti izstāstiet kādam par to, kas atgadījies, – vecākiem, aizbildņiem, citiem uzticamiem pieaugušajiem vai skolotājiem, audzinātājam vai sociālajam pedagogam, vai Bērnu un pusaudžu uzticības tālruņa **116111** speciālistiem.
- Neesiet vienaldzīgi – ja redzat, ka kāds tiek aizskarts, atbalstiet cietušo un ziņojiet par notikušo, jo, iespējams, līdzīgā situācijā arī jums būs nepieciešams atbalsts!

Informācija pārdomām!

“Nogalināt Kelliju” naida kampaņa:

8. klases skolniece Kellija zaudēja 2 savas dzīves gadus, jo klasesbiedri bija viņu pazemojuši internetā. No vidusskolas līdz augstskolas 2. kursam Kellijai bija jāsamierinās ar klasesbiedru izveidotajām mājas lapām, kurās bija publicēts aicinājums “Nogalināt Kelliju” un ievietotas draudīgas piezīmes par meitenes seksuālo orientāciju. Šie jaunie jaunieši izmantoja segvārdus, kuri bija ļoti līdzīgi Kellijas vārdam, lai rakstītu divdomīgas piezīmes un seksuāla rakstura piedāvājumus Kellijas hokeja komandas biedrenēm. Rezultātā policija izvirzīja apsūdzības pret jauniešiem, kuri bija veikuši šīs nelegālās darbības internetā.

Meganas pašnāvība:

13 gadus vecā Megana tiešsaistē sociālajā portālā sadraudzējās ar kādu puisi. Patiesībā tas bija viltus profils, ko bija izveidojuši meitenes kaimiņi, lai atspēlētos Meganai it kā par to, ka viņa kaimiņu meiteni bija nosaukusi par lesbieti. Meitene virtuālajā puisī iemīlējās, bet tad, kad uzzināja, ka viņš nav īsts, un ka ar viņu izspēlēts jauns joks, kurā iesaistījušies viņas kaimiņi, Megana izdarīja pašnāvību. Šis gadījums šokēja sabiedrību, un valsts varas pārstāvji izlēma pieņemt bargus likumus saistībā ar noziegumiem internetā.

Video!

Labākai tēmas izpratnei un vizuālam piemēram var parādīt pamācošus video klipus:

Emocionāla pazemošana internetā: <http://ej.uz/c639>

Par emocionālu pazemošanu internetā ir jāziņo: <http://ej.uz/2jmb>

Emocionāla pazemošana skolā un internetā, kāda zēna stāsts (angļu valodā): <http://ej.uz/adqx>

Emocionāla pazemošana, kā tas notiek (angļu valodā): <http://ej.uz/4wg2>

Sabiedrībā zināmas personas stāsta par savu pieredzi:

Ella: www.ej.uz/yj54

Candy: www.ej.uz/ng21

Madara Grīnberga: www.ej.uz/1u35

Valdis Škutāns: www.ej.uz/stco

Māris Gulbis: www.ej.uz/d5pg

Krišjānis Caune: www.ej.uz/21py

Skolotājiem!

Pildot uzdevumus un ar skolēniem diskutējot par emocionālu pazemošanu, sekojiet līdzi, lai skolēnu atbildes būtu vispārīgas un par tēmu, atbildes nedrīkst būt personiskas un veltītas kāda konkrēta cilvēka apspriešanai.

Ja pamaniet, ka kāds bērns skolā/klasē tiek emocionāli pazemots reālajā dzīvē vai internetā, centieties atrisināt šo situāciju – problēmas risināšanā noteikti iesaistiet skolas sociālo pedagogu un psihologu.

UZDEVUMS. Kiberterorizēšana “KAS? KĀDĒĻ? KO DARĪT?”

Skolotājs izveido grupas pa 4-5 skolēniem katrā. Katrai grupai ir jāatbild uz šādiem jautājumiem:

- KAS ir kiberterorizēšana?
- KĀDĒĻ, kāds pazemo otru internetā?
- Kādas SEKAS būs tam, ja jūs pazemosiet otru?
- KO DARĪT tam, kurš tiek pazemots internetā?

Pēc tam skolotājs apkopo visas atbildes, uzraksta uz tāfeles un kopā ar skolēniem pārrunā katru no jautājumiem.

UZDEVUMS. Kiberterorizēšana “Visi tevi ienīst!”

Šis uzdevums, izmantojot uzrakstu “Visi tevi ienīst!”, ir paredzēts, lai pārrunātu ar skolēniem par kiberterorizēšanu - kā tā izpaužas, ko darīt, ja kāds saņem nepatīkamus ziņojumus, vai ja redz, ka kāds cits tiek pazemots internetā. Skolēniem ir jāzina, ka ir jāuzņemas atbildība par savām darbībām internetā, un kur vērsties pēc palīdzības, ja saskaras ar emocionālu pazemošanu internetā.

- Skolotājs uzraksta uz tāfeles teikumu “Visi tevi ienīst!” un jautā skolēniem, vai, viņuprāt, šādi uzrakstīts teikums internetā ir kiberterorizēšanas gadījums? Kādēļ?
- Skolotājs aicina skolēnus nosaukt vēl citus emocionālas pazemošanas piemērus, ko viņi ir redzējuši internetā. Skolotājs visus nosauktos piemērus raksta uz tāfeles.
- Skolēni pamato savu viedokli, kādēļ šādi teksti ir pazemojoši?
- Skolotājs jautā, vai skolēni šādus pazemojošus tekstus, ko ir uzrakstījuši internetā, teiktu arī otram cilvēkam, satiekot viņu aci pret aci?
- Skolotāja jautā – kā skolēni justos, ja šie pazemojumi tiktu uzrakstīti vai teikti viņiem pašiem?
- Vai skolēniem liekas pieņemami rakstīt pazemojošus tekstus otram?
- Kādus kiberterorizēšanas gadījumus vēl skolēni var pieminēt?
- Vai skolēni bieži redz kiberterorizēšanas gadījumus?
- Vai tikai vērojot kiberterorizēšanu no malas un nevienam pieaugušajam par to neziņojot, jūs paši nepaliekat par kiberterorizēšanas atbalstītājiem?
- Kādu padomu skolēni dotu savam draugam, kurš tiek pazemots internetā?

Personas dati un to aizsardzība

Par katru cilvēku ir iespējams apkopot dažāda veida informāciju jeb datus. Šo informāciju parasti iedala divās lielās grupās:

- dati par personu – tajos ietilpst vārds, uzvārds, dzimšanas datums, dzīvesvietas adrese utt.;
- privātie dati – tajos ietilpst cilvēka fotogrāfijas un citi objekti, kas var būt arī tiešā veidā nesaistīti ar šo cilvēku, bet tomēr ir šai personai svarīgi, piemēram, kāds elektroniski izveidots un datorā apkopots ideju krājums.

Kur datus uzglabā?

Datus par personu uzkrāj dažādas valsts iestādes un nevalstiskās organizācijas. Lai informāciju par jums nevarētu nelietīgi izmantot kādos jums nezināmos veidos, ir izveidots speciāls likums – Fizisko personu datu aizsardzības likums. Tajā noteikts, ka bez jūsu piekrišanas datus nedrīkst izmantot un ka jums ir tiesības zināt, tieši kādiem mērķiem dati tiks izmantoti utt.

Sīkāk par Fizisko personu datu aizsardzības likumu lasiet tīmekļa vietnē www.likumi.lv, kuras meklētājlozdziņā ievadiet likuma nosaukumu “Fizisko personu datu aizsardzības likums”!

Ja jums nākas nokļūt situācijā, kad datus par jums kāds izmanto tādiem mērķiem, par kuriem ar jums neviens nav vienojies, tad noteikti informējiet par to kādu pieaugušo, kuram jūs uzticaties.

Dažkārt svešu cilvēku datus var izmantot, piemēram, milzīgu naudas aizdevumu noformēšanai, kā rezultātā var izrādīties, ka, kaut vienreiz neuzmanīgi izpaužot datus par sevi, jums turpmākā dzīve jāpavada smagi strādājot un atmaksājot citu cilvēku iztērēto naudu.

Fizisko personu datu aizsardzības likums nosaka, ka katram ir tiesības noskaidrot visu informāciju, kas par personu savākta jebkurā personas datu apstrādes sistēmā, ja vien šo informāciju izpaust nav aizliegts ar likumu. Ir izveidota īpaša institūcija – Datu valsts inspekcija (www.dvi.gov.lv), kas uzrauga Fizisko personu datu aizsardzības likuma ievērošanu. Lai noskaidrotu kādā informācija par jums ir savākta ir jāvērsas Datu valsts inspekcijā.

Kad kādā iestādē sniedzat informāciju par sevi, esiet piesardzīgi:

- Pirms sniegt kādai organizācijai informāciju par sevi, noskaidrojiet, kādam mērķim tā tiks izmantota!
- Nesniedziet savus datus, ja tos kāds pieprasa internetā! Sevišķi uzmanieties, ja to dara kāda nepazīstama persona jebkurā tērētavā (*čatā*) vai forumā – šajās vietās nekādā gadījumā nesniedziet nevienam personīgu informāciju!
- Dažādos portālos bieži nepieciešams aizpildīt garas anketas, bet vairumā gadījumu obligāti aizpildāmi ir tikai pāris lauki. Tos parasti apzīmē ar zvaigznītes vai kādu citu pamanāmu simbolu. Tāpēc, pirms kādai organizācijai sniegt informāciju par sevi, noskaidrojiet, vai visa pieprasītā informācija būs nepieciešama un kādam mērķim tā tiks izmantota!
- Lai tad, kad sabojājas datora cietais disks vai datoram uzbrūk kāds vīruss, jums nepazustu, piemēram, svarīgi dokumenti un īpašu dzīves notikumu vienīgās fotogrāfijas, ieteicams

izveidot svarīgo materiālu rezerves kopiju (saglabāt svarīgo informāciju ārējā datu nesējā – CD, DVD, USB u. tml.)

- Ja piedalāties dažādās datņu apmaiņas vai koplietošanas sistēmās, rūpīgi izvērtējiet, kādi dati no jūsu datora ir pieejami citiem! Neuzmanība var maksāt dārgi, un, piemēram, visa jūsu personīgo fotogrāfiju kolekcija var tikt izmantota nekrietniem mērķiem. Ja īsti nezina, kādu informāciju var likt internetā, konsultējieties par to ar vecākiem vai skolotāju.
- Svarīgi ir apzināties, ka nevienu personas datu izpaušanu elektroniskajā vidē nevar padarīt par nebijušu! Informācijas aprīte ir tik strauja un tehnoloģijas tik sarežģītas, ka nav iespējams konstatēt, kur paliek datņu kopijas pat tad, ja ir it kā izdevies kādu daļu no tām atrast un izdzēst.

Personas datu pikšķerēšana (phishing)

Pikšķerēšana (*phishing*) ir krāpšanas veids, kādā interneta noziedznieki no sava upura mēģina izmānīt lietotājavārdus, paroles, kredītkaršu un bankas kontu numurus, kā arī citu personīgo informāciju, kas var nest viņiem finansiālu labumu. Parasti šī krāpšana notiek, lietotāju aizvilinot uz tīmekļa vietnēm, kas atdarina reālu organizāciju vietnes.

Kā atpazīt pikšķerēšanu?

Krāpnieki, kas nodarbojas ar pikšķerēšanu, savu ļaunprātīgo plānu īstenošanai sūta e-pastus vai tūlītējās ziņojumapmaiņas ziņojumus (caur *Skype*, *MSN* u.c. programmām), kurus, kā jums varētu šķist, it kā sūta kāda likumīga organizācija.

Šajos ziņojumos parasti lūdz sniegt personīgu informāciju un paroles, piemēram, jūsu vecāku bankas kontam, internetbankas pieejas kodus vai paziņo, ka esat laimējuši loterijā. Viltotās tīmekļa vietnes un e-pasta vēstules bieži ir uzticamu vietņu kopijas. Surogātpasta ziņojumus zagļi raksta tiem lietotājiem, par kuriem viņi ir ieguvuši informāciju no tiešsaistes spēļu vietnēm, internetā publicētiem fotoalbumiem, kā arī dažādām izklaides tīmekļa vietnēm.

Pikšķerēšanas piemēri

Ja jums, piemēram, uz e-pastu tiek sūtīti ziņojumi par to, ka esat laimējis loterijā daudz naudas vai varat piedalīties kādā konkursā, iemaksājot noteiktu naudas summu, ziniet, ka šī informācija vairākus gadījumus izrādās krāpšana. Pirms jūs veicat kādu no vēstulē minētajām prasībām, noteikti vairākkārt pārbaudiet informācijas patiesumu:

- Pārbaudiet, kāda informācija par konkrēto organizāciju ir atrodama internetā (ievadiet to interneta meklētājprogrammā)
- Pārbaudiet, kāda informācija atrodama par sūtītāja e-pasta adresi (ievadiet to interneta meklētājprogrammā)
- Ja jums ir šaubas, papildus varat ziņot par situāciju www.drossinternets.lv, kur speciālisti atbildēs, vai konkrētais ziņojums ir krāpšanas mēģinājums.

Šo e-pastu sūtītāji var uzdoties par:

- bankām un finanšu institūcijām;
- apdrošināšanas kompānijām;
- tiešsaistes iepirkumu vietnēm (interneta veikaliem);
- tiešsaistes izsoļu vietnēm;
- tūlītējās ziņojumapmaiņas vai tērzētavu vietnēm;
- sociālo pabalstu sniedzējiem un sociālās drošības organizācijām;
- loteriju rīkotāju organizācijām.

Kā izvairīties no pikšķerēšanas?

Lai izvairītos no datu izmānīšanas, nepieciešams nodrošināt aizsardzību pret nezināmas izcelsmes programmu darbības uz jūsu datora. Pajautājiet vecākiem, vai uz jūsu datora ir uzlikta drošību nodrošinoša programmatūra, piemēram, antivīrusa programma, ugunsmūris, pretspiegošanas programma, interneta satura filtri (sīkāk par tiem vari izlasīt grāmatā turpmāk). Ja nevienas no minētajām programmām uz jūsu datora nav, tad pastāv liels risks, ka uz jūsu datoru „lūkojas” kāda vīrusa „ļauņa acs”. Šajā gadījumā internetu labāk neizmantot līdz brīdim, kad kāda pretvīrusu programma tomēr ir instalēta jūsu datorā. Turklāt noteikti jāseko līdzi tam, ka aizsardzības programmatūra tiek regulāri atjaunināta.

Nekad neatbildiet uz e-pastu, kurā tiek lūgta personīgā informācija par jums! Ja neesat pārliecināti par vēstules patiesumu, noskaidrojiet sūtītāju organizāciju un kontaktējieties ar to pa telefonu, lai noskaidrotu, vai informācija vēstulē ir pareiza.

Neklikšķiniet uz tīmekļa vietņu hipersaitēm e-pastā – rakstiet organizācijas standarta tīmekļa vietnes adresi uzreiz interneta pārlūkprogrammā!

Skolotājiem!

Ja esat pamanījis kādu noziedzīgu darbību vai arī jums ir tikai radušās aizdomas par to, ziņojiet Valsts policijas Kibernozieģumu apkarošanas un intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzības nodaļai vai www.drossinternets.lv!

Atkarība no datora un interneta lietošanas

Atkarība no datora un interneta lietošanas ir tāds stāvoklis, kuru raksturo uzmācīga vēlme lietot datoru un internetu un nespēja pārtraukt to darīt.

Parasti atkarība rodas pamazām, pašam to nemaz nemanot. Turklāt ir vairāki atkarību veidi, kas saistīti ar datora un interneta izmantošanu.

- **Atkarība no interneta** – apmāta aizraušanās ar azartspēlēm tiešsaistē, izlozēm, iepirkšanos vai pārdošanu, kā arī citām aktivitātēm, kuru īstenošanai nepieciešams internets.
- **Atkarība no informācijas** – nepārvarama vēlme sērfot internetā vai apmeklēt datu bāzes, lai iegūtu informāciju.
- **Atkarība no kiberattiecībām** – pārmērīga iesaistīšanās virtuālās attiecībās ar citiem cilvēkiem.
- **Atkarība no datorspēlēm** – apmāta datorspēļu spēlēšana

Simptomi, kas liecina, ka iestājusies atkarība

- Dators tiek izmantots, lai izjustu prieku, gandarījumu vai atvieglojumu.
- Pārtraucot ar datoru saistītās aktivitātes, parādās nemiers, aizkaitināmība, miega traucējumi, palielināta trauksmainība, nomāktība vai naidīgums.
- Uzmācīgas domas par internetu – par pieredzi, kas gūta pie datora, par drīzāku atgriešanos pie datora, jaunākās un modernākās datortehnikas un programmatūras pirkšana.
- Pieaugoša laika un/vai naudas ieguldīšana ar datoru saistītās aktivitātēs.
- Nevērības rašanās pret sociāliem, ģimenes, izglītības vai darba pienākumiem.
- Melošana par to, cik ilgs laiks tiek pavadīts pie datora.
- Izmaiņas dienas režīmā.
- Rodas risks zaudēt nozīmīgas personiskās attiecības.
- Rodas risks zaudēt sasniegumus, kā arī tiek kavētas turpmākas attīstības iespējas.
- Neveiksmīgi mēģinājumi kontrolēt savas ar datoru saistītās aktivitātes.
- Fiziski traucējumi – muguras sāpes, acu sausums, neregulāra ēšana, personīgās higiēnas neievērošana.

Interneta atkarības cēloņi:

- Iespēja iegūt dažādas identitātes
- Iespēja iegūt plašu atbalsta vidi
- Iespēja iegūt vidi, kurā izpaust savas tieksmes un noslieces
- Iespēja veidot plašu un dažādu saskarsmi

Ko darīt, ja konstatējat, ka iestājusies atkarība?

Ja jūs savā ikdienā esat ievērojis kaut vienu no minētajiem simptomiem, tad jums ir vajadzīga speciālista palīdzība. Vislabāk konsultēties ar psihologu vai psihoterapeitu, jo interneta atkarība nav tikai slikts paradums. Pārmērīgi ilga laika pavadīšana pie datora un interneta lietošana visbiežāk ir veids, kā cilvēks neapzināti cenšas aizmirsties, izvairīties vai it kā emocionāli aizbēgt no situācijām, kurās rodas drūmas domas, bezpalīdzības un „strupceļa” izjūta.

It kā jau labi, ka cilvēks atrod veidu, kā pats sevi uzmundrināt, vai ne? Tikai viena nelaime: pārāk ilgi uzturoties interneta vidē, viņš pārstāj dzīvot reālajā pasaulē un pats sevi nolemj neveiksmnieka liktenim savu turpmāko dzīvi, jo vairs neprot sazināties un sadzīvot ar cilvēkiem sev apkārt.

Vērst skolēnu uzmanību!

Atcerieties! Ar gribasspēku vien atkarību no datora un interneta izmantošanas pārvarēt nevar. Ir jāmeklē cēlonis, kāpēc jums gribas aizbēgt no reālās dzīves virtuālajā pasaulē. Jo, tikai atrodot cēloni un novēršot to, varēsiet sākt saprast, kā gūt pozitīvās emocijas arī ikdienas dzīvē, ne tikai virtuālajā pasaulē.

Šajā gadījumā kā risinājums nederēs mēģinājums pilnīgi atteikties no datora vai interneta. Tādējādi jūs tikai jutīsieties arvien sliktāk un sliktāk, jo neizbēgami domāsi par internetu, tā piedāvātajām iespējām, par pieredzēto interneta vidē, nevis mēģināsi uzlabot savu pašsajūtu reālajā dzīvē.

Video!

Labākai tēmas izpratnei un vizuālam piemēram var parādīt pamācošus video klipus:

Tāds tu draugiem nebūsi vajadzīgs!: <http://ej.uz/rwin>

Atkarība internetā: <http://ej.uz/jm4w>

Patiesss stāsts: Atkarība no interneta

Sieviete noraizējusies par savas meitas (15g.v.) uzvedības izmaiņām pēdējā pusgada laikā. Izmaiņas sākusi pamanīt kopš abas ar meitu pārcēlušās uz Rīgu, ar ko meitenei bijis grūti samierināties. Sieviete atceroties savu meitu kā draudzīgu un komunikablu, kura aizrāvusies ar florbolu un skrituļiem, taču šobrīd netiekoties nedz ar draugiem, nedz apmeklējot kādus pulciņus, jo vienīgais ārpuskolas laika pavadīšanas veids esot sēdēšana pie datora. Reizēm meitene pat nav pierunājama iet gulēt pirms pusnakts, jo esot „svarīgas lietas” internetā! Savukārt, kad sievietei pašai nepieciešams internets, tad meitene nelabprāt dodoties uz netālu esošo bibliotēku, kur ir pieejams internets. Sieviete vairākkārtīgi aicinājusi meitu pievērsties kādam hobijsam ārpus interneta, taču visas sarunas ātri vien pārvēršoties strīdos. Māte atzīst, ka viņai trūkst laika, ko veltīt meitai – daudz jāstrādā un nereti nākas „darbu nest uz mājām”, jo esot vienīgais ģimenes apgādnieks. Pēdējais strīds par laika pavadīšanu pie datora esot beidzies ar meitenes ieslēgšanos vienā telpā ar datoru un atteikšanos nākt laukā līdz pat nākamās dienas rītam. Lai arī no rīta meitene lūgusi mātei atļauju palikt mājās, jo neesot gulējusi visu nakti, sieviete bija uzstājusi meitenei iet uz skolu jeb mājās tikšot atslēgts internets. Jāpiebilst, ka meita nelabprāt stāstot mātei par savām aktivitātēm internetā, vienīgi esot pamanījusi, ka meita daudz laika pavadot portālā draugiem.lv.

Iespējamais risinājums. Šis gadījums parāda sievietes vēlmi un vienlaikus bezspēcību ietekmēt savas meitas brīvā laika aktivitāšu izvēli ārpus interneta. Sieviete ir izmisumā, jo daudzie viņas mēģinājumi ierobežot meitas laiku pie datora tikai apgrūtinā konstruktiīvu konflikta risināšanu un pasliktina abu savstarpējās attiecības. Mātes sniegtā informācija par meitas uzvedību norāda uz vairākām pazīmēm, kas atbilst no interneta atkarīgas personas uzvedībai, taču svarīgi būtu noskaidrot to, kādas tieši interneta aktivitātes ir meitenes topa augšgalā un, cik lielu ietekmi uz meiteni ir atstājuši dzīvesvietas maiņa. Atsevišķām interneta aktivitātēm, kas saistītas ar sociālo vajadzību apmierināšanu (foto albumu un video klipu komentēšana, to lejupielāde un augšupielāde, apmaiņa ar aktuālo informāciju, jaunu kontaktu veidošana, profilu veidošana dažādos sociālajos tīklos „jo vairāk, jo labāk” un jaunu tehnisku iestatījumu uzstādīšana savam datoram vai mobilajam tālrunim, lai varētu veikt iepriekš minētās darbības) ir liela vērtība pusaudžu vecumā. Šādas aktivitātes pusaudžiem ļauj iegūt zināmu statusu grupā un papildina viņu savstarpējās attiecības reālajā dzīvē. Savukārt pēkšņa ierastās vides maiņa, kas ir cieši saistīta ar piederības sajūtas laušanu, var kardināli mainīt personības īpašības un uzvedību. Iespējams, meitenei grūtības radījusi adaptēšanās jaunajā dzīvesvietā un skolā, līdz ar ko viņa bija spiesta meklēt jaunus veidus savu sociālo vajadzību realizēšanai un paplašināšanai, pārnesot tās uz interneta vidi. Rezultātā, internets kļūst par aizvien aktuālāku un nepieciešamāku primāro vajadzību aizstājošu telpu.

Skolotājam. Gadījums atspoguļo mātes un meitas savstarpējo konfliktu, kur ārējā problēma ir meitas pārlietu ilga laika pavadīšana pie interneta, kas norāda uz uzticēšanās un saskarsmes trūkumu mātes un meitas attiecībās, kā arī iespējamo atsvešināšanos vienai no otras. Ņemot vērā mātes izmisumu un neveiksmīgos mēģinājumus risināt konfliktu, mātei un meitai abām kopā ieteicams vērsties pie psihologa vai psihoterapeita.

Patiesss stāsts: Atkarība no sociālo tīklu pakalpojumiem

12 gadīgu meiteni ļoti satrauc gaidāmā vecāku reakcija, kad viņi uzzināšot meitenes mobilā tālruņa mēneša rēķinu, kura izmaksas gatavojas krietni pārsniegt pieļaujamās robežas. Meitene skaidroja, ka praktiski nevienam nezvanot un īsziņas nesūtīt, taču summa varot sasniegt pat 15 Ls. Meitene ar nožēlu paskaidro, ka visa nauda aizejot uz bezjēdzīgiem tēriņiem internetā, piemēram, papildinot foto albūmus, pērkot labāku statistiku online spēlēs u.c. Vecāki jau iepriekš esot norādījuši uz meitenes lielajiem mobilā tālruņa rēķiniem un aicinājuši viņai kontrolēt savus tēriņus, pretējā gadījumā, tikšot piemērotas sankcijas. Meitene bija ņēmusi vērā vecāku ieteikumu un nosolījusies sevi kontrolēt, taču diemžēl ir pienācis jauns mēnesis un situācija ir tāda pati, kā iepriekš.

Iespējamais risinājums. Meitenei būtu ļoti vērtīgi, neskatoties uz savu satraukumu, tomēr aprunāties ar vecākiem, jo viņi ir tie, kuri varētu uzklaut un censties palīdzēt, jo nomaksāt telefona rēķinu nav pašas meitenes spēkos. Sajūtu atbrīvošana ar vārdu palīdzību ir viens no labākajiem veidiem, kā mazināt savu sakāpināto spriedzi un ar skaidru prātu paraudzīties uz notikušo. Uzdrīkstēties runāt pirmajai, apzinoties to, ka vari tikt sodīta ir ļoti grūti, jo domas tiek koncentrētas vienīgi uz sodu, kas izsauc bailes. Sarunu ar vecākiem būtu svarīgi sākt nevis taisnojoties, bet gan nosaucot vārdos pašreizējās jūtas, t.i., atzīstot, ka jūties vainīga un nožēlo, ka neesi spējusi kontrolēt sava mobilā tālruņa rēķinu. Svarīgi ir mēģināt uzticēties vecākiem, atklāti izstāstot, kāpēc tālruņa rēķins ir tik liels.

Skolotājam. Konkrētais gadījums norāda ne tikai uz meitenes vecumam raksturīgu aizraušanos savu sociālo vajadzību apmierināšanai, bet arī uz iespējamām grūtībām paškontroles un gribas sfērā. Šādas problēmas apgrūtina iespēju paša spēkiem pretoties uzvedības paternam un ir pamatā atkarībai no kādas konkrētas darbības, izmantojot internetu.

Papildu informācija skolotājiem/vecākiem par interneta atkarību

Skaidrojumu sniedz Dace Bērziņa (psihologs, Rīgas pedagogijas un izglītības vadības akadēmijas pasniedzēja).

Būtiski ir saprast, ka datoratkarība nav gripa, kas var uzrasties vienā dienā – vakar vēl vesels, bet šodien no rīta pamostos: slimis! Ir svarīgi izprast cēloņus, kā datoratkarība veidojas un kāpēc bērni nonāk līdz atkarībai.

Kā galvenos iemeslus varam minēt:

1. Vecāki paši ir datora un interneta atkarības veicinātāji, jo

- savas ērtības labad priecājas, ka bērns sēž pie datora; nav pašiem ar viņu jārūnājas un jānodarbojas;
- paši ar savu attieksmi veicina, ka bērns ikdienas dzīvē jūtas nesaprasts, nelaimīgs: neviena nav mājās, vecāki tikai pārmet par nesekmīgām atzīmēm, nevis pajautā, vai varbūt vajadzīga palīdzība? Gan skolā, gan mājās bērns tiek tikai kritizēts, ka neatbilst ideālajam bērnam, ko gribētu vecāki un skolotāji sagaidīt, bet tādējādi bērns pats sāk justies nevērtīgs, niecība, neveiksminieks – un gribas taču aizbēgt no negatīvām emocijām! Tad dators ir ideāls draugs: palīdz aizmirsties, ir interesants, var izlādēt ikdienas negatīvās emocijas unvar arī interneta

vidē izveidot sev mākslīgu identitāti: veiksmīgo varoni! Un neviens taču neuzzinās, kas patiesībā slēpjas aiz „krutā džeka” vai „ideālās beibes” tēla.

2. Bērns vienkārši iekrīt azartā: jaunas spēles, kurās grib uzvarēt, jaunas iespējas... Un, ja reālajā dzīvē interesantu vilinājumu pietrūkst, tad meklēt asus pārdzīvojumus interneta vidē kļūst par pieradumu.

Visvienkāršākais kritērijs, lai atšķirtu, „vai mans bērns ir vai nav datoratkarīgs”, ir – ja bērns, strādājot ar datoru, domā, ko viņš interesantu darīs, kad beigs darboties ar datoru, un patiešām viņa brīvais laiks ir aizpildīts arī ar citiem hobijiem vai patīkamām lietām – tad ar bērnu ir viss kārtībā, un par to, ka viņš pie datora pavada daudz laika, nav pamata uztraukties. Taču, ja bērns, arī nestrādājot pie datora, visu laiku sapņo, ka tikai tad viņš jutīsies labi, kad tiks pie datora – tad var runāt par atkarību.

Līdz ar to ir skaidrs, ka tikai ar aizliegumu lietot datoru un ar laika ierobežojumu, cik ilgi drīkst lietot datoru, interneta un datora atkarības mazināšanai nekas nebūs līdzēts. Tāpat bērna domas aizņems tikai viens: kā lai es tieku pie datora? Vēl vairāk - tā kā internets šiem bērniem zināmā mērā kalpo par pozitīvo emociju avotu, aizliegums var veicināt depresijas attīstību. Laika ierobežojums ir ieteicams tikai citā aspektā: veselības dēļ – acis, mugurkauls, muskuļi, mazkustīgums u.tml.

Bet reāla palīdzība saistās ar cēloņu novēršanu:

- esam bērnam blakus gan grūtībās, gan neveiksmēs, nepārmetam viņam, palīdzam tikt ar tām galā, uzmundrinām – lai ar saviem sarūgtinājumiem un drūmajām domām viņš nāk pie mums, nevis iet virtuālajā vidē;
- aizpildām bērna laiku ar citām interesantām, labām lietām, kurās bērns var gūt pozitīvas emocijas gan no pašām nodarbēm, gan no iespējas būt kopā ar vecākiem vai draugiem. Ja vecāki saka, ka viņu bērns negrib nekad pavadīt laiku kopā ar viņiem – tā tad bērns jau ir zaudējis ticību, ka ar vecākiem kopā viņš varētu justies labi. Un tam nav nekāda sakara ar vecāku aizņemtību: bērniem pat vairāk par reālo laiku, ko pavada kopā ar vecākiem, ir vajadzīga apziņa un ticība, ka tad, kad bērnam tas būs vajadzīgs, tad vecāki būs kopā ar viņu – un tie ir varbūt tikai atsevišķi brīži, bet bērnam nozīmīgi brīži!
- ja bērns ir iekritis jaunās virtuālās pasaules iespēju iepazīšanas azartā, tad nepārmetam viņam to, bet gan ar interesi ļaujām viņam izstāstīt, ko jaunu viņš ir apguvis – bet noteikti noorganizējam arī kādas reālas aktivitātes, kuras bērns varētu tikpat aizraujoši iepazīt.

Diemžēl prakse liecina, ka vecāki sāk uztraukties un meklēt palīdzību tikai tad, kad stāsti jau ir: „... jau pusgadu bērns neiet uz skolu, sēž tikai pie datora...”, „...pēdējā gadā kļuvis nesekmīgs visos mācību priekšmetos, no stundām bēg uz māju, lai tiktu pie datora...”, „kad bija nosēdējis internetā trīs diennaktis, un es aizliedzu iet pie datora, izlauza istabas durvis...”, „... jau vairākus mēnešus ar mums nerunā, virsū neskatās, acis tikai datorā...” – ar šiem simptomiem atkarības slimība nesākas, tās jau ir ļoti ielaistas, smagas formas.

Svarīgi ir atbildēt uz jautājumu – kāpēc vecāki bija tik vienaldzīgi pret savu bērnu, ka neievēroja pirmos mazos simptomus, un uzreiz nesāka domāt, ka kaut kas mūsu dzīvē jāmaina, bet gan gaidīja, kamēr problēma samilzīs tik ļoti? Vai tiešām cerēja, ka problēma pāries pati no sevis? – tā nenotiks! Vai gaidīja, ka kāds cits (pedagogs, psihologs) pavicinās brīnumnūjiņu, un bērna internetatkarība būs izdziedināta – arī tā nebūs!

Jebkura atkarība ir neveiksmīgu attiecību slimība, un, tikai uzlabojot attiecības, var mazināt tieksmi pēc atkarības priekšmeta.

Kā to izdarīt – tur gan var palīdzēt speciālista – psihologa vai psihoterapeita – padoms, bet jādara būs pašiem. Pavisam smagos gadījumos bērnam (un vecākiem arī) var būt papildus nepieciešama narkologa konsultācija.

Failu apmaiņa

Failu apmaiņa ir process, kad jūs apmaināties ar dažādiem dokumentiem, fotogrāfijām, datorprogrammām, mūzikas vai video failiem, izmantojot datoru ar interneta pieslēgumu. Šis process iekļauj abas – augšupielādes un lejupielādes darbības. Failu apmaiņa nenozīmē, vai jūs apmaināties ar failiem, kurus esat radījuši paši vai kurus ir radījis kāds cits. Atšķirība ir tā, kam pieder autortiesības uz konkrētu dokumentu vai failu, kuru jūs esat augšupielādējis.

Ir būtiski saprast, ka failu apmaiņa ne vienmēr ir nelegāla, tā kļūst nelegāla, tikai tad, kad jūs kā lietotāji sākat augšup/lejupielādēt failu, kuru aizsargā autortiesības (piemēram, Madonnas dziesmu, Harija Potera filmu vai tml.). Tas, ka izmantojot failu apmaiņas programmu, jūs kādam nosūtīsiet savu mājas darbu, fotogrāfiju vai citu sevis radītu darbu, ir pilnīgi legāls failu apmaiņas process.

Tikai pēdējo gadu laikā termini „failu apmaiņa” un „failu apmaiņas programmas” tiek saistīti ar nelegālām aktivitātēm internetā un pirātismu.

Vai failu apmaiņa ir nelegāla?

Failu koplietošana un failu apmaiņas programmu lietošana nav nelikumīga, ja tā ietver jūsu pašu radītu failu augšup/lejupielādi. Jūs varat dalīties ar tādiem failiem kā savu pēdējo brīvdienu fotoattēli, paša raksts referāts vai iedziedāta dziesma, taču tādu failu kā populārās mūzikas un filmu augšup/lejupielāde bez oficiālu izplatīšanas tiesību saņemšanas no autora ir nelikumīgi vairumā valstu Eiropā un lielākajā daļā citu valstu pasaulē.

Atbildība par nelegālu failu apmaiņu ir atrunāta Autortiesību likumā katrā valstī individuāli. Latvijas Republikas Autortiesību likums ir pieejams www.likumi.lv.

68.pantā: Par autortiesību un blakustiesību pārkāpumu uzskatāma darbība, ar kuru aizskartas autortiesību un blakustiesību subjekta personiskās vai mantiskās tiesības, to skaitā:

- autortiesību un blakustiesību objektu fiksācija, to publicēšana, publiskošana, reproducēšana un izplatīšana jebkādā veidā bez autortiesību un blakustiesību subjekta piekrišanas;
- darbība, ar kuru bez autortiesību un blakustiesību subjekta atļaujas tiek dzēsta, grozīta vai pārveidota autortiesību un blakustiesību subjekta pievienotā elektroniskā informācija par tiesību pārvaldījumu;
- darbība, ar kuru tiek izplatīts, raidīts, publiskots vai publicēts tiesību objekts, kam bez atļaujas dzēsta, grozīta vai pārveidota elektroniskā informācija par tiesību pārvaldījumu.

Vai jums draud cietumsods par nelegālu failu augšup/lejupielādi?

Failu koplietošana ir nelikumīga darbība, piemēram, jaunāko Holivudas filmu, jaunāko mūzikas video un dziesmu augšup/lejupielāde. Latvijā tiesa par šādu pārkāpumu cietumsodu nepiemēros, taču atbilstoši Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 155.8 pantam – par tādu autortiesību vai blakustiesību objektu iegūšanu realizācijai, uzglabāšanu vai slēpšanu, kuri publicēti, reproducēti vai kā citādi izmantoti, pārkāpjot autortiesības vai blakustiesības – uzliek naudas sodu no simt līdz divsimt piecdesmit latiem, konfiscējot šos objektus un to nesējus – tātad ir jārēķinās ar pamatīgu naudas sodu un to, ka dators, kurā faili tika uzglabāti tiks konfiscēts.

Tomēr ir jārēķinās, ka autortiesību pārkāpumi var novest arī pie reāla cietumsoda – tie var būt gadījumi, kad autortiesību pārkāpumi notikuši lielos apmēros vai veikti ar mērķi gūt peļņu, vai tml., cietumsodu par autortiesību pārkāpumiem paredz arī Latvijas Krimināllikuma 148., 149.pants.

Vai failu apmaiņas programma ir tas pats, kas vienādranga tīkls (P2P)?

Vienādranga tīkls ir tehnoloģija, kas ļauj tiem, kas ir šim tīklam pieslēgušies savstarpēji, veikt failu apmaiņu. Šie tīkli ir tikai viens no veidiem, kā var veikt failu apmaiņu internetā. Diemžēl pateicoties anonimitātei, ko šie tīkli piedāvā, pārsvarā failu apmaiņa notiek ar autortiesībām aizsargātiem failiem. Tomēr ir vērojama tendence, ka filmu industrijas arī iesaistās šajos tīkos un piedāvā veikt legāli failu lejupielādi par samaksu.

Kādas ir alternatīvas nelegālai failu apmaiņai?

Izmantojiet kādu no likumīgajiem pakalpojumiem, kas piedāvā jaunākās mūzikas un filmu lejupielādi, tādas vietnes kā *Napster*, *I-tunes*, u.c. Latvijā ir pieejami vairāki tiešsaistes mūzikas veikali, kas piedāvā gan noklausīties jaunāko, gan iegādāties sev tīkamo melodiju, piemēram, <http://www.doremi.lv/> ir iespējams noklausīties un iegādāties dažādu Latvijas mūziķu dziesmas.

Arī vairākām Latvijas mūzikas kompānijām ir izveidoti tiešsaistes veikali, kur var gan noklausīties, gan arī iegādāties dažādu mūziķu albumus un dziesmas.

Tāpat ir vērts sekot līdzī savu elku mājas lapās ievietotajai informācijai, arvien biežāk jaunākos singlus grupas piedāvā lejupielādēt bez maksas.

Kas ir autortiesības?

Autortiesības ir ekskluzīvas tiesības darba autoriem izplatīt, reproducēt un padarīt savus darbus pieejamus sabiedrībai. Autortiesību mērķis ir aizsargāt darba autoru, sniedzot tam iespēju kontrolēt to, kā tiek izmantots viņa radītais darbs, kā arī saņemt atlīdzību par darba izmantošanu un izplatīšanu.

Latvijā ar autortiesībām ir aizsargāti:

- literārie darbi – grāmatas, brošūras, runas, datorprogrammas, lekcijas, sprediķi un tml.
- dramatiskie un muzikāli dramatiskie darbi, scenāriji, audiovizuālu darbu literārie projekti;
- horeogrāfiskie darbi un pantomīmas;
- muzikālie darbi ar tekstu vai bez tā;
- audiovizuālie darbi;
- zīmējumi, glezniecības, tēlniecības un grafikas darbi un citi mākslas darbi;
- lietišķās mākslas darbi, dekorācijas un scenogrāfijas darbi;
- dizaina darbi;
- fotogrāfijas un darbi, kas izpildīti fotogrāfijai līdzīgā veidā;

- celtnu, būvju, arhitektūras darbu skices, meti, projekti un celtnu un būvju risinājumi, citi arhitektūras darinājumi, pilsētbūvniecības darbi un dārzu un parku projekti un risinājumi, kā arī pilnīgi vai daļēji uzceltas būves un realizētie pilsētbūvniecības vai ainavu objekti;
- ģeogrāfiskās kartes, plāni, skices, plastiskie darbi, kas attiecas uz ģeogrāfiju, topogrāfiju un citām zinātnēm;
- citi autoru darbi.

Latvijā ar autortiesībām nav aizsargāti:

- normatīvie un administratīvie akti, citi valsts un pašvaldību iestāžu izdoti dokumenti un tiesas nolēmumi (likumus, tiesu spriedumus, lēmumus un citus oficiālus dokumentus), kā arī šo tekstu oficiālie tulkojumi un oficiālās konsolidētās versijas;
- valsts apstiprinātie, kā arī starptautiski atzītie oficiālie simboli un zīmes (karogi, ģerboņi, himnas, apbalvojumi), kuru lietošanu nosaka atsevišķi normatīvie akti;
- kartes, kuru sagatavošanu un lietošanu nosaka normatīvie akti;
- presē, radio vai televīzijas raidījumos vai citos saziņas līdzekļos sniegtā informācija par dienas jaunumiem, dažādiem faktiem un notikumiem;
- idejas, metodes, procesi un matemātiskās koncepcijas.

Šobrīd gan Latvijā, gan pasaulē notiek diskusijas par autortiesībām un to piemērošanu 21.gadsimta situācijai – moderno tehnoloģiju pārbagātības laikmetā, un iespējams, ka pavisam drīz ir gaidāmas izmaiņas likumdošanā šajā jomā.

Ja tomēr jūs nolemjat izmantot failu apmaiņas programmas, tad uzmanieties:

- lietojot failu apmaiņas programmas, ļoti viegli ir iespējams lejupielādēt kādu vīrusu vai citu programmu, kas var kaitēt tavam datoram, datorā esošajai programmatūrai, un tavai personiskajai informācijai, kuru tu nemaz nevēlies kādam rādīt;
- populāri faili šajās programmās bieži tiek aizstāti ar citiem failiem, vienkārši nomainot tiem nosaukumu – tā tu vari lejupielādēt ko nepatīkamu, vai pat nelikumīgu;
- augšupielādējot failus programmā, esi uzmanīgs un seko līdzi tam, lai tu nejauši nepadari publisku kādu privātu vai pat slepenu informāciju.
- Atcerieties! Ja jūs augšupielādējat failus, kurus neesat radījuši paši un uz kuru publicēšanu jums autors nav devis tiesības, tad šādi jūs varat pārkāpt Autortiesību likumu (skatīt informāciju par atbildību punktā “Atbildība par pārkāpumiem internetā”).

Datora aizsardzība

Katra datora aizsardzību nodrošina divu veidu līdzekļi – gan tehniskie, piemēram, dažādas programmas, ugunsdzēsības un pretvīrusu programmas, gan veicamie pasākumi, piemēram, programmatūras atjaunināšana, nepieciešamo drošības iestatījumu veikšana, lietotāja izglītošanās.

Aizsardzība pret vīrusiem

Kas ir vīruss?

Vīruss ir datorprogramma, kas radīta, lai izraisītu nevēlamu ietekmi uz datora darbību. Vīrusi ir tā saucamās „blusas”, „tārpi”, „Trojas zirgi” un citas ļaunprātīgas programmas.

Kā zināt, ka datorā ir vīruss?

Vīrusa infekcijas var iegūt no e-pasta piesaistnēm, no datoram pievienotām atmiņas ierīcēm, no apmeklētajām tīmekļa vietnēm, no internetā lejupielādētām datnēm. Par vīrusu klātbūtni datorā var liecināt vairāki simptomi:

- lietotnes ilgi veras vaļā un lēni darbojas;
- nav brīvas vietas cietajā diskā;
- datnes ir izdzēstas vai bojātas;
- datora ekrānā parādās savādi ziņojumi un brīdinājuma logi;
- uz darbvirsmas redzamas programmu ikonas, kuras jūs tur neesat novietojuši;
- cilvēki, kuru adreses ir saglabātas jūsu e-pastā, saņem no jums e-pasta ziņojumus, ko neesat sūtījuši;
- jūsu datoram ir īslaicīgi darbības traucējumi vai to vispār nevar iedarbināt.

Ko dara pretvīrusu programma?

Labākais veids, kā pasargāt savu datoru no vīrusiem, ir izmantot pretvīrusu programmu. Šī programma pārbauda jūsu datoru (parasti – jau to ieslēdzot), atrod vīrusus, ja tādi ir, un atbrīvo no tiem datoru. Ir svarīgi regulāri atjaunināt pretvīrusu programmu, jo katru dienu tiek radīti arvien jauni vīrusi. Pretvīrusu programmas tiek papildinātas ar aizsardzību pret tiem. Dažām programmām ir iestatīta automātiskā atjaunināšanas iespēja. Tā nodrošina to, ka jūsu pretvīrusu programma mērķēs atrast un izdzēst arī jaunākos vīrusus.

Tā pasargā no vīrusu iekļūšanas datorā, kuri var izraisīt datorā esošo datu zudumu un dažādu programmu darbības traucējumus.

Praktiski padomi vīrusu noteikšanai un novēršanai:

- Neatveriet e-pastam pievienotos failus, ja sūtītājs ir nezināms, aizdomīgs vai neuzticams.

- Neatveriet e-pastam pievienotos failus ja neesat drošs par to saturu, pat ja tas šķiet sūtīts no drauga vai paziņas e-pasta. Daži vīrusi paši pavairo sevi un izsūta caur e-pastu. Labāk esiet droši nekā vēlāk nožēlojat. Vienmēr pārlicinieties, vai tiešām šādi sūtījumi jums ir nosūtīti.
- Neatveriet e-pastam pievienotos failus ja e-pasta nosaukums liek jums šaubīties vai ir negaidīts. Gadījumā, ja nepieciešams, pirms atvēršanas saglabājiet failu uz cietā diska.
- Izdzēsiet 'ķēdes vēstules' un *spam* sūtījumus (mēstules, surogātpasts). Nepārsūtiet un neatbildiet uz šādām vēstulēm. Šie sūtījumi ir nelikumīgi un tie lieki noslogo tīmekli.
- Neveiciet failu lejupielādi no svešiniekiem.
- Esiet piesardzīgi, lejupielādējot failus no interneta. Pārlicinieties, vai avots ir uzticams un ar labu reputāciju. Pārlicinieties, vai pretvīrusu programma pārbauda lejupielādētos failus. Gadījumā, ja neesat droši, neveiciet failu lejupielādi vai arī lejupielādējiet failu kādā ārējā datu nesējā un pēc tam pārbaudiet to ar pretvīrusu programmu
- Regulāri atjaunojiet pretvīrusu programmatūru. Katru mēnesi tiek atklāti 500 jauni vīrusu veidi, tādēļ rūpējieties par savu aizsardzību. Atjaunošanas failos jābūt iekļautiem vismaz vīrusu parakstu failiem. Tāpat regulāri jāatjauno arī pretvīrusa programmatūras skenēšanas dzinējs.
- Regulāri veidojiet failu rezerves kopijas (*backup*). Gadījumā, ja vīruss iznīcina jūsu failus, jūs varēsiet tos aizstāt ar rezerves kopijām. Rezerves kopijas ieteicams saglabāt atsevišķi no darba failiem, vislabāk – ārējā datu nesējā.
- Gadījumā, ja šaubāties, vienmēr esiet piesardzīgi un neatveriet, neveiciet lejupielādēšanu vai atvēršanu, ja faili vai e-pasta pielikumi ir aizdomīgi. Vissvarīgāk ir izvairīties no šo šaubīgo failu atvēršanas. Pārbaudiet, vai jūsu lietotā interneta pārlūka un e-pasta programmatūras ražotājs piedāvā programmas atjaunināšanu. Piemēram, Microsoft drošības risinājumu mājas lapa (angļu valodā) <http://www.microsoft.com/security>.
- Informācija par atklātajiem jaunākajiem vīrusiem tiek regulāri atjaunināta arī tīmekļa vietnē www.cert.lv

Ugunsmūris

Kas ir ugunsmūris?

Ugunsmūris (*Firewall*) ir drošības sistēma, kas var ierobežot un apturēt cilvēku vai iekārtu neatļautu piekļuvi jūsu datoram caur internetu, jo darbojas kā starpnieks starp jūsu datoru un internetu. Tomēr ugunsmūrim ir arī kāds trūkums – tā kā ugunsmūris pārbauda un kontrolē piekļuvi jūsu datoram no visām tīmekļa vietnēm, tas nedaudz apgrūtina interneta pakalpojumu izmantošanu.

Pēc būtības ugunsmūris ir noteikumu kopums, kas tiek piemērots aizsargājamā datora komunikācijai ar „ār pasauli”.

Kā darbojas ugunssmūris?

Kad no kādas tīmekļa vietnes jūs vēlies lejupielādēt kādu datni vai nosūtīt e-pastu, tiek pieprasīta piekļuve tavam datoram. Šajā brīdī ugunssmūris aptur informācijas pārraidi un lūdz tavu atļauju atļaut konkrētajai vietnei vai programmai veikt darbības uz tava datora. Kad ugunssmūris ir saņēmis tavu apstiprinājumu vai aizliegumu, tas attiecīgi atļauj vai aizliedz konkrētajai programmai vai tīmekļa vietnei piekļūt tavam datoram.

No kā ugunssmūris aizsargā?

Ugunssmūris var pasargāt no:

- vīrusu iekļūšanas datorā;
- spieģprogrammatūras un reklāmprogrammatūras veiktajām ļaunprātīgajām darbībām un personīgās informācijas zādzībām;
- surogātpasta saņemšanas;
- uznirstošajiem logiem (pop-up);
- svešinieku piekļuves tavam datoram.

Interneta satura filtrēšana

Interneta filtrs (pazīstams arī kā vecāku kontroles programma) vienkārši kontrolē, kāda satura interneta lapas iespējams apskatīt datorā, un kontrolē arī lietotāja piekļuvi šim saturam. Interneta satura filtru lietošana ir viens no efektīgākajiem veidiem, kā ierobežot bērniem piekļuvi nepiemērotiem materiāliem, piemēram, erotikai/pornogrāfijai un vardarbībai.

Dažiem progresīvākajiem filtriem var iestatīt papildu iespējas:

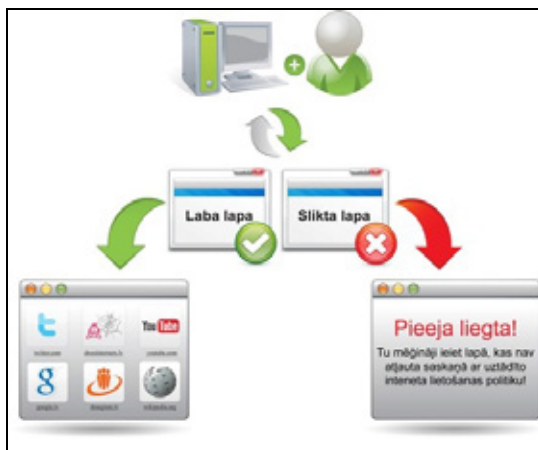
- Bloķēt vai novērot piekļuvi tiešsaistes lietojumprogrammām, piemēram, tērzētavām, intereškopām vai tiešsaistes ziņojumapmaiņai.
- Bloķēt personiskas informācijas (vārdu, adresu, telefona numuru) uzrādīšanu.
- Novērst neautorizētu lejupielādi.
- Ierobežot laiku, kad iespējams piekļūt internetam.
- Fiksēt aktivitātes internetā un automātiski nosūtīt brīdinājuma e-pastus, kad atrasti neatbilstoši materiāli.
- Vairums filtru iespējams aizsargāt ar paroli, lai bērni tos nevarētu apiet.

Kā darbojas filtri?

Ir trīs dažādi veidi, kā darbojas interneta satura filtri:

- Melnie saraksti – saraksts ar tām tīmekļa vietnēm, par kurām zināms, ka to saturs ir nevēlams. Filtrs salīdzina vietnes adresi ar melno sarakstu un, ja tiek atrasta sakritība, lietotājam tiek liegta pieeja vietnei.
- Baltie saraksti – melnā saraksta pretstats. Tas satur sarakstu ar tām tīmekļa vietnēm, par kurām zināms, ka to saturs nav nevēlams. Filtrs liegs pieeju jebkurai tīmekļa vietnei, kas nav uzskaitīta baltajā sarakstā.
- Parametru satura filtri – šie filtri pārmeklē tīmekļa vietni, pirms tā tiek parādīta. Tie meklē nevēlamus atslēgas vārdus, frāzes un/vai vietnes ar procentuāli lielu miesas krāsas attēlu skaitu. Ja vietnes saturs neatbilst filtrā noteiktajam pieņemamajam līmenim, lietotājam tiek liegta pieeja vietnei.

Vispārīgi satura filtra darbība ir šāda:

Cik efektīvi ir interneta filtri?

Interneta filtri nebūs 100% efektīvi bērniem nevēlama interneta satura bloķēšanā. Atkarībā no filtra tipa, var izrādīties, ka nevēlams saturs netiek bloķēts, vai arī filtrs ierobežo piekļuvi vietnēm, kuras vēlaties apmeklēt. Lai no tā izvairītos, daudzi interneta filtri izmanto melno sarakstu, balto sarakstu un satura filtru kombināciju. Dažādo pieeju rezultāts ir šāds:

- Baltie saraksti visefektīvāk aiztur nevēlamus materiālus, taču ir visierobežojošākie; un
- Melnie saraksti apvienojumā ar satura filtriem ir populārākais risinājums, jo tie bloķē lielāko tiesu nevēlamā satura un ļauj apskatīt lielāko tiesu pieļaujamo materiālu.
- Iespējams, ka visefektīvākie ir tie interneta filtri, kas apvieno visas trīs filtrēšanas metodes. Piemēram, jūs itin viegli atradīsiet filtru, kurā ir vienkārši izveidojams profils katram bērnam jūsu ģimenē. Bērniem pēc vajadzības var noteikt pašiem savu filtrēšanas līmeni. Kad viņi ielogojas sistēmā, viņus sagaida viņiem paredzētais pieejas līmenis.

Kāda veida filtru lietot?

Pieejami ir daudz un dažādi filtri, un tie visi piedāvā plašu filtrēšanas funkciju klāstu. Lai labāk izvēlētos filtru, apdomājiet jūsu ģimenes situāciju un nosakiet, kāda veida funkcijas filtram būtu jāpilda. Piemēram:

- Kādas (kādu) vecuma grupu pārstāvis (pārstāvji) lietos internetu, un kāda veida saturs būtu jāfiltrē, lai tas viņus nesasniegtu?
- Vai jūs vēlaties pievienot nevēlamās vietnes melnajam sarakstam, vai vēlamās – baltajam sarakstam?
- Vai jums nepieciešamas papildus iespējas, piemēram, uzniestošo logu bloķētājs vai vīrusu aizsardzība?
- Vai filtram jābloķē vai jānovēro pieeja citām lietojumprogrammām, piemēram, tērzētavām?

Pieejamie satura filtri

Ir izveidots arī informatīvi izglītojošs video materiāls www.drossinternets.lv mājas lapā. Pieejami 5 secīgi sižeti, kas sniedz vispārīgu informāciju par to, kas ir satura filtri un kāpēc tos izmantot, kādi satura filtri ir pieejami; apkopots populārāko satura filtru testa rezultāts, kā arī vecāku viedoklis par satura filtru lietošanas nepieciešamību.

Mūsdienās ir pieejami daudz un dažādi satura filtri. Daži filtri ir iestrādāti datoru operētājsistēmās (Windows Vista, Windows 7, Mac OSX), interesējieties pie programmatūras izstrādātājiem par iespējām tos aktivizēt. Dažām pretvīrusu programmām satura filtri ir pieejami kā papildus funkcija. Internetā ir pieejamas vairākas gan maksas, gan bezmaksas programmas, kas nodrošina satura filtrēšanu. Jūsu interneta pakalpojumu sniedzējs jums varēs sniegt plašāku informāciju un informēt par satura filtru uzstādīšanas iespējām.

Eiropas Savienības *Safer Internet* programmas ietvaros ir izveidots satura filtru apskats, ar informāciju varat iepazīties šeit: <http://www.yprt.eu/sip/>

Svarīgi!

Savam interneta pakalpojuma sniedzējam jums ir tiesības pieprasīt bezmaksas satura filtru uzstādīšanu!

Saskaņā ar **LR Elektronisko sakaru likuma** 19.panta 1.daļas 17.apakšpunktu, jums ir tiesības savam interneta pakalpojuma sniedzējam pieprasīt bezmaksas filtru uzstādīšanu „Elektronisko sakaru komersanta pienākums ir informēt lietotāju par iespēju uzstādīt satura filtru, kas ierobežo tādu materiālu pieejamību, kuros propagandēta cietsirdīga uzvedība, vardarbība, erotika, pornogrāfija un kuri rada draudus bērna garīgajai attīstībai, kā arī nodrošināt bezmaksas satura filtra uzstādīšanu, ja abonents to pieprasa no elektronisko sakaru komersanta.”

Interneta drošības uzlabošana skolā

Internets ir lielisks rīks informācijas iegūšanai, taču nevienam nav noslēpums, ka daļa internetā pieejamās informācijas nav piemērota visiem – īpaši bērniem un jauniešiem. Ir vairākas iespējas, kas var būtiski mazināt risku bērniem saskarties ar nepiemērotu interneta saturu.

Zemāk minētie 4 pamatprincipi mazinātu risku bērniem saskarties ar nepiemērotiem materiāliem, īpaši vardarbību un pornogrāfiju, un veicinātu drošu un atbildīgu interneta izmantošanu:

1. **Redzamā vietā novietojiet un regulāri bērniem atgādiniet drošas un ētiskas interneta lietošanas pamatprincipus.** Pamatprincipiem varat izmantot „Tīmekļa etiķetes” noteikumus, vai arī ar bērniem vienojieties un kopā izstrādājat savus noteikumus, kas būtu apmierinoši gan pieaugušajiem, gan bērniem. Informējiet vecākus par skolā izstrādātajiem noteikumiem un nepieciešamību arī mājās vecākiem ar bērnu vienoties par interneta un datora izmantošanu.
2. **Pārlūkprogrammā uzstādiet iespēju „nesaglabāt pārlūkošanas vēsturi”** – šādi jūs nodrošināsiet, ka interneta pārlūkprogramma nesaglabā informāciju par lietotāja aktivitātēm internetā, kas nodrošina, ka katram nākamajam interneta lietotājam nav pieejams to interneta vietņu saraksts, kuras iepriekšējais lietotājs ir apmeklējis. Katrā interneta pārlūkprogrammā ir pieejami iestatījumi interneta vēstures dzēšanai un nesaglabāšanai.
3. **Izveidojiet bērnu apmeklētāko un iecienītāko vietņu sarakstus** (Favorites un Bookmarks) – šādi jūs nodrošināsiet, ka bērnam pavisam vienkāršā veidā ir pieejamas visas populārākās vietnes, un viņam pašam nebūs jāraksta konkrētās vietnes adrese, kas rada pārrakstīšanās risku un nonākšanu tīmekļa vietnē ar bērniem nevēlamu interneta saturu.
4. **Lietojiet interneta satura filtrus** – šādi jūs nodrošināsiet, ka bērniem nebūs pieejamas erotiska/ pornogrāfiska un vardarbīga satura vietnes. Jūsu interneta pakalpojuma sniedzējam pēc jūsu pieprasījuma ir jānodrošina satura filtru uzstādīšana (vairāk informācijas par interneta satura filtriem mājas lapā <http://www.drossinternets.lv/page/61>).

Atbildība par pārkāpumiem interneta vidē

Atbildība par sodāmiem nodarījumiem paredzēta vienāda neatkarīgi no tā, vai nodarījums izdarīts virtuālajā vai reālajā vidē, atšķiras tikai tā izdarīšanas vieta un veids, kas nekādi neietekmē nodarījuma juridisko klasifikāciju. Var atšķirties virtuālajā vidē izdarītu nodarījumu izmeklēšanas tehnika un metodika. Atkarībā no nodarījuma veida tiek piemērota gan administratīvā, gan kriminālā atbildība.

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (turpmāk – LAPK) 21.pants. „Privātpersonas administratīvi procesuālā rīcībspēja” 1) Administratīvi procesuālā rīcībspēja ir: 1) pilngadīgai rīcībspējīgai fiziskajai personai; 2) privāto tiesību juridiskajai personai; 3) personu apvienībai, kurai ir atzīstama procesuālā tiesībspēja. (2) Tās fiziskās personas procesuālās tiesības, kura nav sasniegusi 15 gadu vecumu vai kura atzīta par rīcībnespējīgu, īsteno šīs personas likumiskais pārstāvis. Ja tiesa uzskata, ka nepilngadīgās personas likumisko pārstāvju vai likumisko pārstāvju un nepilngadīgās personas intereses ir savstarpēji atšķirīgas, tā pēc sava ieskata, izprasot bāriņtiesas viedokli, par nepilngadīgās personas pārstāvi var noteikt arī citu personu vai lūgt bāriņtiesu iecelt nepilngadīgajai personai sevišķo aizbildni šīs personas tiesību un interešu aizsardzībai konkrētajā lietā. (3) Tās fiziskās personas procesuālās tiesības, kura sasniegusi vecumu no 15 līdz 18 gadiem, īsteno šīs personas likumiskais pārstāvis. Šādās lietās iestāde vai tiesa uzaicina piedalīties arī attiecīgo nepilngadīgo personu. (4) Likumā noteiktajos gadījumos nepilngadīgā persona ir tiesīga patstāvīgi īstenot savas procesuālās tiesības un izpildīt pienākumus. Ja likums nepilngadīgai personai, kas sasniegusi 15 gadu vecumu, piešķīris tiesības patstāvīgi vērsties iestādē, tai ir tiesības administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību patstāvīgi pārsūdzēt tiesā. Šādā lietā pēc iestādes vai tiesas ieskata var pieaicināt šīs personas likumisko pārstāvi, lai viņš sniegtu tai palīdzību lietas vešanā. (5) Privāto tiesību juridiskās personas lietas ved tās orgāns vai pilnvarota persona. (6) Personu apvienības lietas ved tās likumiskais pārstāvis vai pilnvarota persona.

Krimināllikuma (turpmāk - KL) 11.pants. „Vecums, ar kuru iestājas kriminālatbildība.” Pie kriminālatbildības saucama fiziskā persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu. Mazgadīgais, tas ir, persona, kas nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, pie kriminālatbildības nav saucams.

Iepējas noskaidrot atbildīgo par noziedzīgiem nodarījumiem internetā

Anonimitāte internetā ir nosacīta! Darbojoties internetā, mēs katrs tajā atstājam pēdas – IP adrese, no kuras pieslēdzamies internetam, un cita informācija – pēc kuras ir iespējams noskaidrot atbildīgo personu.

IP adrese ir unikāla katrai interneta pieslēguma vietai, kas nozīmē, ka pavisam vienkārši var noskaidrot to personu, kas apmaksā rēķinu par internetu konkrētajā vietā (mājās/ skolā/ interneta kafejnīcā).

Darbojoties internetā, katras mājas lapas administrācija redz mājas lapā pavadīto laiku, konkrētās veiktās darbības (apmeklētās sadaļas, pievienoto informāciju, failu lejupielādi un tml.), IP adresi, un vēl citu informāciju par lietotāju, kurš apmeklējis mājas lapu.

Ar LR Elektronisko sakaru likumu ir noteikts, ka katram interneta pakalpojumu sniedzējam informācija par lietotāja aktivitātēm (IP adresu līmenī) ir jāglabā 18 mēnešus. Valsts policijai un citām varas iestādēm ir tiesības šo informāciju pieprasīt, ja tas ir nepieciešams izmeklēšanai.

Pārkāpumi un normatīvajos aktos paredzētā atbildība

Zemāk esam uzskaitījuši pārkāpumus internetā, un to, kāda ir normatīvajos aktos paredzētā atbildība par konkrēto darbību veikšanu:

Vardarbīgu materiālu izplatīšana

Krimināli sodāma ir tikai pati vardarbība, bet materiālu izplatīšana (izņemot pornogrāfiska rakstura vardarbību vai pavešanu netiklībā) kā tāda nav tieši aizliegta. Bet vardarbīga satura materiālu izplatīšanu var kvalificēt kā sīko huliganismu (*LAPK 167.pants*) – par lamāšanos ar necenzētiem vārdiem sabiedriskās vietās (Internets/web arī ir sabiedriska vieta), apvainojošu uzmākšanos un citām tamlīdzīgām darbībām, kas traucē sabiedrisko mieru un kārtību – uzliek naudas sodu no piecdesmit līdz divsimt piecdesmit latiem vai piemēro administratīvo arestu uz laiku līdz piecpadsmit diennaktīm.

Emocionāla pazemošana

Par kādas personas emocionālu pazemošanu atbildīgajai personai piemērojams sods 25 līdz 50 Ls apmērā. (*LAPK 172.2 pants „Fiziska un emocionāla vardarbība pret bērnu”*)

Draudēšana

Par draudiem izdarīt slepkavību vai nodarīt smagu miesas bojājumu, ja ir bijis pamats baidīties, ka šie draudi var tikt izpildīti, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar arestu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz divdesmit minimālajām mēnešalgām. (*KL 132. pantā „Draudi izdarīt slepkavību un nodarīt smagu miesas bojājumu”*)

Goda un cieņas aizskaršana

Par tīšu personas goda aizskaršanu vai cieņas pazemošanu mutvārdos, rakstveidā vai ar darbību — soda ar piespiedu darbu vai ar naudas sodu līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām. (*KL 156. pantā „Goda aizskaršana”*)

Par apzināti nepatiesu, otru personu apkaunojošu izdomājumu tīšu izplatīšanu iespiestā vai citādā veidā pavairotā sacerējumā, kā arī mutvārdos, ja tā izdarīta publiski (neslavas celšana), — soda ar piespiedu darbu vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām. (*KL 157. pantā „Neslavas celšana” ; KL 158. pants „Par tīšu goda aizskaršanu vai neslavas celšanu masu saziņas līdzeklī”*)

Naida kurināšana, rasisms

Par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām. (*KL 78. pantā „Nacionālā, etniskā un rasu naida izraisīšana”*)

Pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās

Par sešpadsmit gadu vecumu nerasniegušas personas pamudināšanu iesaistīties seksuālās darbībās vai šādas personas pamudināšanu tikties ar mērķi izdarīt seksuālās darbības vai stāties dzimumattiecībās neatkarīgi no veida, kādā pamudinājums izteikts, ja to izdarījusi pilngadīga persona,

— soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar arestu, vai ar piespiedu darbu. (KL 62.1 pants. „Pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās”)

Aicinājumi un iesaistīšana likumpārkāpumu izdarīšanā

Par nepilngadīgā iesaistīšanu noziedzīgā nodarījumā — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar arestu, vai ar naudas sodu līdz simt minimālajām mēnešalgām. (KL 172.pants. „Nepilngadīgā iesaistīšana noziedzīgā nodarījumā”)

Par sapulces, gājiena vai piketa, kā arī publiska izklaides vai svētku pasākuma laikā publiski izteiktu aicinājumu izdarīt likumpārkāpumu — uzliek naudas sodu līdz divsimt piecdesmit latiem. Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas, — uzliek naudas sodu no divsimt piecdesmit līdz piecsimt latiem vai piemēro administratīvo arestu uz laiku līdz piecpadsmit diennaktīm. (LAPK 174.5 pants. „Publiski aicinājumi izdarīt likumpārkāpumus”)

Profilu uzlaušana, piekļūšana privātai sarakstei

Par personas korespondences, pa telekomunikāciju tīkliem pārraidāmās informācijas noslēpuma tīšu pārkāpšanu, kā arī par tādas informācijas un programmu noslēpuma tīšu pārkāpšanu, kas paredzētas lietošanai sakarā ar datu elektronisko apstrādi, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām, atņemot tiesības uz zināmu nodarbošanos uz laiku līdz pieciem gadiem vai bez tā. Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas mantkārīgā nolūkā, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz simt minimālajām mēnešalgām, atņemot tiesības uz zināmu nodarbošanos uz laiku līdz pieciem gadiem vai bez tā. (KL 144. pantā „Korespondences, pa telekomunikāciju tīkliem pārraidāmās informācijas un citas informācijas noslēpuma pārkāpšana”)

Autortiesību pārkāpumi

Par filmu un to ražošanas materiālu producēšanu izplatīšanai un izvešanai no Latvijas Republikas bez filmu producenta reģistrācijas - uzliek naudas sodu no piecdesmit līdz simt latiem. Par filmu izplatīšanu bez izplatīšanas veida un darbības vietas reģistrācijas - uzliek naudas sodu no piecdesmit līdz divsimt piecdesmit latiem. Par neregistrētu filmu kopiju (videoierakstu) izplatīšanu, par filmas reģistrācijas apliecībā norādīto filmas izmantošanas tiesību neievērošanu - uzliek naudas sodu fiziskajām personām līdz divsimt piecdesmit latiem, bet juridiskajām personām - no divsimt līdz divtūkstoš latiem, konfiscējot šo filmu kopijas (videoierakstus). Par filmas reģistrācijas apliecības saņēmēja pienākumu neievērošanu - uzliek naudas sodu no simt līdz piecsimt latiem. Par filmu glabāšanas un uzskaites noteikumu neievērošanu, par izplatītāja pienākumu pārkāpšanu - uzliek naudas sodu fiziskajām personām no piecdesmit līdz divsimt piecdesmit latiem, bet juridiskajām personām - no divsimt līdz divtūkstoš latiem, konfiscējot ar pārkāpuma izdarīšanu saistītās filmu kopijas (videoierakstus). (LAPK 204.4 pants „Filmu izplatīšanas noteikumu pārkāpšana”)

Par autortiesību vai blakustiesību objektu izmantošanu publiskā izpildījumā, ja nav saņemta likumā paredzētā licence, kā arī par komerciālos nolūkos publicētu fonogrammu izmantošanu, ja nav veikta atlīdzības samaksa, — uzliek naudas sodu no piecdesmit līdz simt latiem. Par tādām pašām darbībām, ja tās atkārtoti izdarītas gada laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas, — uzliek naudas sodu no simt līdz divsimt piecdesmit latiem. (LAPK 204.6 pants „Autortiesību un blakustiesību objektu nelikumīga izmantošana”)

Par tādu autortiesību vai blakustiesību objektu iegūšanu realizācijai, uzglabāšanu vai slēpšanu, kuri publicēti, reproducēti vai kā citādi izmantoti, pārkāpjot autortiesības vai blakustiesības, - uzliek naudas sodu no simt līdz divsimt piecdesmit latiem, konfiscējot šos objektus un to nesējus. (LAPK 155.8 pants „Nelikumīgas darbības ar autortiesību un blakustiesību objektiem”)

Darbības ar fiziskās personas datiem (profilu uzlaušana, viltus profilu veidošana)

Par nelikumīgām darbībām ar fiziskās personas datiem, tas ir, par jebkurām nelikumīgām darbībām ar fiziskās personas datiem, ieskaitot datu vākšanu, reģistrēšanu, ievadīšanu, glabāšanu, sakārtošanu, pārveidošanu, izmantošanu, nodošanu, pārraidīšanu, izpaušanu, bloķēšanu vai dzēšanu, — izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu fiziskajām personām no piecdesmit līdz četrsimt latiem, amatpersonām — no simt līdz četrsimt latiem, bet juridiskajām personām — no tūkstoš līdz astoņtūkstoš latiem, konfiscējot pārkāpuma priekšmetus un izdarīšanas rīkus vai bez konfiskācijas. Par nelikumīgām darbībām ar fiziskās personas sensitīvajiem personas datiem, tas ir, par jebkurām nelikumīgām darbībām ar fiziskās personas sensitīvajiem personas datiem, ieskaitot datu vākšanu, reģistrēšanu, ievadīšanu, glabāšanu, sakārtošanu, pārveidošanu, izmantošanu, nodošanu, pārraidīšanu, izpaušanu, bloķēšanu vai dzēšanu, — izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu fiziskajām personām no divsimt līdz piecsimt latiem, amatpersonām — no trīssimt līdz piecsimt latiem, bet juridiskajām personām — no trīstūkstoš līdz desmittūkstoš latiem, konfiscējot pārkāpuma priekšmetus un izdarīšanas rīkus vai bez konfiskācijas. (LAPK 204.7 pants „Nelikumīgas darbības ar fiziskās personas datiem”)

Fizisko personu datu aizsardzības likums nosaka:

- 1) datu subjekts — fiziskā persona, kuru var tieši vai netieši identificēt;
- 2) personas datu apstrāde — jebkuras ar personas datiem veiktas darbības, ieskaitot datu vākšanu, reģistrēšanu, ievadīšanu, glabāšanu, sakārtošanu, pārveidošanu, izmantošanu, nodošanu, pārraidīšanu un izpaušanu, bloķēšanu vai dzēšanu;
- 3) sensitīvi personas dati — personas dati, kas norāda personas rasi, etnisko izcelsmi, reliģisko, filozofisko un politisko pārliecību, dalību arodbiedrībās, kā arī sniedz informāciju par personas veselību vai seksuālo dzīvi;

Mājas lapu, datu bāžu uzlaušana

Par patvaļīgu (bez attiecīgas atļaujas vai izmantojot citai personai piešķirtas tiesības) piekļūšanu automatizētai datu apstrādes sistēmai vai tās daļai, ja tas saistīts ar datu apstrādes sistēmas aizsardzības līdzekļu pārvarēšanu un ja ar to radīts būtisks kaitējums, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz piecdesmit minimālajām mēnešalgām. (2) Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas mantkārīgā nolūkā vai izraisījušas smagas sekas, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar arestu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz simt minimālajām mēnešalgām, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas. (3) Par šā panta pirmajā daļā paredzētajām darbībām, ja tās vērstas pret valsts informācijas sistēmām, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem vai ar naudas sodu līdz simt astoņdesmit minimālajām mēnešalgām. (KL 241.pants. „Patvaļīga piekļūšana automatizētai datu apstrādes sistēmai”)

Informācija pārdomām!

Reāla situācija Nr.1:

Trīs 6. klases skolnieki bija gājuši pēc stundām pie viena no zēna vecākiem uz darbu un sēdējuši pie tēva datora, spēlējuši spēlītes. Vienā reizē izdomājuši izjokot skolotāju un no mobilā operatora mājas lapas sūtījuši anonīmas draudu īsziņas savai skolotājai. Skolotāja, nezinot, ka to dara puikas joka pēc, bija nobijusies un aizgāja ar iesniegumu uz policiju, tika ierosināta krimināllieta. Zēna tētim, pie kura datora puikas bija sēdējuši, darbā sanāca lielas nepatīkšanas, jo uz darba vietu bija atnākusi kriminālpolicija un norādījuši uz zēna tēti, ka no viņa datora ir tikuši izteikti draudi skolotājai, par ko draud kriminālatbildība.

Zēnu vecākiem šajā gadījumā bija jāsedz kriminālpolicijas izmeklēšanas izdevumi. Šādi izdevumi var būt no 100 līdz pat vairākiem tūkstošiem latu.

Reāla situācija Nr.2:

Kādā skolā vesela klase emocionāli aizskāra un pazemoja vienu klasesbiedreni, kas nesen bija uzsākusi mācības šajā skolā. Meitene nebija ne labāka un arī ne sliktāka kā pārējie klasesbiedri, taču dažiem likās interesanti un forši sākt apsmiet jebko, ko meitene darīja – ne tā apgērbusies, ne tā pasmaidījusi, ne tā gājusi pa gaiteni un taml. – aizskaršana un pazemošana sākās skolā, bet aizejot skolēniem mājās, turpinājās internetā, komentējot meitenes pievienotās fotogrāfijas. Meitene, kura bija kļuvusi par pazemošanas upuri, jutās pilnīgi bezspēcīga – viņa jutās nomākta, nesaprata, kā lai situāciju atrisina un kā vienīgo risinājumu redzēja neiešanu uz skolu. Par radušos situāciju uzzināja meitenes vecāki un vērsās Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijā un Valsts policijā, kas konstatēja pārkāpumus un piesprieda sodu bērniem, kas bija izdarījuši pārkāpumus – emocionāli pazemojuši un aizskāruši meiteni. Par šādām darbībām normatīvajos ir paredzēts naudas sods 25 – 50 Ls apmērā. Tā kā bērni, kas bija izdarījuši pārkāpumus, nebija sasnieguši 14 gadu vecumu, piepriesto sodu bija jāsamaksā bērnu vecākiem.

Lai arī situācija bija atrisināta, meitene tomēr nevēlējās atgriezties pie klasesbiedriem un turpināt mācības šajā skolā un nolēma skolu mainīt.

Nelikumīgas darbības un saturs internetā

Sērfojot internetā, ir iespējams nejauši nokļūt vietnēs, kuru saturs uztverei bērni un jaunieši vēl nav gatavi – erotiska, pornogrāfiska un vardarbīga saturs vietnes. Nereti šādas vietnes slēpjas zem ļoti nevainīgiem, pat bērnišķīgiem nosaukumiem. Nejauša un negaidīta šādu vietņu atvēršanās var būt psihi ļoti traumējoša - cilvēks, kas redzējis šādu tīmekļa vietni, var ilgi mocīties ar nepatīkamām domām par to, ko redzējis, turklāt šī pieredze var arī traucēt attīstīties veselīgai, dabiskai seksualitātei. Tādēļ ļoti svarīgi ir laikus pamanīt pārkāpējus un ziņot par nelikumībām policijai vai www.drossinternets.lv mājas lapā.

Skolotājiem!

Bērni retos gadījumos saskaras ar nelegālu interneta saturu. Zemāk minētā informācija ir paredzēta uzziņai skolotājiem par to, kas ir nelegāls saturs un darbības internetā.

Nelikumīgs interneta saturs:

- Pornogrāfiska rakstura materiāls vai informācija par tādu materiālu pieejamību izplatīšanu:
  - kuros attēlota vai aprakstīta bērnu pornogrāfija;
  - kuros aprakstīta vai attēlota dzimumtieksmes apmierināšana pretdabiskā veidā (zoofilija, nekrofilija);
  - kuros attēlota vai aprakstīta dzimumtieksmes apmierināšana vardarbīgā veidā, brutalitāte dzimumattiecībās (sadistiskas un mazohistiskas darbības);
  - nenosakāmam saņēmēju lokam vai, ja nav saņemta adresāta piekrišana vai nenodrošinot iespēju atteikties no turpmākiem sūtījumiem un saņēmēja brīdināšanu par to, ka attiecīgajam materiālam ir pornogrāfisks raksturs.
- Uz pedofiliju (mazgadīgo seksuāla izmantošana) mudinoši vai pedofiliju popularizējoši izteikumi, attēli, video u.c. materiāli vai norādes uz mājaslapām, kur šāda informācija ir pieejama.
- Seksuālo pakalpojumu sniegšanas reklāma internetā;
- Mudināšana uz prostitūciju, pedofiliju, vardarbību vai piedalīšanos citās nelikumīgās aktivitātēs (vervēšana).
- Uz rasismu, genocīdu mudinoša informācija, rasu naida kurināšana, rasistiski attēli, klaja apvainošana, mudināšana pievienoties kādam rasistiski noskaņotam grupējumam, diskriminācija pēc etniskās piederības, norāde uz saiti, kurā ir pieejami rasistiski materiāli, šādas informācijas reklamēšana.

Nelikumīgas darbības internetā:

- Kiberterorizēšana (iebiedēšana, izmantojot internetu) - elektronisko informācijas un komunikācijas līdzekļu, piemēram, elektroniskā pasta, tiešsaistes ziņojumapmaiņas, teksta īsziņu, mobilo tālrunu, peidžeru un neslavu ceļošu tīmekļa lapu izmantošanu nolūkā iebiedēt vai citādi ietekmēt, vai mocīt personu vai personu grupu, izmantojot personiskus uzbrukumus vai citas iespējas.
- Savienojuma falsifikācija (pikšķerēšana) - mēģinājumus krāpnieciskā ceļā iegūt slepenu informāciju, piemēram, paroles un kredītkaršu informāciju, uzdoties par uzticamu personu

vai uzņēmumu it kā oficiālā elektroniskā komunikācijā, piemēram, elektroniskajā pastā vai tiešsaistes ziņojumapmaiņā.

Kur ziņot par pārkāpumiem internetā?

Par pārkāpumiem internetā var ziņot:

- interneta portālā www.drossinternets.lv, aizpildot tam paredzētu ziņojuma anketu;
- uz e-pastu zinojumi@drossinternets.lv.
- Valsts policijā

Svarīgi!

Jebkurš ziņojums var būt anonīms. Ja sūtītājs ir sniedzis savus personas datus, tie tiek aizsargāti likumā noteiktajā kārtībā, tie netiks izpausti trešajām personām. Norādot personas datus ziņotājs saņems informāciju par to, kas tiek darīts ar konkrēto ziņojumu.

Ziņojumi par nelegālu saturu, kurus būs nepieciešams turpmāk izmeklēt, tiks nosūtīti Valsts policijai. Ja būsiet norādījis savu kontaktinformāciju, jūs informēs, kad ziņojums policijā tiks izmeklēts, un, iespējams, uzaicinās sniegt liecību.

Ja iesniegtais ziņojums satur informāciju par pārkāpumu internetā, kas nav nelegāls, konkrētā interneta portāla vadībai tiks lūgts pārkāpumu novērst.

Kontakttelefoni

- Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas uzticības tālrunis: 116111 (80006008)
- Valsts policija: 02, 112,
- Centrs pret vardarbību "Dardedze": 67600685

Informācija vecākiem

Par interneta drošību ir jārūpējas ne tikai skolā, bet arī mājās, un vecākiem tāpat kā reālajā dzīvē arī internetā ir jāinteresējas par bērna aktivitātēm. Taču nereti vecāki paši nepārzina modernās tehnoloģijas, un bērns interneta vidē darbojas krietni vairāk nekā vecāki. Tāpēc ir būtiski informēt vecākus par to, kādi iespējamie apdraudējumi pastāv internetā, un kā no tiem vecāki var pasargāt savus bērnus. Aicinām klases vecāku sapulcēs/ vecāku pēcpusdienās vērst vecāku uzmanību uz nepieciešamību interesēties un uzraudzīt bērnu aktivitātes internetā.

Interneta izmantošana atbilstoši vecumam

Dažādās vecuma grupās bērniem ir atšķirīgas intereses un aktivitātes internetā, tādēļ arī iespējamie apdraudējumi dažādās vecuma grupās atšķiras.

Līdz 7 gadu vecumam

Pirmajās interneta lietošanas reizēs bērniem tiek iedibināti interneta izmantošanas paradumi. Pirmsskolas vecuma bērniem patiek veikt atkārtotas darbības, un šis ir piemērots veids, kā maziem bērniem mācīt un pilnveidot drošas lietošanas paradumus un darbības.

Bērni līdz 7 gadu vecumam pilnībā neizprot internetā pieejamo saturu un nevar atšķirt, piemēram, reklāmas no faktiskā satura. Šādā vecumā bērniem nepieciešama vecāku palīdzība, lai atrastu piemērotus materiālus. Bērni bieži vien nesaprot atšķirību starp interneta lietošanu un spēļu spēlēšanu vai zīmēšanu savā datorā.

- Ģimenes, kurās ir šīs vecuma grupas bērni, var izveidot noteikumus par datora izmantošanu.
- Veselības apsvērumu dēļ jāierobežo laiks, kādu var pavadīt pie datora.
- Datoru novietojiet dzīvojamajā istabā. Ieteicams, lai kāds no vecākiem būtu klāt, kad pirmskolas vecuma bērni lieto internetu.
- Iepriekš jāvienojas, ka pirmskolas vecuma bērni var atvērt tikai pazīstamas interneta lapas. Bērni, kuriem ir priekšzināšanas darbā ar datoru, pazīstamas lapas var atrast interneta pārlūka izvēlnē Izlases.
- Visdrošākais šīs situācijas risinājums ir izveidot personīgu darbības vidi, kas paredzēta bērnam un kurā ir atļauta piekļuve tikai noteiktām interneta vietnēm.

7–9 gadi

Jaunāko klašu skolēniem internets ir pieejams gan skolā, gan pie draugiem, gan arī mājās. Vecākiem un bērniem jāpārrunā, kā pareizi lietot internetu, un jāvienojas par noteikumiem, kas jāievēro. 7–9 gadus veciem bērniem ir pietiekami laba izpratne par lietām, ko tie redz. Tomēr viņi paši nevar apstrādāt visus materiālus, kas viņiem ir pieejami internetā, īpaši tādus materiālus (attēlu, tekstu vai skaņas), kas ir biedējoši vai citādi neatbilstoši. Šo jautājumu pārrunāšana ar bērniem un dažādu internetā sastopamu lietu izskaidrošana palīdzēs viņiem kļūt atbildīgākiem un ļaus patstāvīgi un droši strādāt tiešsaistē. Vecāki var arī paskaidrot savu viedokli par interneta lietošanas priekšrocībām, tādējādi palīdzot saviem bērniem.

Šajā vecuma grupā joprojām galvenais akcents tiek likts uz ierobežojumiem, aizsardzību un uzraudzību. Ieteicams vecākiem un bērniem vienoties par interneta lietošanas noteikumiem un pārskatīt šos noteikumus, bērnam kļūstot vecākam.

- Mājās interneta lietošana joprojām ir atļauta tikai vecāku klātbūtnē. Tas nodrošina, ka vecāki ir blakus, ja rodas kāda problēma.
- Ja dators atrodas dzīvojamajā istabā, tad interneta lietošana kļūst par ģimenes ikdienas dzīves sastāvdaļu.
- Bērns, iespējams, vēl nevar patstāvīgi noteikt vietnes uzticamību, tāpēc viņam vienmēr ir jājautā vecāku atļauja personiskas informācijas publicēšanai.
- Tērzētavas un citas publiskas tiešsaistes diskusijas nav piemērotas šāda vecuma bērnam. Tāpēc e-pasta adresei, ko izmanto šīs vecuma grupas bērns, jābūt koplietojamai ģimenes e-pasta adresei.
- Konta ar ierobežotām lietošanas tiesībām izveide bērnam palīdz mācīties patstāvīgi strādāt ar datoru.
- Var izmantot filtrēšanas programmas, lai novērstu piekļuvi neatbilstošām vietnēm, tomēr ir svarīgi, lai vecāki aktīvi iesaistītos bērna interneta lietošanas darbībās.

10–12 gadi

Skolas vecuma bērni, iespējams, jau ir iemācījušies lietot internetu dažādām vajadzībām. Vecāki var atbalstīt savu bērnu, ievācot informāciju par vietnēm, kas saistītas ar mājas darbu pildīšanai nepieciešamo informāciju, vaļaspriekiem vai citām interesēm. Ģimenē internetu var arī izmantot, lai plānotu lietas, kas attiecas uz visu ģimeni. Tādējādi vecāki un bērni var pārrunāt, kuras vietnes ir drošas, uzticamas un kurās var atrast kvalitatīvu informāciju.

Bērnam joprojām ir nepieciešama vecāku uzraudzība un kontrole, kā arī pareizas lietošanas noteikumi. Tomēr, iespējams, ka bērns jau zina arī veidus, kā izvairīties no šiem noteikumiem un uzraudzības, ja viņš uzskata, ka tie ir pārāk stingri vai neatbilst viņa vajadzībām.

- Vecākiem un bērniem, ņemot vērā visas vajadzības un viedokļus, jāvienojas par lietām, ko drīkst un ko nedrīkst darīt internetā. Piemēram: ziņojuma sūtītāja atbildība, failu lejupielādēšana un autortiesības, programmu instalēšana, citu emocionāla pazemošana un draudēšana.
- Vienojieties, kādu personisko informāciju drīkst izpaust un kādos gadījumos, kā arī pārrunājiet risku, kas saistīts ar informācijas izpaušanu.
- Ja bērnam jau ir interese par reģistrāciju sociālajos tīklos vai tērzēšanu/ čatošanu internetā, vecākiem jāpārrunā bērna drošības jautājumi un jāuzrauga viņa darbības tiešsaistē, viens no veidiem, kā uzmanīt bērna aktivitātes sociālajos tīklos, ir kļūt par bērna „draugu”.
- Vairums bērnu ir ziņkārīgi un zinātkāri, tāpēc vecākiem īpaši jāuzsver drošas un piesardzīgas interneta lietošanas nozīmīgums.
- Informācijas drošība regulāri jāatjaunina.

13–15 gadi

Šajā vecumā internets ir daļa no pusaudžu sociālās dzīves: viņi te satiekas ar draugiem, pavada zināmu laiku tiešsaistē, meklē informāciju, kas nepieciešama mācībām vai izklaidei. Augstāks izglītības līmenis paver jaunas interneta lietošanas iespējas. Vecākiem, iespējams, ir ļoti grūti izsekot pusaudža aktivitātēm tiešsaistē. Šajā vecumā pusaudžiem patīk riskēt un pārbaudīt savas spējas, tāpēc tehniskie ierobežojumi un aizliegumi, iespējams, nav efektīvs veids, kā uzlabot viņu drošību tiešsaistē.

13–15 gadus veci pusaudži savas darbības vēlas paturēt slepenībā, īpaši tad, ja iepriekš vecāki nav interesējušies un mācījuši bērnam interneta lietošanas noteikumus. Ir svarīgi veicināt atklātu sarunu ģimenē, un vecākiem izrādīt interesi par bērna aktivitātēm un draugiem internetā.

- Joprojām ir nepieciešami interneta lietošanas noteikumi, ko izveidojuši visi kopā.
- Pusaudžiem joprojām ir ierobežotas spējas novērtēt situācijas, un viņiem ir nepieciešama pieaugušu cilvēku palīdzība tādos jautājumos, kā savu fotoattēlu un tekstu publicēšana tiešsaistē.
- Svarīgi ir arī apspriest ētikas un interneta lietotāja personīgās atbildības jautājumus. Piemēram, nelikumīga lejupielādēšana, tīkla etiķete, citu emocionāla pazemošana un draudēšana. Bērni ir atbildīgi par tiešsaistē publicēto saturu, ieskaitot savu personisko informāciju vai informāciju, kas, iespējams, nav likumīga.

- Vecākiem jāinteresējas par bērnu tiešsaistes draugiem tāpat, kā par citiem viņu draugiem. Turklāt ieteicama aktīva vecāku dalība, ja bērns vēlas satikt jaunas personas tiešsaistē.
- Vecākiem jācenšas savaldīt savas emocijas arī tad, kad viņi uzzina, ka notikusi nevēlama darbība, kamēr bērns atradās tiešsaistē. Vecāki joprojām var palīdzēt bērnam izvēlēties vietnes ar atbilstošu saturu. Piemēram, tiešsaistē ir pieejamas vietnes, kas pusaudžiem skaidro ar seksualitāti un veselību saistītus jautājumus. Pusaudžiem jāzina, ka viņi var izrunāt ar saviem vecākiem visu, kas viņiem izraisīja nepatiku tiešsaistē.

/Avots: Drošība tiešsaistē. Pieejams: www.draudzigsinternets.lv/

Video!

Reālajā dzīvē, jūs aizsargātu savus bērnus, tad kādēļ to nedarāt arī internetā?:

www.ej.uz/955m

www.ej.uz/4r5k

www.ej.uz/k8pf

Programmatūra bērnu aktivitāšu uzraudzīšanai

Vecākiem ir ierobežots laiks, ko viņi var pavadīt, uzraugot sava bērna darbības tiešsaistē. Un pavisam noteikti nav iespējams kontrolēt miljoniem tīmekļa vietņu, kas pastāv internetā. Tāpēc ir izstrādātas dažādas datora tehnoloģijas, kas palīdzēs pasargāt bērnus. Uztādot interneta drošības programmatūras risinājumus datoram, jūs savai ģimenei nodrošināt papildu aizsardzību no riskiem un draudiem, kas var rasties, lietojot internetu.

Interneta drošības programmatūras palīdzēs vecākiem:

- bloķēt un uzraudzīt piekļuvi saturam un pakalpojumiem, kas bērniem nav piemēroti;
- pārvaldīt bērnu un pusaudžu ziņkārību un zinātkāro dabu;
- nodrošināt atbilstīgu interneta piekļuves līmeni dažādu vecumu bērniem;
- apzināt draugus, ko viņu bērni iegūst tiešsaistē;
- samazināt tiešsaistes komerciālās informācijas un finanšu riskus, kam ir pakļauti bērni;
- kontrolēt personisko informāciju, kuru bērni sniedz internetā;
- samazināt datora tehnisko problēmu risku;
- apzināties, ka bērni var tikt pakļauti izmantošanai vai iebiedēšanai

Kura ir jūsu ģimenei piemērotākā interneta drošības programmatūra?

Tas atkarīgs no jūsu ģimenes personiskajiem apstākļiem:

- cik liela ir jūsu ģimene un kāds ir bērnu vecums;
- galvenās tiešsaistes darbības, kas tiek veiktas jūsu datorā;
- saturs, no kura jūs vēlaties izvairīties.

Ir pieejamas daudzas interneta drošības programmatūras, un liela daļa no tām nodrošina elastīgu iespēju apvienot tehniskos risinājumus tā, lai jūsu ģimene varētu atrast pareizo kombināciju.

Svarīgi!

Ne visa programmatūra ir jāpērk, var gadīties, ka daži no rīkiem jau ir jūsu datorā – jums tie tikai jāaktivizē vai jāpielāgo to uzstādījumi. Tāpat internetā ir atrodamas daudz bezmaksas programmatūras, kas funkcionalitātes ziņā neatpaliek no maksas programmām. Sazinieties ar savu interneta pakalpojumu sniedzēju, lai uzzinātu vairāk!

Svarīgi!

Vienmēr pirms satura filtru vai kontroles programmas uzstādīšanas uz datora, brīdiniet par to arī savu bērnu. Ja izdarīsiet to bērnam nezinot, var gadīties, ka viņš jutīsies pazemots un vairs nevēlēsies izmantot datoru mājās, bet meklēs citas vietas, kur jūs vairs nespēsiet izkontrolēt, ko bērns dara internetā.

Daudz efektīvāk par satura filtru un kontroles programmu uzstādīšanu ir izrunāties ar bērnu par dažādiem ar interneta drošību saistītiem jautājumiem, kā arī atgādināt, ka jebkuru problēmu gadījumā, jūs vienmēr sniegsiet savam bērnam atbalstu.

Programma vecākiem: Bērnu aktivitāšu uzraudzība

Pastāv īpaša programmatūra, kuras nosaukums ir „Vecāku uzraudzība” (Parental Control). Tā palīdz izsekot tam, ko bērni dara tiešsaistē. Jūs varat apsvērt šāda veida programmatūras izmantošanu gadījumos, ja jūsu bērni:

- internetā pavada daudz laika;
- aizver vai samazina logus datora ekrānā, kad jūs esat tuvumā;
- ir dusmīgi, satraukti vai noslēpumaini pēc interneta lietošanas;
- uzdod jautājumus par neierastām vai „pieaugušo” tēmām.

Jūs varat uzraudzīt: apmeklētās tīmekļa vietnes; saņemtos e-pastus; tērzētavu sarunas; atvērtās programmas; datņu apmaiņas lejupielādes; meklētos atslēgvārdus un frāzes; reģistrēšanos un iziešanu.

Tas ļaus jums uzzināt: vai ir apskatīts nepiemērots saturs; kāda informācija ir saņemta; kas ir jūsu bērnu tiešsaistes draugi; kāda informācija sniegta tiešsaistē; vai veikta nelegāla datņu lejupielāde; vai meklētas īpašas tēmas; kad jūsu bērns lieto datoru.

Kādi ir ierobežojumi?

Programmatūra nebloķē piekļuvi nepiemērotam saturam, tā vienkārši ļauj jums uzzināt, kas ir aplūkots, kādas programmas izmantotas. Uzraudzība ir personīgs lēmums, kas balstās jūsu ģimenes vērtībās – jums var būt nepieņemami ierobežot sava bērna privātumu. Lai aplūkotu tīmekļa vietņu adreses, kam piekļūts no jūsu datora, var izmantot arī funkciju „Vēsture” (History) interneta pārlūkā.

Programma: Laika ierobežošana

Laika kontroles programmas īpaši uzrauga un ierobežo laiku, ko var pavadīt tiešsaistē.

Šīs programmas ļauj lietotājiem: bloķēt piekļuvi internetam noteiktos laikos; plānot stundu skaitu, ko bērns var pavadīt pie datora; izveidot dažādus uzstādījumus katram ģimenes loceklim.

Kā darbojas laika kontroles programmas?

Katram bērnam ir savs profils, ko lieto, lai piekļūtu datoram un/vai internetam. Profils automātiski tiek aizvērts, kad noteiktais laiks ir beidzies. Lietojot kontroles programmas, ir iespējams izveidot dažādus uzstādījumus, kas piemēroti katras ģimenes vajadzībām.

Laika kontroles programmas ir piemērotas: ģimenēm ar dažādu vecumu bērniem; vecākiem, kas ilgi strādā vai daudz ceļo; bērniem, kas izturas nevērīgi pret sadzīves pienākumiem, mājas darbiem vai fiziskajām aktivitātēm, dodot priekšroku internetam.

Citi kontroles veidi

- pārrunāt interneta lietošanas noteikumus un laiku, ko drīkst pavadīt tiešsaistē;
- ieviest ģimenes interneta lietošanas noteikumus, kam piekrīt gan vecāki, gan bērni;
- novietot datoru kopīgā telpā, lai vecāki var kontrolēt laiku, ko bērni pavada tiešsaistē;
- aizsargāt piekļuvi internetam ar paroli;
- izvietot interneta satura filtrus, kas ierobežotu piekļuvi bērnam kaitīgiem materiāliem.

NODERĪGI RESURSI

Mācībām

- www.maciespats.lv. Datorskola „Mācies pats”. Vienkārši un pārskatāmi padomi datora un interneta lietošanai (izstrādājis SIA „Lattelecom”);
- www.draudzigsinternets.lv. Materiāli, kas īpaši izstrādāti bērniem, skolotājiem, vecākiem un aprūpētājiem, lapa ietver viegli saprotamus, uzticamus un praktiskus padomus par drošību internetā (izstrādājis SIA „Microsoft”);
- www.teachtoday.eu. Materiāli skolotājiem par moderno tehnoloģiju izmantošanu, praktiski padomi, ieteikumi, kā pašiem izmantot pieejamās modernās tehnoloģijas un kā tās pielietot mācību procesā (informācija angļu valodā.)

Izklaidei

Šos rīkus varat izmantot gan paši, padarot mācību procesu interesantāku, kā arī ieteikt bērniem – lai veicinātu pozitīvāku un kvalitatīvāku darbošanos internetā.

- www.glogster.com/ - iespēja izveidot savu personīgo blogu, ļoti ātri un vienkārši;
- www.yearbookyourself.com – iespēja ievietot savu bildi antīkās 30, 40 un pat 50 gadus vecās fotogrāfijās;
- www.imagechef.com/ic/word_mosaic/ - iespēja izveidot vārdu mozaīku kartiņas un sūtīt tās draugiem;
- in20years.com/ - iespēja, pievienojot savu fotogrāfiju (portretu), redzēt, kāds izskatīsies pēc 20 vai 30 gadiem;
- anymaking.com/ - iespēja fotogrāfijai pievienot dažādus efektus (grafisks zīmējums u.tml.);
- photofunia.com/ - iespēja ievietot savu sejas attēlu dažādās slavenās fotogrāfijās un slavenību bildēs;
- www.loonapix.com/lv/ - iespējams veidot interesantus un smieklīgus attēlus, ievietojot fotogrāfijās savas sejas attēlu, veidojot fona attēlus, kalendārus u.tml., informācija pieejama arī latviešu valodā;
- www.meez.com/main.dm - iespēja izveidot savu digitālo 3D tēlu. Lai to izveidotu, nepieciešama jaunākā JAVA aplikācijas versija.
- www.hairmixer.com/ - iespēja, pievienojot fotogrāfijas, mainīt fotogrāfijās esošo cilvēku frizūras;
- www.magmypic.com/ - iespēja veidot dažādu žurnālu vākus ar savām fotogrāfijām;
- www.instyle.com/instyle/makeover/ - iespēja, pievienojot savu portreta fotogrāfiju, piemērit slavenību matu sakārtojumus;
- www.befunky.com/ - iespēja savai fotogrāfijai pievienot dažādus interesantus efektus;
- www.southparkstudios.com/avatar/ - iespēja izveidot savu "South Park" tēlu;
- www.wallcreator.com - informācija par rīkiem, ar kuru palīdzību iespējams izveidot pašam savu datora fona attēlu;
- mashable.com/2008/10/27/ - informācija par rīkiem, ar kuru palīdzību iespējams izveidot interesantu profila attēlu;
- mashable.com/2007/08/06/ - informācija par rīkiem, ar kuru palīdzību iespējams veidot dažādas aptaujas;

- mashable.com/2008/07/10/ - informācija par rīkiem, ar kuru palīdzību iespējams veidot neparastus 3D attēlus;
- www.cooliris.com - iespēja meklēt attēlus un video, izmantojot 3D sienas pārļūku;
- www.gimp.org/tutorials/ - iespēja fotogrāfiju pārveidot par grafisku zīmējumu;
- mywebface.mywebsearch.com/ - iespēja izveidot animētu bildi savam profilam. Iespējas izmantošanai būs nepieciešams lejupielādēt rīkjoslu;
- www.wix.com/ - iespēja izveidot savu mājas lapu "Flash" vidē;
- audiko.net/ - iespēja izveidot mobilā telefona zvana toni;
- www.jamstudio.com/Studio/index.htm - iespēja komponēt mūziku elektroniski.

Net-Safe Latvia Drošāka interneta centra izveidotie videoklipi un ieteiktie videoklipi no citām valstīm ir pieejami *Youtube* vietnē Drošāka interneta centra kanālā šeit: www.youtube.com/saferinternetlv

Svarīgi!

Visas šīs iespējas ir iepriekš pārbaudītas, tomēr, pirms to visu izmantojat, atcerieties, svarīgi ir vienmēr izlasīt informāciju, ko ievadiet internetā, un pārbaudīt, kādus failus jūs lejupielādējat savā datorā. Labāk izvairieties spiest uz krāsainiem reklāmas baneriem!

Radoša pieeja drošībai internetā

2010. gadā *Net-Safe Latvia* Drošāka interneta centrs aizsāka konkursa organizēšanu Latvijas bibliotēkām – radošais pasākums par interneta drošību manā bibliotēkā. Katru gadu dalībnieku skaits pieaug un īstenotās aktivitātes izceļas ar izdomu, interesantu un radošu pieeju bērnu informēšanai par drošību internetā.

Šajā nodaļā esam iekļāvuši tikai dažas, spilgtākās idejas, no kurām aicinām smelties iedvesmu arī jūs, informējot un izglītojot bērnus par riskiem internetā.

1. Spēle ar metamo kauliņu

Dobeles novada centrālā bibliotēka

Spēles laukums, atkarībā no telpas iespējām, tiek veidots vai nu uz galda vai grīdas. Spēles kauliņi var būt vai nu paši bērni, var, protams, izmantot arī parastus spēles kauliņus. Spēlētājus var dalīt komandās. Iespējams pielāgot gan esošu spēles laukumu, gan veidot īpašu konkrētajam pasākumam.

Spēles lauciņi tiek veidoti 4 krāsās, katrai krāsai piešķirot atbilstošu nozīmi:

- [Zila krāsa](#) – jautājumi par internetu (Eksāmens);
- [Sarkana krāsa](#) – jautri un atraktīvi uzdevumi grupai, kas jāveic, lai parādītu, kā lietderīgi var izmantot laiku bez datora;
- [Dzeltena krāsa](#) – mīklas par interneta darbībām, nosaukumiem;
- [Zaļa krāsa](#) – Situāciju analīze, kur grupai jānosaka un jāpamato – vai dotā situācija satur riska momentu vai nē, piemēram, ielikt klases bildi portālā Draugiem.lv

Uz katra lauciņa var novietot vairākus jautājumus, lai tie spēles laikā neatkārtotos, vai veidot spēles laukumu tā, lai uz lauciņiem, kuros jau ir sniegta atbilde, spēlētājiem nebūtu jāatgriežas.

Spēle piemērota sākumskolas skolēniem, taču veidojot grūtākus jautājumus un situāciju analīzes, to var spēlēt arī pamatskolas skolēni.

2. Pasaku tēli stāsta par drošību internetā

Šīs aktivitātes piemērotas pašiem mazākajiem interneta lietotājiem, pirmsskolas vecumā un sākumskolas pirmajās klasēs (5 – 8 gadus veciem bērniem).

Alise Internetzemē

LCZB filiālbibliotēka "Varavīksne"

"Alise internetzemē", tēma - iepazīšanās ar interneta brīnumzemi un drošām mājas lapām internetā. Auditorija - Bērnu un jauniešu centra pulciņa "Vinnijs Pūks" dalībnieki, pirmskolas un skolas vecuma bērni. Bibliotekāre Aija Jansone bija iejutusies Alises tēlā, mazos pulciņa dalībniekus iepazīstināja ar dažādām grāmatām un parādīja, ka internetā var redzēt, kā grāmatu varoņi atdzīvojas multfilmās, piemēram Desas piedzīvojumi, Čatiņš, Kaķīša dzirnaviņas, Pieci kaķi u.c. Bērniem tika parādīta mājas lapa www.drossinternets.lv, klipiņš par drošu internetu, bērni tika iepazīstināti ar mājas lapā minētajām drošajām mājas lapu adresēm, kurās var zīmēt, skatīties pasakas, mācīties skaitļus,

burtiņus un kopā izzinājām arī spēli Siera pele no mājas lapas www.kidi.lv. Kopā ar bērniem, veidojām plakātu ar bērnu rociņām, izkrāsojām datorpeli un rociņās bērni ierakstīja savu vārdiņu.

Luga „Datormeža bagātības”

Liepājas Valtera bibliotēka

Darbojošās personas –Datorfeja; meitenīte Elīnīte; Datorlaupītājs.

Darbība notiek lielajā Datormežā, kas plešas pa visu pasauli. Elīnītei patīk pastaigāties Datormežā. Viņa tur uzzina daudz labu un interesantu lietu, satiekas ar draugiem, skatās filmas, spēlē dažādas spēles. Viņai tur ir arī sava pastkastīte. Bet Mežā dzīvo arī Jaunais Laupītājs ar saviem palīgiem Datortārpiem un Vīrusiem. Tie dažādi mēģina iekļūt Elīnītes datorā un to sabojāt. Tāpat viņi sūta muļķīgas vēstules (ķēdes), un, uzdodoties par Elīnītes draugiem, grib uzzināt viņas noslēpumus. Par laimi Elīnīte zina, kā aizsargāties - viņa par visu izstāsta pieaugušajiem, nekad neatver vēstules no nepazīstamām personām, neizpauž ziņas par sevi, nesaka nevienam savu paroli u.t.t. Tāpat viņas dators ir aizsargāts ar uguns mūri un tajā ir programma, kas ķer vīrusus. Elīnīte zina, ka viņas vecumā (6-7 gadi) datoru dienā drīkst lietot tikai 20-30 min. Elīnīte šodien to visu ir iemācījusi arī pārējiem bērniem. Laupītājs ir nomākts, Viņš vairs nezina, kā piemānīt bērnus, un nolemj mainīt nodarbošanos.

Internets – Šlopsters Klopsters

Salacgrīvas bibliotēkas bērnu literatūras centrs

Teatrāli kopā ar interneta atkarību Šlopsteru - Klopsteru centāmiem bērniem parādīt un pastāstīt, kas notiek, ja dators kļūst par galveno cilvēka dzīvī. Pārrunājām to postu, ko šāda atkarība nodara gan veselībai, gan bērna attīstībai, izglītībai.

3. Lugu iestudēšana, iesaistot bērnus

Lugu iestudēšana, iesaistot bērnus, ir piemērota aktivitāte bērniem, kuri mācas 3. – 6. klasē, tomēr, padarot uzdevumus sarežģītākus, šī aktivitāte var būt piemērota arī vecāku klašu skolēniem, īpaši, ja ir iepriekš jā sagatavojas un argumentēti jāpasniedz savs viedoklis.

Sarkangalvīte un Vilks

Rīgas Centrālās bibliotēkas filiālbibliotēka „Zvirbulis”

Tiek sadalītas lomas: Vilks, Sarkangalvīte un 2 „monitori”, kas lasa tekstu, ko „raksta” Vilks un Sarkangalvīte, stāsts visiem ir zināms, tikai šoreiz darbība notiek internetā, un bērniem tiek dota iespēja stāstu pārveidot un pielāgot pašiem, arī to, kā stāsts beidzas, ir jāizdomā pašiem, pieļaujot atkāpes no oriģinālās pasakas.

Tiesa internetam

Ludzas novada vakara vidusskolas bibliotēka

Literāra tiesa - uzvedums „Tiesa Internetam”. Šajā spēlē var iesaistīties gan skolas skolēni un pedagogi, gan arī skolēnu vecāki. Spēles gaitā tiesas veidā tika izspēlēts process, kurā tiek apsūdzēts un vēlāk attaisnots Internets.

Ludzas novada vakara vidusskolā tas notika šādi:

- Sākumā nolasīja faktus par interneta rašanos, tā nozīmi mūsdienās cilvēka dzīvē.
- Tad prokurors nolasīja apsūdzības punktus Internetam. Galvenokārt apsūdzība tika izteikta par atkarības veidošanu uz cilvēkiem, nelietderīgu laika izmantošanu, cilvēka faktora pazemināšanu savstarpējā komunikācijā.
- Tika noklausīti liecinieki: ārste žurnāliste un apkopēja. Procesa gaitā tika noskaidroti Interneta apsūdzēšanas vai attaisnojoši fakti.
- Prokurors pieprasīja visaugstāko soda mēru – Interneta atslēgšanu no tīkla.
- Advokāte aizstāvēja apsūdzēto un izteica domu, ka Internets nav vainīgs, īstenībā vainīgi ir paši cilvēki, kuri kļūst no tā atkarīgi.
- Tad vārds tika dots Internetam, kurš lūdza viņu attaisnot, jo viņš ir tikai instruments cilvēku rokās.
- Tiesnese beigās izteica spriedumu: Internets nav vainīgs, tas tiek attaisnots. Spriedums nav pārsūdzams.
- Spēle bija ļoti interesanta un aizraujoša. Tajā katra puse varēja izteikt savu viedokli, pamatojot ar piemēriem un faktiem

4. Skype sarakste ar „svešinieku”

Aktivitāte piemērota bērniem, kuriem rodas interese veidot saraksti ar internetā iepazītiem cilvēkiem, diskutējot par informācijas ticamību internetā, parasti bērniem 9 – 12 gadu vecumā.

Balvu centrālā bibliotēka

Lai darbošanās būtu radoša un aktīva, skolēniem bija iespēja sarakstīties caur skype ar XXXXX lietotāju, kurš pēc sarakstes tika uzaicināts tikties ar skolēniem klātienē. Pārsteigums bija pamatīgs, kad atklājās, ka (3.kl Jānītis vai Anniņa) izrādījās Balvu CB datorspeciālists vai kāds cits mūsu darbinieks. Skolēni ar ovācijām un aplausiem pateicās skype XXXXX lietotājam. Bērni noticēja visam, kas rakstīts XXXXX lietotāja profilā, tāpēc nebija gatavi tādām iznākumam gūstot mācību bez sekām.

5. Reģistrēšanās sociālajā portālā

Aktivitāte piemērota bērniem, kuri ir aktīvi sociālo portālu izmantotāji un kuriem sāk parādīties interese arī par iepirkšanos internetā, parasti bērniem 14 – 17 gadu vecumā.

Balvu centrālā bibliotēka

Abloms.lv – izveidots jauns sociālais portāls un jaunieši aicināti pierēģistrēties. Tiek izsniegtas iepriekš sagatavotas darba lapas, kurās ir iespējams aizpildīt pieprasīto informāciju. Pēc tam kopā tika pārrunāts, ko no visas prasītās informācijas nav droši norādīt, un kādas darbības veikt, reģistrējoties kādā sociālā portālā internetā.

Zemāk redzama darba lapa, kura tika izmantota Balvu centrālajā bibliotēkā:

<p style="text-align: center;">Labdien, jaunais draugs!</p> <p style="text-align: center;">Ir izveidots jauns portāls bērniem, tīņiem un jauniešiem</p> <p style="text-align: center;">www.abloms.lv.</p> <p>Aicinām tevi pievienoties un izmantot daudz jaunu iespēju mācībām, brīvā laika pavadīšanai. Lai reģistrētos jaunajā portālā, ievadi datus par sevi:</p>
logins:
parole:
parole vēlreiz:
e-pasts:
vārds:
uzvārds:
dzimums:
dzīvesvieta:
dzimšanas datums:
telefona numurs:
<p>Reģistrējoties portālā abloms.lv, Tu piekrīti portāla noteikumiem un apņemies tos ievērot. Apstiprini to, ieklikšķinot <u>jā</u></p> <p>Ievieto savu skaistāko fotogrāfiju.</p> <p>Lai varētu izmantot citas portāla sniegtās iespējas- pievienot savu bilžu galeriju, lejuplādēt un augšuplādēt mūziku, video, veikt ierakstus CD un citus pakalpojumus, no sava telefona aizsūti īsziņu uz numuru 246 (īsziņas cena Ls.0.35).</p> <p>Iezīmē savas intereses, un lai regulāri saņemtu jaunumus uz e-pastu un telefonu , norādi 3 draugu telefona numurus.</p> <p>Reģistrētiem lietotājiem šajā portālā ir iespēja iegādāties dažādas brenda preces ar 50-70 % atlaidi. Lai to varētu izmantot, atver starptautisko norēķinu karti PayPal.</p> <p>Šo karti varēsi lietot, veicot pirkumus visā pasaulē un visos interneta portālos. Lai šo karti aktivizētu, no sava vai vecāku bankas konta uz šo karti pārskaiti Ls.0.08.</p> <p>Lūdzu ieraksti norādītajos lodziņos savas vai vecāku bankas kartes numuru un PIN kodu, kas sastāv no 4 cipariem.</p> <p style="text-align: center;">Paldies par reģistrāciju. Tiksimies portālā abloms.lv!</p>

UZDEVUMI UN DARBA LAPAS

DISKUSIJA: Internets – draugs vai ienaidnieks?

Skolēni tiek sadalīti divās grupās – interneta draugos un interneta ienaidniekos. Katrai komandai ir jāsatrūkst argumenti, kas pierāda, ka internets ir draugs, vai, ka internets ir ienaidnieks. Savu viedokli sāk aizstāvēt viena komanda, piemēram, „Interneta draugi” nosaucot vienu no saviem argumentiem, kāpēc internets ir mūsu draugs. „Interneta ienaidnieku” uzdevums ir pierādīt, ka „Interneta draugi” kļūdās, savukārt „Interneta ienaidniekiem” ir jāaizstāv savs viedoklis! Diskusija turpinās katrai komandai nosaucot pa argumentam un par tiem diskutējot. Diskusijas rezultātam būtu jāsanāc neitrālam, jo katrā interneta izmantošanas aspektā ir iespējams saskatīt, gan labās, gan sliktās īpašības. Apkopojot diskusijas rezultātus komandām var likt izveidot interneta „+” un „-” sarakstus, lai veicinātu izpratni par to, ka internetā jebkura lieta var būt gan laba, gan slikta, viss atkarīgs no interneta izmantotāja paša!

SITUĀCIJU SPĒLE: Kā TU rīkosies?

Spēlēšanai nepieciešama neliela izmēra bumba un trauks, kurā ieliktas lapiņas ar situāciju jautājumiem. Spēle paredzēta no 10-20 dalībniekiem.

- Dalībnieki sastājas aplī. Viens no dalībniekiem met bumbu. Dalībnieks, kurš noķer bumbu, izvelk vienu lapiņu no trauka, kurš atrodas apļa vidū uz grīdas, skaļi nolasa jautājumu un sniedz atbildi uz to, pastāstot, kā viņš/viņa rīkosies konkrētajā situācijā.
- Visi jautājumi ir par dažādām riska situācijām, ar kurām var saskarties bērns un jauniešs, lietojot internetu.
- Ja kāds no dalībniekiem nepiekrīt atbildei, tad pārējie var papildināt ar saviem ieteikumiem un padomiem.
- Dalībnieks met bumbu nākamajam dalībniekam, kurš vēl nav atbildējis uz jautājumu, un spēle tiek spēlēta, kamēr trauks ar lapiņām ir tukšs.
- Lapiņas ar jautājumiem, uz kuriem jau ir sniegtas atbildes, liek atsevišķā kaudzītē, lai tās nesajauktos ar jautājumiem, uz kuriem vēl nav sniegtas atbildes.

Zemāk ir sniegti ieteikumi dažām no situāciju spēlēm, protams, varat tās papildināt ar saviem skolēniem skolā aktuālām situācijām!

Situāciju jautājumi spēlei (katru jautājumu izgriez, saloka un ieliek vienā traukā):

1. Tu pamani, ka tava klasesbiedra albūmā ir ievietota tava fotogrāfija, kas tev pašam nepatīk, kā tev jārikojas?
2. Tu saņem vēstuli no anonīma sūtītāja, kas izsaka tev draudus, aizvairo un apsūkā – kā tu rīkosies?
3. Vai savā profilā drīkst publicēt savu mājas adresi? Kāpēc?
4. Kas ir tā informācija, ko nedrīkst publicēt par sevi internetā?
5. Tu atrodi internetā video, kurā ir redzams, kā tiek darīts pāri dzīvniekiem, kā tu rīkosies?
6. Tu savā e-pastā saņem informāciju par to, ka esi laimējis kādā e-pasta adresu loterijā, kā tu rīkosies?
7. Tavā klasē ir kāds bērns, par kuru visi ņirgājas un izsmej, kā tu rīkosies?
8. Pastāsti, kāda ir droša parole?
9. Kādas fotogrāfijas drīkst ievietot internetā? Kādas nedrīkst?
10. Ko nozīmē, ja raksta ar lielajiem burtiem vēstulēs internetā?
11. Ja tevi Skype uzrunā nepazīstams cilvēks, kā ir jārikojas?
12. Ja ar tevi saraksti uzsāk 23 gadus vecs puisis un aicina satikties, kā tu rīkosies?
13. Vai internetā viss ir drošs? Kas internetā nav drošs?
14. Ko darīt, ja pamani viltus profilu? (vai tev ir savs viltus profils, kādiem mērķiem tu to lieto?)
15. Kā izpaužas interneta atkarība, ko darīt, ja pamani, ka esi interneta atkarīgs, tavs brālis/māsa ir interneta atkarīgs?
16. Ja tev kādā spēļu portālā kāds spēlētājs sāk uzdot personiskus jautājumus (piemēram, vārds, uzvārds, vecums un tml.), kā tev jārikojas?
17. Vai ir legāli lejupielādēt filmas un mūziku?
18. Kas ir informāciju, kuru tu drīksti internetā brīvi izplatīt?
19. Vai internetā drīkst izteikties vai apvainot cilvēku, ja viņš runā citā valodā, viņam ir cita ādas krāsa?
20. Vai var ticēt visai informācijai, kas atrodama internetā? Kāpēc?
21. Kā tu rūpēsies par savu drošību internetā?
22. Vai drīkstu izmantot sava drauga foto, lai viņu izjokotu, izgriezt no bildes viņa galvu un pielikt klāt citas personas augumam bildē, pēc tam bildi publicēt internetā? Kāpēc?

DARBA LAPA: Kā padarīt darbošanos sociālajos tīklos drošāku?

PERSONISKĀ PROFILA AIZSARDZĪBA:

Norādi, 3 lietas, kuras ir jāapdomā izveidojot savu profilu portālā draugiem.lv?:

- 1.
- 2.
- 3.

Norādi 3 lietas, kā tu pats sevi vari pasargāt un nodrošināt savas informācijas aizsardzību?

- 1.
- 2.
- 3.

INFORMĀCIJAS IEVIETOŠANA SOCIĀLAJĀ TĪKLĀ

Norādi, kāda veida saturu ir iespējams augšupielādēt savā profilā portālā draugiem.lv?

Norādi, kas ir tās četras lietas, kuras apdomāt, pirms informācijas ievietošanas internetā?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

ZIŅO PAR PĀRKĀPUMIEM!

Kādi rīki ir pieejami, lai ziņotu par pārkāpumu portālā www.draugiem.lv?

Kur vēl ir iespējams ziņot par pārkāpumu internetā?

Ko vajadzētu darīt, ja zini, ka kādam tavam draugam draud briesmas reālajā dzīvē?

AUTORTIESĪBAS

Kas ir materiāli, kurus aizsargā autortiesības?

Kāpēc ir jāievēro autortiesības?

VIKTORĪNA: Pārbaudi savas zināšanas!

- 1. Kura no zemāk minētās informācijas norāda, ka tīmekļa vietne pieder valsts iestādei?**
  - a) mājas lapa ir krāsaina un spilgta
  - b) mājas lapas adrese beidzas ar .gov.lv
  - c) mājas lapā atrodami daudz linki
  - d) mājas lapa ir populāra valsts iestāžu darbinieku vidū
- 2. Kuru no zemāk uzskaitītajām tērzēšanas vietnēm būtu visdrošāk izvēlēties?**
  - a) Privāts čats starp personām, kuras Tu nepazīsti
  - b) Publisks čats sporta faniem .com mājas lapā
  - c) Publisks čats cilvēkiem, kuri vēlas iepazīties ar otru pusīti/partneri
  - d) Publisks čats, kura saturs tiek kontrolēts un portālam ir izveidota īpaša ziņošanas poga
- 3. Tu atrodi brīvdienās ārpus valsts un Tev nav iespēja piekļūt savam e-pastam. Tu nevari sagaidīt, kad varēsi pārbaudīt savus e-pastus, jo gaidi svarīgu vēstuli no drauga, Tev vajadzētu:**
  - a) Piezvanīt savam labākajam draugam, pateikt savu e-pasta pieejas paroli, lai viņš/viņa varētu piekļūt un pārbaudīt Tavus ienākošos e-pastus.
  - b) Paprasīt uz ielas nepazīstamam cilvēkam, kurš izmanto portatīvo datoru, atļaut aizņemties datoru uz pāris minūtēm, lai ātri piekļūtu savam e-pastam.
  - c) Pagaidīt, kamēr tiks atpakaļ mājās un tad pārbaudīt savu e-pastu. Galu galā būsi prom tikai vienu nedēļu.
  - d) Atrast tuvāko interneta kafejnīcu, kas ir 2 stundu attālumā un par \$20 izmantot interneta pakalpojumus.
- 4. Nepazīstami cilvēki sāk aktīvi rakstīt komentārus un vēstules Tavā profilā, bet Tu nevēlies ar viņiem sarakstīties. Sūtītās ziņas sāk kļūt nomācošas un nepatīkamas. Tev vajadzētu:**
  - a) Kādu laiku vēl sarakstīties līdz viņiem pašiem apņiks un liks tevi mierā.
  - b) Atbildēt uz šo personu saraksti, sniedzot visu informāciju, ko viņi prasa, lai Tevi beidzot liktu mierā.
  - c) Pateikt vecākiem un portāla administrācijai, ka Tevi neliek mierā svešas personas.
  - d) Uzrakstīt personai, ka rīt tiksieties čātā, bet turpmāk tur vairs nerādīties.
- 5. Vai par viltus profila izveidošanu var sodīt?**
  - a) Nē
  - b) Jā, ja tiek nodarīts kaitējums kādai citai personai
  - c) Jā, ja caur viltus profilu sūtu ziņas un rakstu komentārus
  - d) Jā, vienmēr
- 6. Kāpēc nav droši, ja Tava tālruņa Bluetooth vienmēr ir ieslēgts:**
  - a) Tu vari saņemt nevēlamus failus (ziņas un attēlus) no citiem telefoniem, un citi var piekļūt taviem failiem telefonā
  - b) Tas kaitē telefona darbībai
  - c) Ieslēgts Bluetooth palielina tava telefona rēķinu
  - d) Tevi ir iespējams izsekot
- 7. Kā tu sevi reģistrēsi sociālajā portālā? Izmantošu:**

- a) Savu īsto vārdu, vecumu, adresi
- b) Lietotājvārdu
- c) Sava labākā drauga vārdu un adresi
- d) Sava mājdzīvnieka vārdu

8. Kādu informāciju iespējams iegūt, ja personas vārds un uzvārds ir publicēts internetā? Šīs personas:

- a) Mājas adresi
- b) Vecumu
- c) Telefona numuru
- d) Visu iepriekš minēto

9. Kā tu rūpēsies par savu drošību internetā?

- a) Nekad netuvošos datoram, internets nav nekas labs un rada atkarību
- b) Pirms ielēgšu datoru, vienmēr iepriekš uzvilksu cimds, lai nesaņemtu datora vīrusu
- c) Būšu piesardzīgs un sekošu līdzi portālu noteikumiem un drošības uzstādījumiem
- d) Internetu izmantošu tikai 10 minūtes dienā

10. Es drīkstu atklāt savu vārdu, uzvārdu un pateikt, kur dzīvoju, ja:

- a) Ar čata biedru esmu sarakstījis/usies jau vairākus mēnešus
- b) Mans čata biedrs atklāj savu vārdu un uzvārdu un atsūta savas bildes
- c) Ar čata biedru ir kopējas intereses, mūzikas gaume un vienāds vecums
- d) Nevienam no augstāk minētajiem

11. Ir droši internetā nepazīstamiem cilvēkiem sūtīt savu bildi, ja:

- a) Tajā esi redzams tikai Tu
- b) Ar speciālu bilžu rediģēšanas programmu bildē esi aizklājis savas acis
- c) Tu kandidē modeles amatam un bilde vajadzīga pieteikumam
- d) Nevienam no augstāk minētajiem

12. Tu drīksti atklāt savu paroli tikai, ja:

- a) Personu, kurai to atklāj, labi pazīsti
- b) Tas ir mīļotais draugas/draudzene vai radnieks
- c) Drīz pēc tam tu paroli nomaini
- d) Nevienam no augstāk minētajiem

13. Lietotājvārds var pateikt diezgan daudz par personu. Kurš no lietotājvārdiem būtu atbilstošākais čatam un sniegtu vismazāk informācijas par lietotāju?

- a) LonelyTeen
- b) DinamoFan16
- c) GagaFan13
- d) G7C222

14. Vai drīkstu izmantot sava drauga foto, lai viņu izjokotu, izgrieziet no bildes viņa galvu un pielikt klāt citas personas augumam bildē, pēc tam bildi publicēt internetā?

- a) Jā, mans draugs to uztvers kā labu joku
- b) Nē, jo publicētās bildes internetā pēc tam vairs pilnībā nav izdzēšamas

- c) Jā, ja draugs man devis atļauju to darīt
- d) Nē, jo draugam joks varētu nepatikt

15. Tu esi nolēmis uzņemt video, kurā ar draugiem tavā mājā jautri pavadi laiku. Vai būtu droši nofilmētos video ievietot YouTube vai citur internetā?

- a) Nē, jo atklāsi par daudz personisku informāciju, un to redzēs jebkurš svešinieks
- b) Jā, ja esi saņēmis atļauju no cilvēkiem, kuri redzami video
- c) Jā, ja esi saņēmis atļauju no vecākiem
- d) Jā, jo pēc dažām dienām tu izdzēsīsi video no interneta vietnes

16. Tu vēlies savā albumā publicēt bildi. Kura būtu labākā izvēle?

- a) Bilde, kurā esi redzams viens pats
- b) Bilde, kurā esi redzams kopā ar savu ģimeni, draugiem vai sporta komandu
- c) Bilde, kurā ir redzama tava māja
- d) Bilde ar iemīļotu valsts mēroga slavenību- dziedātāju, sportistu un tml.

17. Kuru no šīm parolēm Ilzei būtu visdrošāk izmantot?

- a) Ilze12345
- b) Ilzite
- c) Ilze9a
- d) 8ba118r1@n

18. Kas notiek ar bildēm, kuras es publicēju internetā?

- a) Tiklīdz es kaut ko publicēju internetā, to pēc tam nevar izdzēst, jo citi interneta lietotāji manu informāciju var lejupielādēt savā datorā
- b) Jebkurš var pārpublicēt informāciju tālāk
- c) Manu bildi var izmantot, lai izveidotu viltus profilu kādā portālā
- d) Viss iepriekš minētais

19. Ko tu atradīsi vietnē www.drossinternets.lv

- a) Noderīgu informāciju par drošāku interneta lietošanu
- b) Spēles, konkursus, izklaides iespējas
- c) Informāciju par drošāka interneta Jauniešu padomi
- d) Visu iepriekš minēto

20. Ko nozīmē 116111?

- a) Avārijas dienesta tālrunis
- b) Šifrēts kods drošākai interneta lietošanai
- c) Starptautiskais bezmaksas bērnu un jauniešu uzticības tālruņa numurs
- d) SOS numurs

UZDEVUMS: Ieraksti trūkstošos vārdus

1. Ja tu saņem _ _ _ _ _ vēstuli no kāda, ko tu nezini, never to vaļā.
2. Nekādā gadījumā nemēģini šo e-pasta vēstuli kādam _ _ _ _ _ .
3. Ja neesi pārliecināts, vai datorā ir vīruss, vērsies pēc palīdzības pie
_ _ _ _ _ vai _ _ _ _ _ .
4. _ _ _ _ _ var likt tavam datoram darboties lēnāk, vai pat izslēgties pašam no sevis.
5. Anti _ _ _ _ _ programma pasargā tavu datoru no inficēšanas ar vīrusu.
6. Neatver e-pasta vēstuļu _ _ _ _ _ kā piemēram, e-kartiņas, reklāmas piedāvājumus un citus nepazīstamus failus, ja e-pastu saņem no nezināma sūtītāja!
7. Ja uz datora ekrāna parādās paziņojuma logs, rūpīgi to _ _ _ _ _ , un, ja nezini, ko spiest, tad pasauc palīgā vecākus vai skolotāju.
8. Nepazīstamās interneta lapās nekad nespied uz mirgojošiem reklāmas baneriem, tā tu vari lejupielādēt vīrusu savā _ _ _ _ _ .

UZDEVUMS: Savelc terminus un skaidrojumus

Portāla administrācijas izveidota informācija, kas nosaka konkrētā portāla lietotāju pienākumus un tiesības	IP adrese	Vieta tiešsaistē, kur persona var paust savu viedokli un domas par dažādām tēmām, ko citi var izlasīt un izteikt viedokli
Datora reālā adrese, kas ietver ciparus, kuri uzrādās, datoram pieslēdzoties internetam	aptauja	
	augšupielāde	Iespēja sociālajā portālā, kas paredz anketu veidošanu par dažādiem jautājumiem
Citu lietotāju publicēts viedoklis tavā profilā par bildi, rakstu, video u.tml. informāciju	bloķēšana	
	blogs	Parasti atrodas tīmekļa vietnes augšpusē, kas nodrošina lietotājam iespēju piekļūt galvenajām portāla lappusēm
Vārds, kurš atspoguļo interneta lappusi, kuru lietotājs izveido sociālajā portālā, lai raksturotu sevi	profils	
	portāla sadaļas	Process, kas nodrošina, ka tu vari dažādus failus ievietot internetā
	lietošanas noteikumi	
Iespēja sociālajā portālā, ko izmanto, lai konkrētam/iem lietotājam/iem turpmāk neļautu apskatīt tavu profilu un sazināties ar tevi	bildes datu rediģēšana	Iespēja, kas paredz lietotājam, ievietojot bildi savā profilā, sniegt aprakstu un noteikt ierobežotu lietotāju skaitu, kuriem ļauts apskatīt bildi
	komentārs	

TESTS zināšanu pārbaudei

- 1. Kā rīkosies, ja tevi kāds internetā emocionāli pazemo?**
  - a) Nedarīšu neko
  - b) Saglabāšu pierādījumus, bloķēšu piekļuvi savam profilam un informēšu par to kādu pieaugušo, kas var palīdzēt
  - c) Mēģināšu atriebties
  - d) Izdzēsīšu visu slikto informāciju, kas man ir atsūtīta
- 2. Puisis no sava profila sociālajā portālā nosūta vēstuli labākajam draugam un vēlas pārliecināties, vai draugs to ir saņēmis, tāpēc izlemj pamēģināt piekļūt drauga profilam. Ar trešo reizi puisis uzmin pieejas paroli.**
  - a) Puisim ir tiesības to darīt, jo viņš ir labākais draugs
  - b) Šādi rīkojoties puisis pārkāpj likumu
  - c) Puisis nedara neko sliktu, jo viņam nav nekādu jaunu nolūku, bet grib tikai noskaidrot, vai draugs ir saņēmis vēstuli
- 3. Puisis vēlas uzzināt draudzenes lietotājevārdu un paroli, lai varētu piekļūt viņas profilam sociālajā portālā, kad vien viņš vēlas, un piedāvā iedot arī savu paroli.**
  - a) Meitene var uzticēties savam draugam un atklāt paroli
  - b) Meitene nekādā gadījumā nedrīkst atklāt paroli
  - c) Meitene var atklāt paroli un, ja būs nepieciešams, to nomainīs
- 4. Puisis dodas ceļojumā kopā ar savu labāko draugu un sarunas gaitā atklāj savas sociālā portāla paroles.**
  - a) Puisim pēc ceļojuma jāaizsūta draugam vēstule, kurā lūdz nevienam neizpaust šīs paroles
  - b) Puisim jānomaina paroles, lai draugs nevarētu uzminēt
  - c) Puisim nekas nav jādara, jo uzticas savam draugam
- 5. Jana, izmantojot segvārdu, interneta forumā mēdz dalīties pieredzē ar citiem lietotājiem par saviem noslēpumiem un privātām lietām, jo tā viņa iegūst noderīgus padomus, kā rīkoties dažādās situācijās. Apgalvojums: neviens neuzzinās viņas īsto vārdu.**
  - a) Pareizi
  - b) Nepareizi
- 6. Sērfojot internetā, tu nejauši atver lapu, kuras saturs tev šķiet nepatīkams un bērniem nepiemērots. Kā tu rīkosies?**
  - a) Papētīšu lapu rūpīgāk, jo varbūt lapā ir arī kaut kas vērtīgs
  - b) Aizvēršu lapu, cerot, ka to vairs nekad neredzēšu
  - c) Informēšu par to kādu pieaugušo, rakstīšu portālam www.drossinternets.lv vai zvanišu bērnu un jauniešu uzticības tālrunim 116111
- 7. Mājaslapā, kurā ir dažādas datorspēles, nepieciešams reģistrēties, norādot privātu informāciju. Kā tu rīkosies?**
  - a) Reģistrēšos un norādīšu visu, ko prasa, jo nekas jau nenotiks
  - b) Pirms reģistrēšanās konsultēšos ar saviem vecākiem vai citiem pieaugušajiem
  - c) Neregistrēšos un meklēšu tādu mājaslapu, kurā ir jānorāda visa privātā informācija par personu
- 8. Tu vēlies izveidot pēc iespējas drošāku profilu kādā sociālajā tīklā. Kā to izdarīsi? (Iespējamās vairākas pareizās atbildes.)**
  - a) Izvēlēšos pēc iespējas drošāku paroli un neatklāšu to nevienam

- b) Pievienošu pēc iespējas vairāk fotogrāfiju un pasūtīšu profila skatījuma statistiku, lai var sekot līdzi, kas ir apskatījis manu profilu un fotogrāfijas
- c) Apstiprinot kādu par draugu, vispirms pārlicināšos, vai cilvēks reālajā dzīvē ir pazīstams
- d) Izveidošu viltus profilu un, to izmantojot, apskatīšos tos cilvēkus, kas skatījušies manu īsto profilu

9. Tavs labākais draugs vēlas apmainīties ar sociālā portāla parolēm. Kā tu rīkosies?

- a) Piekritīšu, jo tas nav nekas slikts, ja es zināšu viņa paroli un viņš manējo
- b) Nepiekritīšu, jo mana parole nav jāzina nevienam
- c) Piekritīšu, jo parole nav nekas slēpjams, turklāt vairāki draugi jau zina manu paroli

10. Tu uzzini, ka kāds tavs klases biedrs internetā tiek emocionāli pazemots. Kā tu rīkosies?

- a) Nedarīšu neko, jo tas mani neinteresē
- b) Ieteikšu klases biedram vērsties internetā pret pāridarītājiem un palīdzēšu viņam to darīt
- c) Pajautāšu klases biedram, vai viņš jau ir lūdzis vecāku vai skolotāju palīdzību, ja nē – ieteikšu viņam to darīt

11. Tu vēlies ievietot fotogrāfijas savā sociālā portāla albumā. Kas tev ir jāpārdomā pirms to dari? (Iespējamās vairākas pareizās atbildes.)

- a) Vai fotogrāfijas neatklāj pārāk daudz personiskas informācijas
- b) Vai fotogrāfijām ir kāds slēptais ziņojums
- c) Vai tu vēlētos, lai fotogrāfijas varētu redzēt pēc gada, diviem vai pieciem
- d) Vai ievietotās fotogrāfijas tevi padarīs pietiekami populāru

12. Kas, tavuprāt, ir pozitīvais, izmantojot sociālos portālus? (Iespējamās vairākas pareizās atbildes.)

- a) Tā ir lieliska vieta, kur paust savus talantus un atklāt radošo personību
- b) Tā ir vieta, kur uzzināt jaunumus par draugiem un paziņām, kurus nesatiek ikdienā
- c) Citi cilvēki var izķēmot jebkura sociālā portāla lietotāja galerijas fotogrāfijas
- d) Informāciju, ko ievieto, var ieraudzīt ne tikai draugi, bet arī sveši cilvēki

13. Kas, tavuprāt, ir negatīvais, izmantojot sociālos portālus? (Iespējamās vairākas pareizās atbildes.)

- a) Tā ir vieta, kur uzzināt jaunumus par draugiem un paziņām, kurus nesatiek ikdienā
- b) Informāciju, ko ievieto, var ieraudzīt ne tikai draugi, bet arī sveši cilvēki
- c) Tā ir vieta, kur iegūt jaunus draugus
- d) Tā ir vide, kurā viegli kādu emocionāli pazemot

14. Iedomājies, ka šāda fotogrāfija un informācija ir publicēta kādā no sociālajiem portāliem!

Vārds, uzvārds: Agija Žagariņa
 Vecums: 13 gadi
 Adrese: Sēņu iela 3–6, Gudriķi
 Skola: Gudriķu vidusskola

Tālr.: 43456789

Kas no minētās informācijas, tavuprāt, nedrīkstētu būt pieejams visiem? (Iespējamās vairākas pareizās atbildes.)

- a) Vārds, uzvārds: Agija Žagariņa
- b) Vecums: 13 gadi
- c) Adrese: Sēņu iela 3–6, Gudriķi
- d) Skola: Gudriķu vidusskola
- e) Tālr.: 43456789

15. Iedomājies, ka uz tavu e-pasta kastīti ir atsūtīts e-pasts!

Sveiki!

Apsveicam! Organizācija „Starptautiskā eiromiljona loterija” vēlas Jūs informēt, ka 2010. gada tiešsaistes starptautiskajā e-pastu programmā esat laimējis (-usi) vienu miljonu eiro. Jūsu e-pasta adreses reģistrācijas numurs ir 7511-08978-ESP. Lai saņemtu papildu paskaidrojumus un pieprasītu savu laimestu, lūdzu, sazinieties ar mums, izmantojot e-pasta adresi *eurromillions5500@aol.es* vai tālr. 0034-634-136-054. Visi laimesti ir jāpieprasa ne vēlāk kā 14 dienu laikā. Vēlreiz apsveicam!

Organizācijas „Starptautiskā eiromiljona loterija” vadītājs Marks Polo

Kā tu rīkosies? (Iespējamās vairākas pareizās atbildes.)

- a) Parādīšu vecākiem
- b) Aizsūtīšu atbildes vēstuli
- c) Izdzēsīšu
- d) Neko nedarīšu

16. Kāda informācija par tevi internetā ir uzskatāma par konfidenciālu? (Iespējamās vairākas pareizās atbildes.)

- a) Mans mobilā telefona numurs
- b) Mans vārds un uzvārds
- c) Skola, kurā mācos
- d) Mana mājdzīvnieka vārds
- e) Mana e-pasta adrese
- f) Mana fotogrāfija
- g) Mans vecums
- h) Mana matu krāsa
- i) Mana dzīvesvietas adrese
- j) Manu vecāku nodarbošanās
- k) Mans personas kods

17. Tu uzzini, ka kāds klases biedrs joka pēc sūta draudu izziņas citam klases biedram, kurš ir patiešām nobijies. Kā tu rīkosies?

- a) Pasmiešos par izdekušos joku un palīdzēšu izdomāt jaunu veidu, kā vēl izsmiet klases biedru
- b) Izliekšos, ka neko nezinu
- c) Parunāšos ar cietušo klases biedru un iesaistīšu pieaugušos, jo par draudu izteikšanu citai personai var saukt pie atbildības

18. Lietojot kredītkarti internetā, var:

- a) inficēt datoru ar vīrusu
- b) iegūt konfidenciālu informāciju
- c) kļūt par krāpšanas upuri

d) inficēt kredītkarti ar vīrusu

19. Kurš likums Latvijā aizsargā jebkuras personas privātos datus?

- a) Fizisko personu datu aizsardzības likums
- b) Izglītības likums
- c) Autortiesību likums
- d) Tāda likuma nav

20. Datubāzēs glabājami konfidenciālie, ļoti personīgie dati par cilvēku NAV

- a) iestādē strādājošo cilvēku vārdu un uzvārdu saraksts
- b) informācija par etnisko izcelsmi (tautību)
- c) informācija par reliģisko pārliecību
- d) informācija par veselības stāvokli

21. Kurš no apgalvojumiem par paroles izvēli ir pareizs?

- a) Laba parole satur nesakarīgu burtu un ciparu virkni
- b) Ja tas ir nepieciešams, savu paroli var izpaust citiem cilvēkiem
- c) Tā kā paroli neviens nezina, to ilgi var atstāt nemainītu
- d) Parolē ieteicams izmantot sava mājdzīvnieka vārdu

22. Tev piezvana kāds cilvēks un lūdz iedot tava sociālā portāla paroli. Kā tu rīkosies?

- a) Atteikšu
- b) Pateikšu, bet nākamajā dienā to nomainīšu
- c) Uzrakstīšu uz lapiņas un nosūtīšu pa pastu
- d) Nosūtīšu pa e-pastu

23. Kā vislabāk var aizsargāties pret datorvīrusiem?

- a) Instalēt un lietot pretvīrusu programmu
- b) Nelietot e-pastu
- c) Glabāt datnes zibatmiņā
- d) Lietot paroles

24. Autortiesību likums aizsargā oriģināldarbus

- a) tikko kā tie parādījušies taustāmā formā
- b) tikai tad, ja tie attiecas uz izglītību
- c) idejas rašanās brīdī
- d) ja tie ir vairāk nekā 10 000 eksemplāros

25. Programmatūras kopijas citiem drīkst veidot, ja

- a) to atļauj licencēšanas noteikumi
- b) to nevar atļauties nopirkt
- c) ir nepieciešams darbam
- d) grib ar to iepazīties

26. Tu lieto savu profilu kādā no sociālajiem tīkliem (piemēram, draugiem.lv, face.lv, one.lv), pievieno fotogrāfijas, skaties citu profilu albumus un regulāri komunicē ar draugiem un paziņām. Kurās situācijās tu informētu kādu pieaugušo, portāla administrāciju, portālu www.drossinternets.lv vai zvanītu bērnu un jauniešu uzticības tālrunim 116111? (Iespējamās vairākas pareizās atbildes.)

- a) Par draugu uzaicina persona, kuru es nepazīstu reālajā dzīvē
- b) Sāku saņemt aizvainojošas ziņas un draudu vēstules
- c) Manā albumā kāds draugs ievieto fotogrāfijas, kuras man nepatīk
- d) Mani uzrunā kāds fotogrāfs, kas izsaka komplimentus un aicina uz privātu fotosesiju, apgalvojot, ka vēlas veidot skaistus mākslas foto

- 27. Tu internetā meklē noderīgu un interesantu informāciju, spēles, attēlus un videoklipus. Kurās situācijās tev vajadzētu informēt kādu pieaugušo, portālu *www.drossinternets.lv* vai zvanīt bērnu un jauniešu uzticības tālrunim 116111?**
- a) Pamanu nejaukus komentāru par slavenību, kura man ļoti patīk
  - b) Pamanu reklāmu ar aicinājumu spēlēt datorspēles
  - c) Pamanu psihotropo un apreibinošo vielu reklāmu un informāciju, kur šīs vielas var iegādāties
  - d) Pamanu sludinājumu, kurā piedāvāts iegādāties kucēnus
- 28. Tiešās saziņas programmā (*Skype, MSN* u.c.) tu no nezināma cilvēka saņem uzaicinājumu: „Sveiki! Draudzēsimies?”. Kā tu rīkosies?**
- a) Pievienošu savam kontaktu sarakstam un uzsākšu saraksti
  - b) Pievienošu savam kontaktu sarakstam, bet neiesaistīšos sarakstē ar svešinieku
  - c) Bloķēšu vai ignorēšu šīs personas profilu, jo nepazīstu
  - d) Nedarīšu neko
- 29. Kā tu domā, vai ir droši uzsākt videočatu ar personu, kuru tu nepazīsti reālajā dzīvē? (Iespējamās vairākas atbildes.)**
- a) Jā, nekas slikts nevar notikt
  - b) Jā, bet tikai nerādot savu seju
  - c) Nē, jo šis cilvēks var ierakstīt videočatu un ievietot to internetā publiskai apskatei
  - d) Nē, jo pastāv risks, ka šis cilvēks var parādīt kaut ko nepatīkamu
- 30. Izmantojot mobilo telefonu, tavi klases biedri nofilmē tevi neērtā situācijā. Pēc tam šo video ievieto internetā un raksta pazemojošus komentārus. Kā tu rīkosies?**
- a) Nedarīšu neko
  - b) Rakstīšu komentārus
  - c) Pastāstīšu labākajam draugam vai draudzenei, lūdzot, lai nevienam nestāsta
  - d) Pastāstīšu kādam pieaugušajam un lūgšu palīdzību

UZDEVUMS: atrodi vārdus

Burtu režģī ir paslēpušies 20 vārdi, atrodi tos!

V	P	Ā	R	L	Ū	K	P	R	O	G	R	A	M	M	A	L
K	F	G	T	Y	H	N	A	E	R	O	T	U	N	M	V	K
L	A	E	B	N	U	I	P	A	R	O	L	E	T	G	Ī	J
A	V	T	R	N	J	K	P	U	O	G	L	S	E	T	R	H
V	A	T	R	K	O	Z	R	C	T	L	E	A	N	B	U	G
I	F	D	R	O	Š	S	I	N	T	E	R	N	E	T	S	F
A	N	A	E	M	A	H	V	R	A	I	T	S	T	T	S	D
T	A	T	W	E	D	K	Ā	V	O	Č	A	T	S	R	W	S
Ū	H	O	D	N	S	I	T	C	K	B	T	H	A	E	S	A
R	A	R	I	T	C	A	U	Z	Q	P	R	O	F	I	L	S
A	I	S	M	Ā	V	L	M	B	J	O	L	P	E	L	E	W
K	A	T	U	R	E	B	S	R	T	Y	U	I	O	P	R	E
U	G	U	N	S	M	Ū	R	I	S	A	N	K	F	V	M	R
A	S	D	F	G	H	M	L	L	P	C	H	M	O	F	O	T
V	E	A	F	T	G	S	K	K	Ē	V	Y	J	R	G	N	Y
H	J	K	L	M	N	B	J	U	L	B	T	H	U	T	I	U
V	Ē	S	T	U	L	E	T	H	E	N	R	T	M	H	T	I
N	B	F	T	H	N	M	S	M	S	P	E	R	S	U	O	O
M	K	U	T	Ī	M	E	K	L	I	S	D	E	F	I	R	P
P	E	-	P	A	S	T	S	N	B	V	C	X	Z	O	S	M

PĀRLŪKPROGRAMMA	DATORS	DROŠINTERNETS	FORUMS
GOOGLE	PELE	KOMENTĀRS	VĒSTULE
KLAVIATŪRA	PRIVĀTUMS	UGUNSMŪRIS	TĪMEKLIS
VĪRUSS	ALBŪMS	PAROLE	MONITORS
ČATS	SPĒLES	PROFILS	E-PASTS

Uzdevumu pareizās atbildes

Uzdevuma „Drošas un nedrošas paroles” pareizās atbildes

Anniņai būtu sekojošās paroles:

mur1sjurnal@; gaisizilajur@; Jurmalairfors@; @nn1na2001; miliemaniJurisMuris

Uzdevuma „Privātās informācijas izpaušana sociālajos tīklos” pareizās atbildes

A. Tabulas pareizās atbildes:

Informācija	Nav jāievieto internetā	Var ievietot internetā
Vārds, uzvārds		x
Segvārds		x
Telefona numurs	x	
Skola	x	
Vecums		x
E-pasta adrese		x
Hobijs		x
Matu krāsa		x
Fotogrāfija		x
Valsts, kurā dzīvo		x
Dzīvesvietas adrese	x	
Vecāku nodarbošanās	x	
Vecāku darba vieta	x	
Sociālā tīkla profila parole	x	

ATBILŽU LAPA: Kā padarīt darbošanos sociālajos tīklos drošāku?

PERSONISKĀ PROFILA AIZSARDZĪBA:

Norādi, 3 lietas, kuras ir jāapdomā izveidojot savu profilu portālā draugiem.lv?:

1. kas ir tie cilvēki, ar kuriem tu vēlies komunicēt izmantojot savu sociālo portālu
2. kas vēl varētu ieraudzīt tevis izveidoto profilu
3. kādus drošības uzstādījumus izvēlēties: privāts vai publiski pieejams profils

Norādi 3 lietas, kā tu pats sevi vari pasargāt un nodrošināt savas informācijas aizsardzību?

1. izvēlēties drošu paroli (tādu, kuru nav viegli uzminēt, un, kas netiek izmantota, lai reģistrētos citur)
2. reģistrējoties norādīt savu īsto vecumu
3. regulāri pārskatīt un sekot līdzi tam, kas ir personas, kas ir tavā „draugu” lokā

INFORMĀCIJAS IEVIETOŠANA SOCIĀLAJĀ TĪKLĀ

Norādi, kāda veida saturu ir iespējams augšupielādēt savā profilā portālā draugiem.lv?

Bildes, video, audiofaili, īsi izteikumi „runā” sadaļā, bloga veida garas ziņas, sludinājumi

Norādi, kas ir tās četras lietas, kuras apdomāt, pirms informācijas ievietošanas internetā?

1. vai ievietojamas saturs ir atbilstošs portāla mērķa auditorijai
2. bildes var tikt pārkopētas, saglabātas un pārpublicētas
3. ievietotā informācija reprezentēs tevi un radīs citiem par tevi kādu konkrētu iespaidu

4. rasistiskus, vardarbīgus, erotiskus, pornogrāfiskus un emocionāli aizskarošus un pazemojošus materiālus nav jāpievieno

ZIŅO PAR PĀRKĀPUMIEM!

Kādi rīki ir pieejami, lai ziņotu par pārkāpumu portālā www.draugiem.lv?

Ziņošana tautas policijai, aivainojošo materiālu sūtītāja bloķēšana

Kur vēl ir iespējams ziņot par pārkāpumu internetā?

Valsts bērnu tiesību aizsardzības uzticības tālrunim 116111 un portāla www.drossinternets.lv, kā arī Valsts Policijai

Ko vajadzētu darīt, ja zini, ka kādam tavam draugam draud briesmas reālajā dzīvē?

Jāziņo Valsts Policijai pa tālruni 112!

AUTORTIESĪBAS

Kas ir materiāli, kurus aizsargā autortiesības?

Jebkura veida materiāli, kurus ir izveidojis kāds cits, nevis tu pats personīgi!

Kāpēc ir jāievēro autortiesības?

Jo autortiesību turētājs par savu radīto materiālu saņem atlīdzību, tā, piemēram, mūzikas zvaigznes par savu dziesmu izplatīšanu saņem konkrētu atlīdzību, tieši tāpat arī filmu kompānijas, nemaz nerunājot par programmatūru izstrādātājiem. Par autortiesību neievērošanu pienākas naudas sods!

PAPILDUS

Papildus pildot šo darba lapu der akcentēt tikai šķietamo anonimitāti internetā, proti, mēs katrs izmantojot internetu atstājam tajā pēdas, tādas kā IP adrese un pēc IP adreses ir iespējams noskaidrot reālo adresi tam cilvēkam, kurš maksā par konkrētajā vietā pieejamo interneta pieslēgumu.

VIKTORĪNAS pareizās atbildes

1. – b; 2. – d; 3. – c; 4. – c; 5. – b; 6. – a; 7. – b; 8. – d; 9. – c; 10. – d; 11. – d; 12. – d; 13. – d; 14. – b; 15. – a; 16. – a; 17. – d; 18. – d; 19. – d; 20 – c

Uzdevuma „Ieraksti trūkstošos vārdus” pareizās atbildes

1. e-pasta
2. pārsūtīt
3. vecākiem vai skolotājiem
4. vīruss
5. vīrusu
6. pielikumus
7. izlasi
8. datorā

Uzdevuma „Savelc terminus un skaidrojumus” pareizās atbildes

IP adrese – datora reālā adrese, kas ietver ciparus, kuri uzrādās, datoram pieslēdzoties internetam

Aptauja – iespēja sociālajā portālā, kas paredz anketu veidošanu par dažādiem jautājumiem

Augšupielāde – process, kas nodrošina, ka tu vari dažādus failus ievietot internetā

Bloķēšana – iespēja sociālajā portālā, ko izmanto, lai konkrētam/iem lietotājam/iem turpmāk neļautu apskatīt tavu profilu un sazināties ar tevi

Blogs – Vieta tiešsaistē, kur persona var paust savu viedokli un domas par dažādām tēmām, ko citi var izlasīt un izteikt viedokli

Profils – Vārds, kurš atspoguļo interneta lappusi, kuru lietotājs izveido sociālajā portālā, lai raksturotu sevi

Portāla sadaļas – Parasti atrodas tīmekļa vietnes augšpusē, kas nodrošina lietotājam iespēju piekļūt galvenajām portāla lappusēm

Lietošanas noteikumi – Portāla administrācijas izveidota informācija, kas nosaka konkrētā portāla lietotāju pienākumus un tiesības

Bildes datu rediģēšana – iespēja, kas paredz lietotājam, ievietojot bildi savā profilā, sniegt aprakstu un noteikt ierobežotu lietotāju skaitu, kuriem ļauts apskatīt bildi

Komentārs – Cītu lietotāju publicēts viedoklis tavā profilā par bildi, rakstu, video u.tml. informāciju

Testa pareizās atbildes

Testa jautājumi 2009./2010. mācību gadā bija daļa no diagnosticējošā darba mācību priekšmetā „Sociālās zinības” 6.klasēm.

1. – b; 2. – b; 3. – b; 4. – b; 5. – b; 6 – c; 7. – b; 8. – a un c; 9. – b; 10. – c; 11. – a un c; 12. – a, b un d; 13. – b un d; 14. – c un d; 15. – a, c un d; 16. – a, i, j un k; 17. – c; 18. – c; 19. – a; 20. – a; 21. – a; 22. – a; 23. – a; 24. – a; 25 – a; 26. – b un d; 27. – c; 28. – c; 29. – c un d; 30. – d.

Burtu režģa atminējums

V	P	Ā	R	L	Ū	K	P	R	O	G	R	A	M	M	A	L
K	F	G	T	Y	H	N	A	E	R	O	T	U	N	M	V	K
L	A	E	B	N	U	I	P	A	R	O	L	E	T	G	Ī	J
A	V	T	R	N	J	K	P	U	O	G	L	S	E	T	R	H
V	A	T	R	K	O	Z	R	C	T	L	E	A	N	B	U	G
I	F	D	R	O	Š	S	I	N	T	E	R	N	E	T	S	F
A	N	A	E	M	A	H	V	R	A	I	T	S	T	T	S	D
T	A	T	W	E	D	K	Ā	V	O	Č	A	T	S	R	W	S
Ū	H	O	D	N	S	I	T	C	K	B	T	H	A	E	S	A
R	A	R	I	T	C	A	U	Z	Q	P	R	O	F	I	L	S
A	I	S	M	Ā	V	L	M	B	J	O	L	P	E	L	E	W
K	A	T	U	R	E	B	S	R	T	Y	U	I	O	P	R	E
U	G	U	N	S	M	Ū	R	I	S	A	N	K	F	V	M	R
A	S	D	F	G	H	M	L	L	P	C	H	M	O	F	O	T
V	E	A	F	T	G	S	K	K	Ē	V	Y	J	R	G	N	Y
H	J	K	L	M	N	B	J	U	L	B	T	H	U	T	I	U
V	Ē	S	T	U	L	E	T	H	E	N	R	T	M	H	T	I
N	B	F	T	H	N	M	S	M	S	P	E	R	S	U	O	O
M	K	U	T	Ī	M	E	K	L	I	S	D	E	F	I	R	P
P	E	-	P	A	S	T	S	N	B	V	C	X	Z	O	S	M

Rokasgrāmata skolotājiem

Drošība internetā

Rokasgrāmatā ir apskatīti svarīgākie jautājumi par drošību internetā. Piedāvāti praktiski uzdevumi un situāciju analīzes piemēri, kas ļaus izprast risku būtību, kā arī sniegti padomi, ko darīt, lai internets būtu drošāks bērniem. Rokasgrāmatā iekļautās tēmas ļaus skolotājiem iemācīt bērniem būt atbildīgiem un gudriem interneta lietotājiem.

Līdzfinansē ES Safer
Internet programma